

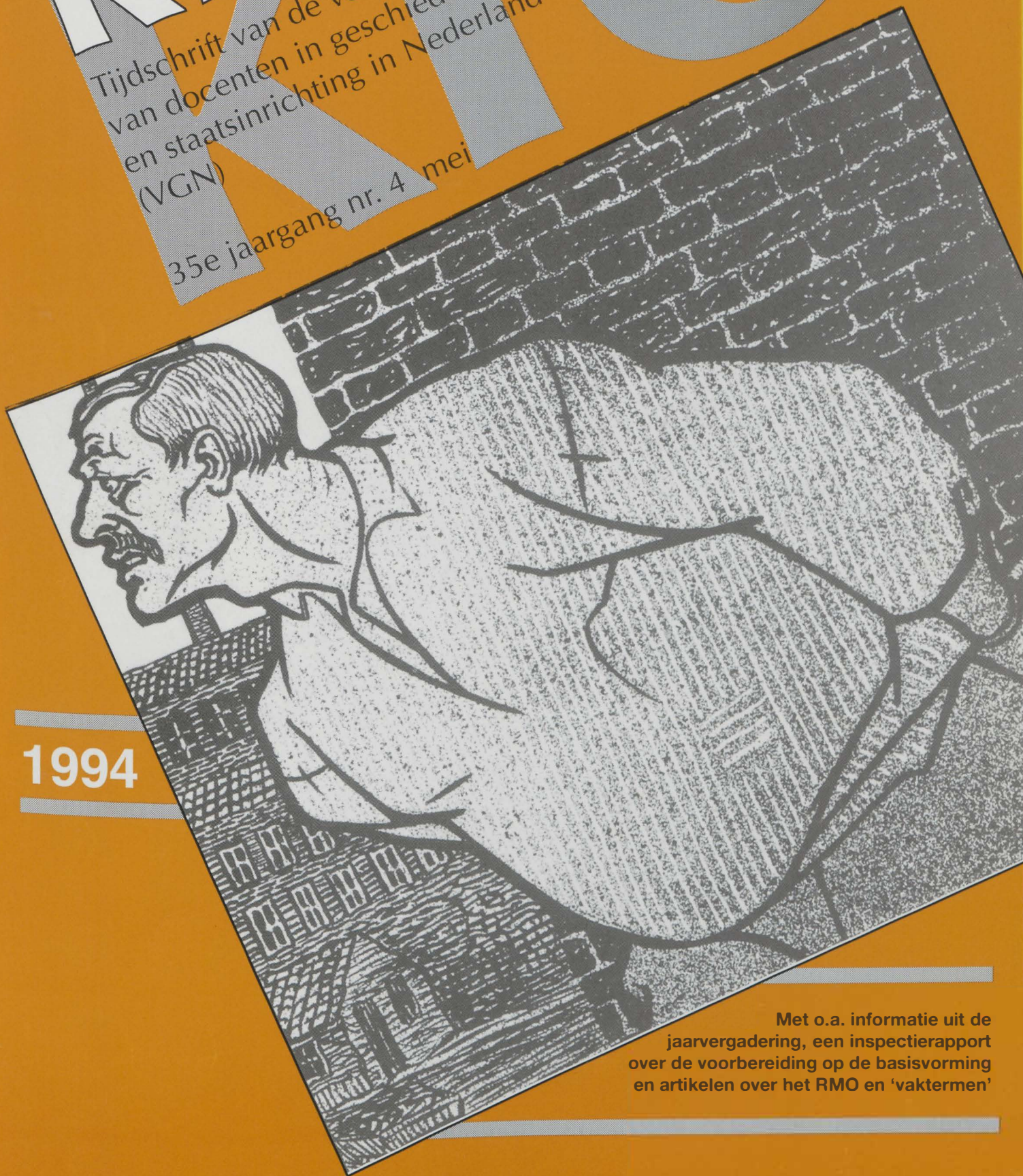
kleio

16 MEI 1994

Tijdschrift van de vereniging
van docenten in geschiedenis
en staatsinrichting in Nederland
(VGN)

35e jaargang nr. 4 mei

1994

Met o.a. informatie uit de
jaarvergadering, een inspectierapport
over de voorbereiding op de basisvorming
en artikelen over het RMO en 'vaktermen'

VGN

Vereniging van docenten in geschiedenis en staatinrichting
in Nederland

Algemeen Bestuur

Mw. H. Budé-Janssens,
voorzitter (externe en buiten-
landse contacten, Platform
VVVO, examenbureau/CEVO,
intercommissie, werkgroep
Suriname, publiciteit),
Patrijslaan 12a,
2261 ED Leidschendam.
Tel. 070-32 77 923.
Fax. 070-3201298

M. Otten, *vice-voorzitter*
(volwasseneneducatie, beroeps-
onderwijs, Cliomatica, PR),
Deventerweg 60,
7203 AM Zutphen.
Tel. (privé) 05750-42 160,
(werk) 05700-70 825.

L.M.I.V. Nolet, *1e secretaris*
(externe correspondentie,
didactische activiteiten, lerarenopleidin-
gen, nascholing), Reestraat 32,
6531 JM Nijmegen.
Tel. (privé) 080-55 07 49,
(werk) 080-45 98 27.

Mw. H.J.C. van Herwaarden-
Rijlaarsdam, *2e secretaris*
(interne correspondentie,
Pabo),

Postbus 360,
2920 AJ Krimpen a/d IJssel.
Tel. 01807-12 298.

J. Schopman, *penningmeester*
(financiën, ledenwerving, OAC,
contacten Kleio),
Jozef Israëlsstraat 58, 6521 MZ
Nijmegen. Tel. 080-22 47 69.

Mw. M.E. Hielkema (*bavo*,
internationalisering, contacten
met historische verenigingen),
Titiaanstraat 34[1], 1077 RJ
Amsterdam. Tel. 020-66 44
060.

Mw. E. Marrenga (*havo*, *vwo*,
vrouwen geschiedenis), Lange
Leidsedwardsstraat 212[1],
1017 NR Amsterdam.
Tel. 020-27 71 26.

H. Kurstjens (*mavo/vbo*),
Nijenkamp 13, 6651 HG
Druten.
Tel. (privé) 08870-13 119,
(werk) 085-52 13 20.

VGN-giro: 128701 t.n.v.
Penningmeester VGN, Den
Haag.

U kunt zich opgeven als lid van
de VGN bij de administratie
Vreeswijkstraat 329, 2546 AK
Den Haag. Wilt u daarbij
aangeven tot welke categorie
van leraren u behoort en op
welk schooltype u werkzaam
bent.

Voor 1994 bedragen de
contributies:

1. Bij bezoldiging tot en met
HOS-schaal 10 f 90.-
2. Bij bezoldiging vanaf
HOS-schaal 11 f 105.-
3. Buitengewone leden (zij die
niet meer in het onderwijs
werkzaam zijn of zich nog
bekwamen voor het leraar-
schap): f 75.-
4. Partnerlidmaatschap f 130.-

Leden die minder dan 16 uur per
week les geven kunnen in
aanmerking komen voor een
korting. Hiertoe moet u jaarlijks
voor 1 december een verzoek
indienen bij de penningmeester
met vermelding van het aantal
lesuren, de school en de cate-
gorie waartoe u behoort.

kleio

Het blad van de VGN, verschijnt tien maal per jaar,
incidenteel met katern voor leerlingen

Redactie

W.G.J. Rongen, *voorzitter*,
Antillen 4, 3524 EZ Utrecht.
Tel. 030 - 892580
J.A. de Ruiter, Almelo.
B. Engbers, Utrecht.
I.D. Verkuil, Hilversum
R.P. Slotboom, Utrecht.
J.L.G. van Oudheusden,
Waalwijk.
Mw. C.L. Peucker-Martin, Zeist.
H.S.J. Jansen, Nijmegen.

Secretariaat: J.A. de Ruiter,
Parkweg 5, 7602 JC Almelo.
Tel. 05490 - 60 987.
*Eindredactie: Mw. T. Bogaerts-
Stoopman*, Omloop-West 9,
3402 XM IJsselstein.
Tel. 03408 - 8 35 76.

Alle leden van de VGN hebben
een abonnement op Kleio. Niet-
leden kunnen zich abonneren,
maar reglementair komen alleen
diegenen in aanmerking voor
een abonnement zonder
lidmaatschap, die niet werkzaam
zijn als docent. Over uitzonde-
ringen beslist het bestuur.

Voor 1994 kost een abonnement:
Binnenland f 90.-
Buitenland, binnen Europa f 120.-
Buitenland, buiten Europa (luchtpost) f 130.-
Losse nummers f 9,50

Informatie over het leerlingenma-
teriaal in de serie Kleio-Didactica
en andere uitgaven van de VGN
vindt u in de Kleio-krant achter
in het blad. U kunt bestellen
door het betreffende bedrag
over te maken op Postbanknum-
mer 12 87 01 t.n.v. Penningmees-
ter VGN te Den Haag. Wilt u op
het girobiljet aangeven om
welke nummers het gaat.

In Kleio kan geadverteerd
worden.

Prijzen:
1 pagina f 410.-
1/2 pagina f 325.-
1/4 pagina f 225.-
Voor informatie over andere
formaten en inleverdata van de
opnamemodellen kunt u zich
wenden tot de eindredacteur.

ISSN 0165-6449

In maart verscheen het Kleio-themanummer 'Jong zijn in de sixties' met

KLEIO-DIDACTICA 19

Hiervan zijn overdrukken te bestellen als boekje met
een stevige (rode) omslag voor leerlingen.

Prijzen: 1 exemplaar f 5,50, 2 t/m 10 stuks f 4,50 en
meer dan 10 f 3,50 per boekje, inclusief verzendkos-
ten.

U kunt bestellen door het betreffende bedrag over te
maken op postgiro 128701 t.n.v. Penningmeester
VGN in Den Haag. Vergeet niet aan te geven hoeveel
exemplaren en welk nummer didactica u bestelt.

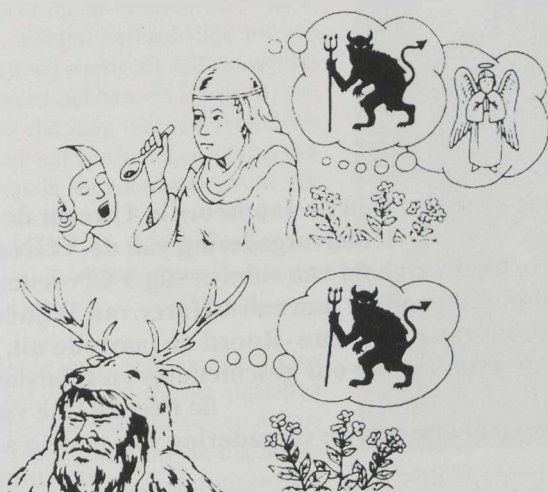
Ook leverbaar voor deze prijs zijn nog Didactica:

- nr. 6, *Overleven. Arbeidersgezinnen in Nederland
rond 1900*,
- nr. 8, *Suriname, schepping van Nederland*,
- nr. 11, *De strijd om het Algemeen Kiesrecht in
prenten*,
- nr. 15, *Honderd jaar landbouwgeschiedenis 1880-
1980* en
- nr. 18, *Water en vuil, fris gezelschap*, lessen over
milieugeschiedenis.

U krijgt de boekjes per ommegaande toegezonden,
maar heeft u enorme haast, bel dan Tineke Bogaerts,
tel. 03408-835 76.

In dit nummer

Vooruitgang?

- 4 De jaarvergadering van de VGN**
- Jaarrede van de voorzitter,
 - de uitreiking van de Huib de Ruyterprijs
 - en, zoals al aangekondigd in 1993, informatie over de eerste 'Historicidagen'.
- 13 De voorbereiding op geschiedenis en staatsinrichting in de basisvorming. Rapport van de inspectie**
- In het voorjaar van 1993 peilde de inspectie bij verschillende vakken in hoeverre de docenten zich voorbereiden op de aanstaande invoering van de basisvorming. Dat er nog heel wat voetangels en klemmen genomen moeten worden voordat werkelijk sprake is van 'basisvorming', is overduidelijk gebleken.
- 17 J. van Oudheusden - Archeologie van Nederland in een nieuw jasje**
- In 1993 is de afdeling 'Archeologie van Nederland' in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden grondig gereorganiseerd. Reden om daar eens te gaan kijken. Kleio-redacteur Jan van Oudheusden en zijn collega's uit de sectie gingen op bezoek in Leiden.
- 20 Ideeetje misschien ...?**
- Een apparaat bij geschiedenis! José van Dooremalen-van Alphen maakte een stencil voor haar Mavo-4 leerlingen, waarin een groot aantal 'vaktermen' uit het nieuwe eindexamen kort wordt uitgelegd.
- 22 M. van Hellevoort - Boek van de maand**
- Marien van der Heijden, *Albert Hahn* (Uitgeverij Thomas Rap, Amsterdam 1993).
- 25 Kleio-redactie - Kosmos Historisch**
- Bespreking van vijf deeltjes uit een nieuwe reeks over de Nederlandse Geschiedenis.

En verder

- 29 In 't kort en recensies
33 Kleiokrant

Wilt u artikelen voor Kleio toesturen aan de secretaris van de redactie. Berichten voor de Kleiokrant (verenigingsnieuws, aktualiteiten, aankondigingen) kunnen rechtstreeks naar de eindredacteur.

Voor overname van artikelen, lesmateriaal e.d. dient u contact op te nemen met de eindredacteur.

Het register van de jaargang 1993 is ingeniet in het hart van dit nummer.

De jaarvergadering van de VGN

Op zaterdag 19 maart is in de Jaarbeurs in Utrecht de algemene ledenvergadering van de VGN gehouden. 's Ochtends werd, in aanwezigheid van ruim zestig VGN-leden, de Huib de Ruyterprijs uitgereikt aan de journalist Harry van Wijnen en sprak VGN-voorzitster Joke van der Leeuw-Roord de jaarrede uit, waarin zij met name inging op de problemen voor geschiedenis en staatsinrichting in de tweede fase van het VO.

Het middagedeelte van de vergadering was gewijd aan interne verenigingszaken.

Jaarrede

Tweede fase

Vorig jaar stelde ik in de jaarrede dat het geschiedenisonderwijs zeer behoedzaam moest manoeuvreren. Ik heb u toen een beeld gegeven van de discussies op 15 februari 1993 in de Tweede Kamer waarbij duidelijk was dat geschiedenis belangrijk werd gevonden, maar dat men tegelijkertijd bezorgd was voor allerlei stammentwisten tussen de maatschappelijke vakken.

De ontwikkelingen rond de tweede fase hebben aangetoond dat wij het er tot nu toe redelijk vanaf hebben gebracht.

De positie van geschiedenis en staatsinrich-

ting in de nota's over de tweede fase, die het ministerie van onderwijs publiceerde, was, zoals u zich vermoedelijk nog wel herinnert, buitengewoon mager. Alleen in een van de vier beroepsgerichte profielen 'cultuur en maatschappij' was dit vak verplicht.

De Stuurgroep Tweede Fase onder leiding van mevrouw Ginjaar-Maas, heeft bij haar aantreden in de zomer reeds laten weten niet gediend te zijn van allerlei, voornamelijk vakinhoudelijke lobbies en vooral zelf de nota's en rapporten te willen uitwerken.

Voor het bestuur was er dus een behoorlijk spanningsveld. Enerzijds moest er gehandeld worden, anderzijds kon handelen averchts werken.

Het bestuur heeft er in ieder geval voor gezorgd dat nagenoeg alle bijeenkomsten, die rond de tweede fase werden georganiseerd door de Stuurgroep of anderen, door de VGN zijn bijgewoond. Zo wisten wij wat er speelde en konden wij waar mogelijk ons geluid laten horen.

Het vak en het publiek

Het vak geschiedenis en het onderwijs in geschiedenis stonden dit afgelopen jaar in de belangstelling van de media. Nog in februari schreef professor Kroes, hoogleraar in de Amerikanistiek, dat wij geen enkele kritiek op het onhistorisch bewustzijn van Amerika konden hebben, zolang wij zelf geschiedenis op school nagenoeg hebben afgeschaft.

Vooraf in *NRC/Handelsblad* heeft een discussie plaats gevonden. Dit is dan ook de reden dat wij besloten hebben in de heer

kleio

nummer 4/94
pagina's 4 en 5

van Wijnen, als persoon achter de in mei en juni verschenen artikelenreeks 'Geschiedenis: persoonlijke beschouwingen over het belang van het geschiedenisonderwijs', de NRC onze erkentelijkheid hierover te laten blijken. De artikelen leidden herhaaldelijk tot een discussie, waar wij overigens zelf nauwelijks in geparticipeerd hebben, en dit heeft, ondanks het feit dat lang niet iedereen positief was of blijk gaf van gedegen kennis van zaken, duidelijk in het voordeel van ons vak gewerkt.

Ook het ministerie van O & W werd regelmatig gebeld en geschreven over de situatie rond geschiedenis.

Daarnaast hebben wij onze slogan 'Er zit toekomst in het verleden', die het afgelopen jaar via affiches, wervingsfolders en advertenties de belangstelling van de buitenwereld voor het vak moest verhogen, als (kerst)kaart toegezonden aan talrijke relaties waaronder alle leden van de Onderwijscommissies van de Eerste en Tweede kamer. Op deze manier hebben we getracht op een beetje speelse manier opnieuw aandacht te trekken voor geschiedenis.

Opnieuw de stuurgroep

Eind november hebben wij toch om een onderhoud met de stuurgroep verzocht.

Als het ware per kerende post werden we samen met de KNAG, onze zustervereniging voor aardrijkskunde, voor een gesprek uitgenodigd. In december hebben wij uitgebreid met de stuurgroep gesproken.

Het Rapport *De Tweede Fase, Scharnier tussen basisvorming en hoger onderwijs* was toen net naar de drukker. Vergeleken met de eerdere nota's over de tweede fase van het ministerie van O & W was de positie van geschiedenis en staatsinrichting duidelijk versterkt. Geschiedenis hoorde volgens de stuurgroep in het algemeen verplichte deel en in twee profielen, precies datgene wat wij de laatste jaren hebben betoogd.

Maar het vak geschiedenis en staatsinrichting zou dan wel op moeten gaan in een 'maatschappelijk vak', een vak met onderdelen uit geschiedenis, staatsinrichting, aardrijkskunde en maatschappijleer. De argumenten hiervoor zijn, volgens de stuurgroep, de samenhang en de overlap tussen deze vakken waardoor zij zich bij uitstek zouden lenen voor een vakoverschrijdende benadering.

Als bestuur hebben wij niet zonder meer gezegd tegen deze gedachte, maar wij hebben een aantal kritische kanttekeningen

VGN-bestuur: v.l.n.r. (staand) Frits Kat, Marko Otten, Louis Nolet, Joke van der Leeuw, Jan Schopman; (zittend) Tineke Perdeck, Jet van Herwaarden en Hélène Budé.

geplaatst, die wij later schriftelijk nog eens hebben verwoord.

Wij zien het belang van samenhang in de aan leerlingen geboden stof, maar vinden dat dit op het niveau van de tweede fase, de bovenbouw Havo/Vwo, gerealiseerd dient te worden door een degelijk overwogen leerstofaanbod, bijvoorbeeld in de vorm van leerstofmodulen of na goede onderlinge afspraken. Verder vinden wij het ongewenst dat alle docenten in de betrokken vakken in staat gesteld worden dit 'maatschappelijk vak' te doceren. Niemand is ervoor opgeleid en het gaat hier toch over onderwijs op hoog niveau.

(Men schijnt dit in Nederland nog wel eens te vergeten, maar internationaal gezien staat het Nederlandse onderwijs op een goed niveau.)

Verder hebben wij gesteld dat wanneer een dergelijk maatschappelijk vak tot stand komt, de samenhang en de overlap het meest voorkomt bij de behandeling van de -late- negentiende eeuw en twintigste eeuw.

Het lijkt ons dus vanzelfsprekend dat de kerndoelen voor het vak geschiedenis en staatsinrichting, ervan uitgaande dat alle leerlingen het vak krijgen gedurende de gehele periode in het voortgezet onderwijs, moeten worden herzien. De chronologie moet in dat geval worden opgerekt en de moderne geschiedenis kan dan in de tweede fase worden behandeld. Dit voorstel is positief beoordeeld door de stuurgroep.

De stuurgroep wil 'het maatschappelijk vak' ook in twee profielen aanbieden, maar wij hebben daar ernstig onze twijfels over uit-

gesproken, omdat wij vinden dat geschiedenis over meer gaat dan het jongste verleden. Historisch besef valt dan nagenoeg buiten de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs in de bovenbouw.

Tegen deze ongewenste situatie is de laatste tien jaar door ons geageerd en hij is nu net door de nieuwe examenregeling opgeheven.

Overigens was het buitengewoon prettig te merken dat de stuurgroep van plan is de deskundigheid binnen de VGN te willen gebruiken voor verdere invulling van de plannen.

Reacties

Samen met het rapport van de stuurgroep is eind januari ook het commentaar van de minister verschenen.

Tot onze vreugde konden wij hierin lezen dat onze reserves ten aanzien van de plannen van de stuurgroep door hem kennelijk worden gedeeld. Hij stelde dat het vak geschiedenis, net als maatschappijleer overigens, als apart vak zowel in het algemeen verplichte deel als in twee profielen moest worden geplaatst. Daarnaast vond hij dat in het profiel economie en maatschappij er teveel aandacht werd gegeven aan het economische component en te weinig aan het maatschappelijke deel.

Het is jammer dat de minister voor geografie geen enkele ruimte had gereserveerd.

Op 3 maart heeft de vaste kamercommissie voor onderwijs en wetenschappen zich over de plannen van de stuurgroep gebogen. Hoe-

wel ik het verslag van deze commissievergadering nog niet ontvangen heb, is uit verschillende informatiebronnen gebleken dat de Kamer, net als de minister, aarzelt over de plannen voor het maatschappelijk vak. Voorlopig hebben de kamerleden de stuurgroep de 'benefit of the doubt' gegeven om op deze weg door te gaan.

Op 9 maart is door het platform van vakinhoudelijke vakken een studiedag georganiseerd voor vertegenwoordigers van de verschillende vakorganisaties. Op deze bijeenkomst werden lezingen en workshops gehouden door leden van de stuurgroep en leden van de verschillende werkgroepen die door de stuurgroep zijn ingesteld.

Tijdens deze dag bleek eens te meer hoe positief de stuurgroep de ontwikkeling van een maatschappelijk vak vindt. Wel werd de invoering van een maatschappelijk vak in de profielen in plaats van geschiedenis, aardrijkskunde of maatschappijleer minder gewenst genoemd.

Hoewel de plannen van de stuurgroep enthousiast werden gebracht, bekroop de aanwezigheid in de loop van de dag toch een toenemende twijfel hoe het allemaal moet worden gerealiseerd. Opvallend is de sterke gerichtheid op de exacte vakken in het totale programma. De moderne talen hebben, gesteund door de Kamer, meer plaats geëist en ook de klassieke talen, die geheel naar de vrije ruimte zijn verwezen, zullen zich niet onbetuigd laten.

Deze ontwikkelingen kunnen de positie van het examenvak geschiedenis bedreigen, zeker wanneer het aan de autonomie van de scholen wordt overgelaten hoeveel tijd ze willen vrijmaken om de gestelde onderwijsdoelen te behalen. Het bestuur van de VGN zal de ontwikkelingen zorgvuldig blijven volgen.

In de discussie rond de tweede fase zal de problematiek van het curriculum voor geschiedenis en staatsinrichting in de bovenbouw zich opnieuw gaan voordoen.

Het bestuur zou het toejuichen wanneer het geschiedenisonderwijs in Nederland een zekere lijn wist te brengen in het curriculum vanaf het basisonderwijs tot het einde van de tweede fase. Hier ligt een uitdaging voor het geschiedenisonderwijs. Mijns inziens zal spoedig actie moeten worden ondernomen. De kans bestaat dat anders anderen de keuzes voor ons zullen maken.

Leeuwarden en Euroclio

1993 Was een jubileum jaar, de VGN bestond 35 jaar.

In het kader hiervan werd in samenwerking met de Raad van Europa, het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en vele anderen de internationale conferentie, 'Grenzen Verleggen, Europa sinds 1815' in Leeuwarden gehouden. Die VGN leden die te kennen hadden gegeven bij de bijeenkomst aanwezig te willen zijn, hebben de gelegenheid gehad deel te nemen.

Deze conferentie is door de oprichting van de Europese geschiedenisdocenten associatie Euroclio het begin geworden van een internationaal platform van docenten geschiedenis. Het is onder meer de bedoeling dat in de toekomst 'in-service trainingen' internationaal worden aangeboden.

De eerste vruchten van Euroclio hebben VGN-leden de afgelopen tijd reeds kunnen plukken. Door de ontstane contacten was het mogelijk in samenwerking met de Schotten, en niet te vergeten het Europees Platform, de conferentie over structuurbegrippen en vaardigheden te organiseren waaraan bijna 60 mensen hebben deelgenomen.

Van 24 tot en met 26 maart wordt door de VGN in samenwerking met de sectie militaire geschiedenis, de Vlaamse zusterorganisaties en opnieuw vele anderen in Diksmuide een conferentie over de invloed van de Eerste Wereldoorlog in Vlaanderen en Nederland georganiseerd. Ruim 25 VGN leden nemen hieraan deel, eenzelfde aantal zal bestaan uit onze collega's in Vlaanderen. Voor het komend schooljaar zijn reeds verregaande plannen voor een tweedaags seminar in september in Hannover over de Duits/Nederlandse verhoudingen en een conferentie in september 1995 in Toledo rond het thema 'Philips II' georganiseerd samen met onze Spaanse, Portugese en Vlaamse zusterorganisaties.

Opnieuw zal een nascholingsconferentie met de Schotten aangeboden worden, weer in de winter, om de verleiding om in het prachtige Schotland te gaan zwerven zo gering mogelijk te maken. Aan de orde zullen ondermeer komen het selecteren van bronnen, het maken van vragen en toetsing. Mogelijk organiseren wij ook een seminar met de Engelsen rond hun aanpak van het geschiedenisonderwijs.

Dit is en was allemaal mogelijk door de zeer genereuze geste van het Ministerie van O & W en het Europees Platform. Men stelt geld ter beschikking voor deze vormen van internationale nascholing en Hélène Budé en ik zijn in de gelegenheid gesteld het een en ander op te zetten.

kleio

nummer 4/94
pagina's 6 en 7

Oost-Europa

Hoewel de VGN-leden dus vanaf het prille begin van Euroclio de resultaten van deze vereniging hebben gemerkt, ligt het zwaartepunt van de activiteiten van deze associatie beslist niet op Nederland. Op dit moment bestaat er een grote behoefte aan internationale contacten in Oost-Europa, door de heroriëntatie die daar overal in het geschiedenisonderwijs plaats vindt.

Bij de eerste internationale activiteiten is echter gebleken, dat deze behoeften vanuit Oost- en Midden-Europa op geen enkele manier financieel worden gedekt. Hoewel er op vele plaatsen gesproken wordt over financiële steun aan deze landen blijkt in werkelijkheid de verantwoordelijkheid hiervoor voortdurend bij anderen te liggen. In het afgelopen jaar zijn wij geholpen door het Prins Bernhard Fonds, de Task Force van de Europese Unie maar ook door VGN-leden. Dat collega's uit Estland de conferentie in Glasgow konden bijwonen, kwam, omdat onze leden bereid waren hun kosten te dragen door bijvoorbeeld om 5 uur 's morgens naar het vliegveld te gaan om met een goedkoop ticket naar Nederland terug te vliegen.

Maar deze incidentele oplossingen zijn uiteraard verre van voldoende. De situatie in Midden- en Oost-Europa laat dit ook niet toe. Zonder overdreven of bevoogdend te willen klinken willen wij waarschuwen voor de zeer verontrustende tendensen die zich daar voordoen.

In de contacten die wij de afgelopen periode met docenten uit deze landen hebben gehad, blijkt vooral bij oudere docenten een grote onderwijskundige verwarring. Het is hen duidelijk of duidelijk gemaakt dat marxistische geschiedenislessen verkeerd waren en dat deze manier van lesgeven en de daarbij behorende boeken niet langer wenselijk zijn, maar wat dan wel moet gebeuren is voor menig docent niet helder. Velen hebben nooit anders geleerd dan de marxistische visie dat de toekomst op een natuurlijke manier naar de communistische heilstaat leidt en dat je dit in het verloop van de geschiedenis duidelijk kunt zien. Nu dit niet langer het geval blijkt te zijn, komt de vraag op naar welke waarheid de geschiedenis dan wél leidt.

Voor velen is de oplossing van deze vraag, mede door de te hoog gespannen verwachtingen van de veranderingen door de val van het communisme en de teleurstellingen in de ervaringen met het westen, een sterk nationalisme met meer en meer chauvinistische tendensen.

Als historici en als mensen, die leven met de werkelijkheid van Bosnië, Macedonië, Armenië om maar een paar voorbeelden uit het afgelopen jaar te noemen, hoeft ik u niet duidelijk te maken welke gevaarlijke ontwikkelingen in deze nationalistische tendensen schuilen.

Gelukkig is er een grote groep jonge docenten in deze landen werkzaam die met veel enthousiasme de nieuwe uitdagingen heeft opgepakt. Zij worden geconfronteerd met een groot tekort aan materiaal voor docenten en leerlingen en hebben behoefte aan uitwisseling van hun gedachten en ideeën met anderen.

Wij trachten voortdurend duidelijk te maken aan de verschillende instanties dat er in dit kader structureel gelden beschikbaar moeten komen voor projecten en activiteiten om isolement van de betrokkenen te voorkomen. Docenten uit deze landen moeten in staat gesteld kunnen worden van gedachten te wisselen met vakcollega's uit andere delen van Europa. Dit is de enige manier om kennis te kunnen nemen van elkaars ideeën, ontwikkelingen, methodes en technieken.

Hoewel ik mij heel goed realiseer dat wij als historici de wereld niet kunnen maken hebben wij wel een verantwoordelijkheid. In de negentiende eeuw, toen ons vak volwassen werd, heeft het in de meeste landen in eerste instantie de nationale zaak gediend en de negatieve gevolgen daarvan zijn niet uitgebleven. Aan ons nu de medeverantwoordelijkheid op zijn minst te proberen dergelijke negatieve ontwikkelingen te signaleren en te bediscussiëren.

Vandaar dat ik niet alleen aan grote instanties maar vandaag ook aan u, leden van de VGN, de vraag stel geld ter beschikking te stellen voor collega's in Midden- en Oost-Europa. Het bestuur van de VGN stelt voor een Oost-Europa Fonds in te stellen, waardoor wij onze bijdrage kunnen leveren en tegelijk een voorbeeld kunnen stellen. De afgelopen week heeft het bestuur van Euroclio op de algemene vergadering in Brugge aan de deelnemende associaties uit 24 verschillende landen hetzelfde gevraagd.

Verdere activiteiten

Een aantal zaken zijn dit jaar bereikt.

Als eerste natuurlijk het feit dat er voortaan twee stofomschrijvingen zullen zijn, MAVO/VBO en HAVO/VWO en dat de leden van de commissies die hier verantwoordelijk voor zijn met (2) uren worden betaald.

De Knoop, het rapport over de harmonisatie van de VBO/MAVO examens, is wat betreft geschiedenis en staatsinrichting in uitgebreid overleg tot stand gekomen. Wij hebben als VGN en WIEG, in samenwerking met het KPC kans gezien de tekst van de commissie die voor ons op een aantal punten onaanvaardbaar was, te herschrijven. Hoewel dit niet heeft geleid tot een heldere, ultieme visie is er voorlopig goed mee te leven. De herziene regeling moet in 1995 ingaan.

In juni volgt het rapport van de commissie van Veen over de profilering binnen de MAVO, wij wachten in spanning de voorstellen af.

De contacten met het SLO hebben ertoe geleid dat een groeiend aantal VGN-leden aan projecten meewerken. Hiermee kan enigszins uitvoering worden gegeven aan het gedachtengoed van de commissie van Es, waarin wat meer toekomstperspectief en de mogelijkheid van een carrière voor een docent als wezenlijk werden genoemd.

Voorzichtigheid blijft overigens voortdurend geboden. Het feit dat vele instanties en groepen invloed willen hebben en bezuinigingen vaak een argument vormen om woord en daad volledig te scheiden moet ons uiterst waakzaam doen blijven.

Via de WIEG hebben we het ministerie kunnen overtuigen dat een ministeriële handtekening onder een examenregeling niet betekent dat daarmee het onderwijs veranderd is. Vandaar dat er gelden beschikbaar zijn om onder meer nieuw lesmateriaal voor staatsinrichting te initiëren. Daarnaast heeft het CITO zich bereid verklaard samen met de WIEG een enquête te houden onder alle examendocenten over het nieuwe examen en de implementatie hiervan.

Ik roep u als leden op om aan deze enquête mee te werken ondanks de grote werkdruk in de examentijd. De resultaten ervan zullen van belang zijn voor u en uw leerlingen in de komende jaren.

Als vak zijn we zeer actief binnen het Platform voor vakinhoudelijke verenigingen. Deze club wordt in toenemende mate betrokken bij de ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs.

In het komend jaar wordt Hélène Budé voorzitter van dit platform. Een van haar taken zal moeten zijn de steeds uitbreidende activiteiten van dit platform ruimer gehonoreerd te krijgen.

Harry van Wijnen ontvangt de Huib de Ruyterprijs.

'Er zit toekomst in het verleden'

Het afgelopen jaar hebben de PR activiteiten opnieuw geleid tot een groeiend aantal leden. Wij zijn buitengewoon verheugd te merken dat ook jonge docenten in toeneemende mate hun weg weten te vinden naar de VGN. Dit jaar zullen wij ons richten op twee nieuwe doelgroepen: docenten met 3 of meer vakken en studenten, die wij in de eerste plaats door de nieuwe contributievoorstellen hopen te bereiken.

Binnen de VGN zijn wij op allerlei manieren bezig de facetten van het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting zo grondig mogelijk te omvatten. Het komend jaar zullen wij op verzoek van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen onze kennis en ervaring gebruiken in een samenwerkingsproject met onze collega's in Suriname.

In augustus 1993 zijn we met de BAVO aan de slag gegaan. De Commissie Basisvorming die hiervoor in het leven is geroepen, is buitengewoon voortvarend te werk gegaan. Het advies over de experimentele toetsen van het CITO aan het bestuur getuigde van grote inhoudelijke betrokkenheid.

De ontwikkelingen rond de basisvorming volgt het bestuur met belangstelling maar ook met zorg. Uit onderzoek van het Projectmanagement Basisvorming blijkt dat 34% van de leerlingen het vak geschiedenis en staatsinrichting zullen afsluiten na het tweede leerjaar, doorgaans met op zijn minst 20% minder tijd besteed aan geschiedenis dan in het adviestabel is voorgeschreven. In het zojuist uitgebrachte rapport van de inspectie over geschiedenis wordt dan ook de zorg

uitgesproken dat de kerndoelen zo nooit kunnen worden gehaald. (Zie voor het rapport elders in dit nummer.)

Inmiddels dient zich door de fusies nog een nieuw fenomeen aan. Die scholen die voor een dakpanconstructie kiezen in de onderbouw kunnen de sectie geschiedenis opleggen ook in Havo en Vwo de basisvorming voor geschiedenis en staatsinrichting in twee jaar af te werken, maar lesmateriaal ontbreekt vooralsnog.

Het voorstel van de BAVO commissie om volgend jaar een conferentie rond de evaluatie van geschiedenis en staatsinrichting in de basisvorming lijkt het bestuur een prima idee. Misschien kan uit deze conferentie een, ongetwijfeld, zwartboek over de opgedane ervaringen voortvloeien.

De Didactiviteitencommissie is dit jaar zeer goed voor de dag gekomen met de didactiekconferentie over Duitsland en de eisen van het nieuwe examen. Op het boeiende programma zijn ruim 80 mensen afgekomen. Maar ook de, voor mij, onverwacht boeiende excursiedag in het Delfts Legermuseum, de Amerikadag en een aantal reizen werden door deze commissie verzorgd.

Het is erg jammer dat ondanks alle moeite de VGN excursie naar Archeon door te hoge financiële eisen van dit park geen doorgang kan vinden. Gelukkig biedt de Heilige Land Stichting een uitstekend alternatief.

De Commissie Havo/Vwo heeft de examenbesprekingen dit jaar voor het eerst door centrale voorzitterbijeenkomsten vooraf laten gaan. Een uitstekende organisatie en de modernste communicatiemiddelen zorgden ervoor dat alle voorzitters in het gehele land tijdig van de afspraken op de hoogte waren. Uit allerlei reacties is gebleken dat de nieuwe gang van zaken hogelijk is gewaardeerd. De hoge opkomst bij de nabesprekingen van het examen in september was een goed teken van betrokkenheid van docenten bij de gang van zaken rond het centraal schriftelijk examen.

De Commissie Mavo/Vbo leed dit jaar een gevoelig verlies door het reeds eerder in KLEIO genoemde overlijden van Tom Kampen. Ondanks dit verlies heeft de commissie haar drukke program weten door te zetten. De commissie nam opnieuw de eindexamenbesprekingen voor zijn rekening. Door de toename van het aantal open vragen wordt de animo voor deze bijeenkomsten weer groter. De veranderingen in het komend jaar zullen het belang van de examenbesprekingen nog verder doen toenemen. De Commissie PA-BO organiseerde opnieuw een geslaagde PA-BO-dag en verzorgde vo-

kleio

nummer 4/94
pagina's 8 en 9

De Huib de Ruyterprijs

Dit jaar is de Huib de Ruyterprijs uitgereikt aan Harry van Wijnen, journalist en publicist, verbonden aan NRC/Handelsblad. Bestuurslid Louis Nolet sprak hem toe en overhandigde de prijs.

rig jaar een boeiende uitreiking van de Huib de Ruyter prijs. Door de woorden van Cees van der Kooy werd het bestuur zich eens te meer bewust van de noodzaak meer afstemming te krijgen tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs.

Als eerste stap hiertoe hebben wij een veldaanvraag hierover bij het SLO ingediend.

De Intercommissie NHG/VGN met veel nieuwe leden en onder de tijdelijke leiding van professor Dick de Boer heeft op verzoek van het bestuur met veel zorgvuldigheid en energie de voordracht van nieuwe eindexamenonderwerpen ter hand genomen. De bedoeling is dat voortaan rond 1 april een voordracht aan het bestuur van de VGN wordt voorgelegd. De VGN legt deze voordracht aan de minister voor.

Het bestuur van de CEVO heeft overigens verzocht of de onderwerpkeuze van een CE onderwerp niet met een jaar kan worden vervroegd. Wij willen hier wel aan meewerken maar alleen wanneer de CEVO gelden vindt om een extra stofomschrijving te verzorgen.

De commissie Cliomatica heeft ook succes behaald. De commissie kwam met de Cliotest die via KLEIO heel behoorlijk wordt verkocht. Verder is de commissie in samenwerking met de SLO bezig de bestaande programmatuur voor geschiedenis en staatsinrichting te inventariseren.

En ook binnen de commissies voor vrouwengeschiedenis, volwasseneneducatie en internationalisering werd en wordt hard gewerkt en ook daar worden weer plannen gemaakt voor projecten in de toekomst.

Uiteraard zijn er nog veel meer actieve mensen te noemen. Maar één persoon wil ik zeker niet vergeten: zonder de heer Houweling zou deze enorme activiteit van de VGN volstrekt in het honderd lopen.

Tenslotte

Mij rest nu nog vast te moeten stellen dat deze jaarrede mijn zwanezang is. Aan het feit dat Tineke, Frits en ik statutair aftreden, kan worden afgelezen dat wij het bestuurswerk, ondanks alle tijd en energie die hiervoor nodig waren, met buitengewoon veel plezier hebben gedaan. Wij zullen na vandaag met bloedend, maar ook gerust hart, onze verantwoordelijkheden aan een nieuwe ploeg overdragen.

Joke van der Leeuw-Roord

In zijn toespraak lichtte Nolet toe waarom het VGN-bestuur in 1994 de Huib de Ruyterprijs heeft toegekend aan een persoon en een instantie buiten de eigen historische kring.

De serie artikelen 'Geschiedenis' (in dertien afleveringen) die in het voorjaar verscheen op de Opinie-pagina van de krant heeft het schoolvak goed gedaan. Al waren de bijdragen erg wisselend, - de auteurs waren geen geschiedenisleraren met kennis van zaken over de nieuwste ontwikkelingen -, men droeg over het algemeen het schoolvak een goed hart toe.

De reeks leidde weer tot verdere discussie over het belang van geschiedenis en heeft daarmee in een periode waarin zoveel aan het veranderen is, een dienst bewezen. 'Duidelijke signalen uit de samenleving' stegen

op naar hogere regionen waar het beleid wordt bepaald. En dat heeft het bestuur in de onderhandelingen gemerkt.

De heer van Wijnen was destijds chef opiniepagina en eerste verantwoordelijke voor deze serie. Verder hecht hij zelf waarde aan het verleden en toont hij deze belangstelling in zijn boeken als *De Prinsgemaal* en *Van de Macht des Konings*.

STELLINGEN VAN HARRY VAN WIJNEN

1. In Parijs, Londen en Washington levert de nationale geschiedenis substantiële bronnen van inkomsten voor de schatkist op en wordt het vak geschiedenis dienovereenkomstig in het onderwijsbeleid gewaardeerd. De Nederlandse regering daarentegen beseft niet half zoveel geld de eigen geschiedenis waard is.
2. In Parijs, Londen en Washington zijn vakhistorici verantwoordelijk voor de voorlichting aan het publiek over de geschiedenis van de staatkundige instellingen; op het Binnenhof is die voorlichting uitbesteed aan hostesses van de Haagse VVV.
3. Het zogenoemde gebrek aan historisch besef dat de moderne Nederlander zou kenmerken, geldt in de eerste plaats voor de Nederlandse overheid. In het parlementaire debat heeft de regering onder het tienjarig bestaan van premier Lubbers geen

enkele bijdrage geleverd aan de bevordering van het historisch besef, met uitzondering van de minister van onderwijs die de voortzetting van de uitgave van de brieven van Thorbecke heeft verzekerd.

4. De Tweede Kamer heeft aan het Plein een nieuwe grote vergaderzaal gebouwd met miskenning van de principes van de historische staatkundige architectuur. In de parlementaire beradslaging over de nieuwbouwplannen zijn die principes niet ter sprake gekomen en bijgevolg er geheel bij ingeschoten.

Het verminderde democratisch elan c.q. de afnemende waardering van de democratie onder de Nederlandse kiezers is een weerspiegeling van de lage prioriteit van het onderwijs in de geschiedenis van de staatsinstellingen, dat ten onrechte alleen aan de universiteit wordt gegeven.

Na de prijsuitreiking ontstond er een gesprek met de zaal over stellingen van Harry van Wijnen. Het werd, dat begrijpt u, niet een echte discussie, daarvoor was men het teveel met elkaar eens.

Van Wijnen ontpopte zich als iemand die niet vies was van enige dwang om de geschiedenis weer een plaats in de samenleving te geven. In de 19e en begin 20e eeuw, zo betoogde hij, had het verleden de politieke conjunctuur mee. Bekendheid ermee was een must voor iedereen die in de politiek of in het openbare leven een functie wilde bekleden.

Ook toen werd je niet geboren met een stevige historische kennis! Maar het was heel gewoon je die eigen te maken. Iedere zuil had zijn eigen geschiedenis, zijn eigen opvatting van het staatsrecht en de voormannen zorgden ervoor dat de aanhang van het een en ander op de hoogte was.

In de hedendaagse politiek komen geen historisch onderlegde vooraanstaande politici meer voor. Dat is jammer en ook stom. Soms moet het wiel opnieuw uitgevonden worden. Van ervaringen uit het verleden wordt niet meer geleerd. Zelfs de staatkundige geschiedenis speelt geen enkele rol.

Als treffend voorbeeld daarvan noemde Van Wijnen de bouw van de nieuwe Tweede Ka-

mer. Dat bij het maken van een ontwerp ook rekening gehouden had kunnen worden met de uitgangspunten van de democratie, de basis waarop de leden van de Tweede Kamer hun werk doen, was een gedachte die geen moment bij de bouwers was opgekomen!

Tineke Bogaerts

Het middag gedeelte van de jaarvergadering werd besteed aan huishoudelijke zaken. Een verslag hiervan zal te zijner tijd bij de jaarstukken 1994 worden opgenomen.

Er werd afscheid genomen van VGN-voorzitter Joke van der Leeuw-Roord, vice-voorzitter Tineke Perdeck-Schimmel en bestuurslid Frits Kat en een kleine groep volhouders toastte na afloop van de vergadering op een goed 1994 voor de VGN.

kleio

Geschiedenisdagen 1994

In haar jaarrede in 1993 wees de voorzitter van de VGN op de kloof die er bestaat tussen onderwijs en wetenschap. Beide soorten beoefenaars van de historie blijken weinig belangstelling en waardering voor elkaar aan de dag te leggen.

Om in deze situatie enige verbetering te brengen hebben de besturen van NHG en VGN besloten te proberen iedere twee jaar 'Historicidagen' te organiseren, waarop wetenschappers en werkers in het veld elkaar kunnen ontmoeten. Als eerste in de reeks hebben de Universiteit van Amsterdam en Hogeschool van Amsterdam aangeboden de organisatie van een tweedaags congres op zich te nemen. In 1996 zullen de Rijksuniversiteit van Utrecht en de Hogeschool van Utrecht dat doen.

**Herman Beliën (UvA) en Gert Jan van Setten (HvA)
lichten een en ander toe.**

De betrekkingen tussen de beoefenaars van de geschiedenis als wetenschap en die van de geschiedenis als schoolvak zijn voor verbetering vatbaar, dat zullen de meeste lezers van dit blad beamen. Hun wederzijdse gebrek aan belangstelling voor elkaars bezigheden kwam anderhalf jaar geleden pijnlijk duidelijk naar voren, tijdens het NHG-congres over Vrouwengeschiedenis. 's Ochtends hadden ruim 120 NHG-leden de zaal gevuld, maar toen 's middags het onderwijs centraal stond, was dit publiek grotendeels verdwenen. Het handjevol nieuw verschenen leraren kon de lege plaatsen amper voor de helft bezetten.

Dat er een kloof gaapt tussen beide velden is misschien te sterk uitgedrukt, maar een flinke afstand is er zeker.

De historische verklaring voor dit fenomeen hoeft niet zó ver gezocht te worden. De meeste universitaire wetenschapsbeoefenaars komen tegenwoordig niet meer voort uit het middelbaar onderwijs, maar rechtstreeks van de universiteit. Dat is niet bevorderlijk voor de wetenschappelijke ambities van leraren, die voor zulke ambities trouwens nauwelijks tijd meer zouden kunnen vinden, en die bovendien nog maar in minderheid wetenschappelijk geschoold zijn.

Zo is de situatie ontstaan, dat in de academische wereld nogal onwetend en onwillig wordt aangekeken tegen de sterk veranderende onderwijswereld, terwijl nogal wat leraren die wetenschappers graag zien als verwerende en verwaande primadonna's die zich verzaligd wentelen in de vreugden van Housaye en andere wereldvreemde genietingen.

Voor beide partijen is dit natuurlijk een onwenselijke situatie, afhankelijk als ze zijn van hun symbiotische relatie. Zijn geschiedenisleraren niet de belangrijkste actieve doorgevers en popularisatoren van de wetenschappelijk vergaarde kennis?

Daarom besloten de bestuursleden van VGN en NHG, terugkijkend op die in dat opzicht onfortuinlijke congresdag, tot een initiatief om de afstand tussen beide werelden te verkleinen.

Naar het voorbeeld van andere wetenschappen en vakken werd toen het plan opgevat om in de naaste toekomst regelmatig terugkerende 'Geschiedenisdagen' te organiseren: tweedaagse congressen waar vakgenoten uit onderwijs en wetenschap elkaar in een aangename en voor beide groepen leerzame ambiance kunnen ontmoeten.

Het eerste van die congressen zal verzorgd worden door de Hogeschool van Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam, en zal plaatsvinden op 3 en 4 november 1994.

Herstel van het contact is dus het hoofddoel van die dagen.

Een commissie van NHG- en VGN-bestuursleden maakte daartoe een selectie uit de themavelden van basisvorming en bovenbouw, en een opzet voor een programma dat beide doelgroepen iets interessants te bieden heeft.

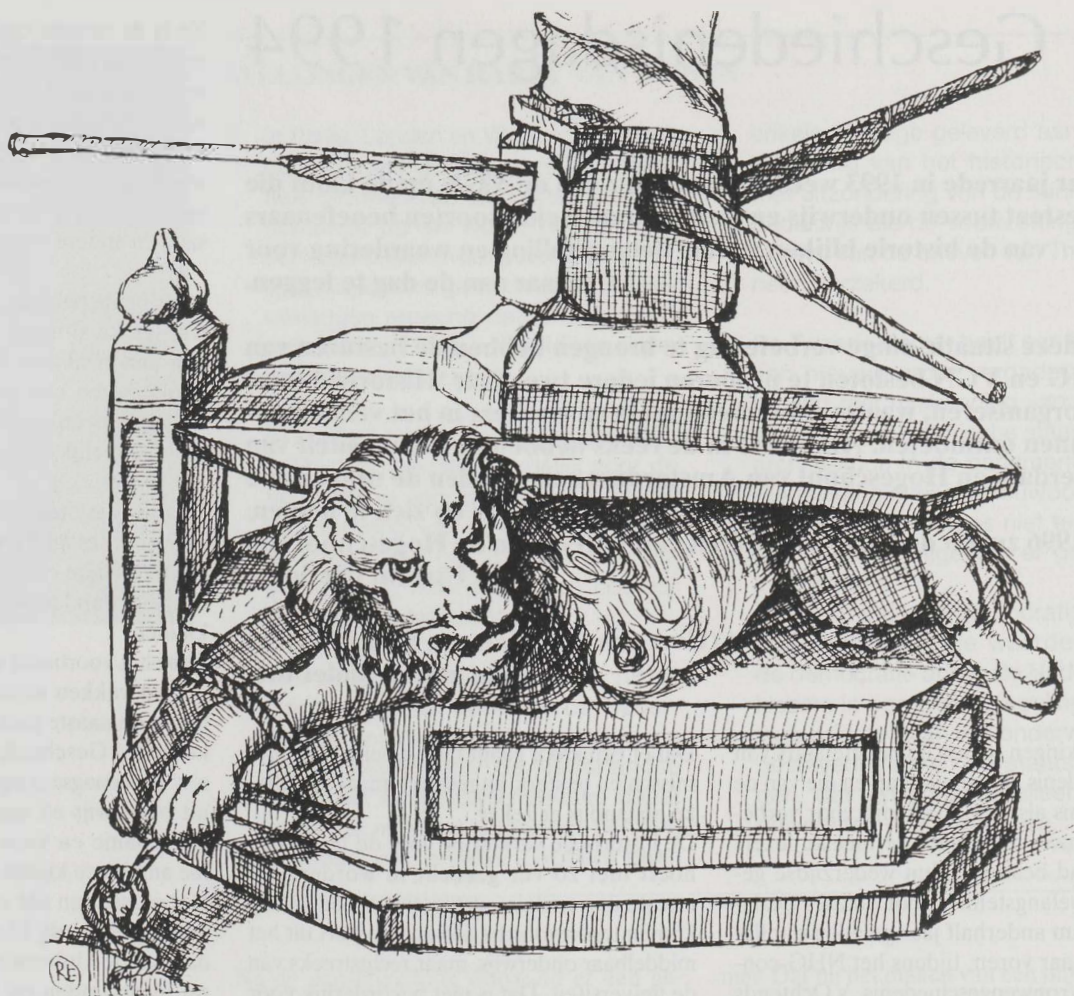
Als hoofdthema is de Nederlandse Opstand gekozen. Die keuze houdt uiteraard verband met de aanwijzing van het eindexamenonderwerp in 1995 en 1996, hoewel het niet de bedoeling is om dit evenement te laten concurreren met de verschillende nascholingsactiviteiten in die richting; de doelstelling is immers primair een andere. De organisatoren meenden echter de bijkomende voordelen van deze onderwerpkeuze niet te moeten missen, ook al om van het departement en de schoolleidingen de benodigde faciliteiten los te krijgen.

Programma

In het beoogde programma zal de centrale lezing gehouden worden door dr.H.F.K. van Nierop.

VGN-leden in de zaal; op de voorgrond mw. van Wijnen.

Als nevenonderwerpen zijn de themavelden 'de Bourgondische Nederlanders' en 'geweld en samenleving' gekozen. Voor de centrale lezingen hierover zijn prof.dr. W.P. Blockmans en prof.dr. B.A.G.M. Tromp uitgenodigd.

Vakdidactische benaderingen van de behandelde onderwerpen (uitgewerkt op Mavo-, Havo- en Vwo-niveau) zullen worden gepresenteerd door mw.dr. C.E.M. Veldhuis-Meester, drs. I.J. van Manen en drs. A.H.J. Wilschut.

Dr. N.C.F. van Sas zal een uiteenzetting geven over de herdenkingen 1795-1813.

Alle teksten zullen worden opgenomen in het congresboek dat de deelnemers zal worden toegezonden.

Tussen deze parallelle lezingen kan de congresdeelnemer zich al wandelend heen en weer bewegen door de oude binnenstad van Amsterdam, van Lutherse Kerk tot Oude-manhuispoort, pendelend tussen onderzoek en overdracht.

Op de tweede congresdag krijgt het onderwijs extra aandacht in de vorm van een leermiddelenmarkt tijdens de slotborrel in de Aula van de universiteit.

De verdere organisatie van de Geschiedenisdagen is overgedragen aan de Amsterdamse organisatoren: medewerkers en studenten van de Vakgroep Geschiedenis van de Universiteit en van de lerarenopleiding van de Hogeschool.

De kosten van het congres zullen circa f125,- p.p. bedragen, waarbij is inbegrepen: koffie en thee tijdens de pauzes, de afsluitende borrel en het congresboek.

Aan belanghebbenden zal een nascholingscertificaat worden uitgereikt.

Herman Beliën (UvA)
Gert Jan van Setten (HvA)

Het definitieve programma en aanwijzingen voor inschrijving vindt u in een volgend nummer van KLEIO.

kleio

nummer 4/94
pagina's 12 en 13

Rapport van de Inspectie

In het voorjaar van 1993 werd van overheidswege onderzocht in hoeverre de docenten in de verschillende vakken zich hadden voorbereid op de basisvorming die in september van dat jaar van start zou gaan en welke problemen te voorzien waren. Ook een groot aantal geschiedenisleraren hebben hiervan iets gemerkt.

Van de heer J. Snoek, inspecteur VO en vakinspecteur voor geschiedenis en staatsinrichting, ontving de redactie het rapport, waarin de resultaten zijn vastgelegd en de aanbevelingen aan de minister van O&W.

In de twee jaren die voorafgingen aan de invoering van de basisvorming, peilde de inspectie bij verschillende vakken in hoeverre de scholen zich op de realisering van de kerndoelen voorbereidden. Binnen die activiteit kreeg ook het vak Geschiedenis en Staatsinrichting een plaats. De vraag naar de stand van zaken bij de genoemde voorbereiding was extra relevant, omdat de invoering van de kerndoelen de complicatie met zich meebracht dat tegelijkertijd het nieuwe eindexamen voor dit vakgebied van kracht werd.

Beide gaan uit van structuurbegrippen en vaardigheden, maar de afstemming op elkaar lijkt in veel mindere mate aanwezig bij de inhoud van het vak. Bij het nieuwe eindexamen is men immers teruggekomen van een eenzijdige aandacht voor het heden en jongste verleden, waarop in de kerndoelen basisvorming juist het accent ligt.

De vraag drong zich op hoe de scholen de stofomschrijving in de kerndoelen beoordeelden. Voorts is voor het vakgebied in de onderbouw als nieuw element de functionering van onze staatsinrichting voorgeschreven. Hierbij rezen zowel vragen naar de aanpak als naar de daaraan te besteden tijd.

Redenen genoeg om in de periode januari tot juni 1993 ook voor het vak Geschiedenis en Staatsinrichting na te gaan hoe de scholen zich op de basisvorming voorbereiden en hoe zij in verband hiermee met de genoemde problematiek omgingen of dachten om te gaan.

De centrale vraag

Treft de school de noodzakelijke voorbereidingen om met ingang van het schooljaar 1993-1994 in de basisvorming Geschiedenis en Staatsinrichting op de vereiste wijze te kunnen geven?

Ter beantwoording hiervan werden de volgende aspecten in de oordeelsvorming betrokken:

1. De bekendheid met de kerndoelen en de consequenties hiervan: hoe staat men ten opzichte van de stofinhoud (de accentverschuiving naar de recente geschiedenis, de staatsinrichting en de nieuwe aandachtsgebieden), de vak- en onderzoeksvaardigheden, het computergebruik en de lesaanpak?
2. De doelmatigheid van de in gebruik zijnde methode: voldoet deze aan de kerndoelen en zo niet, hoe lost men dit dan op?
3. De toetsing: komen de vakvaardigheden in de proefwerken aan bod en wanneer vindt een afsluitende toetsing plaats?
4. De samenhang met andere vakken: vindt afstemming op of integratie met andere vakken plaats?
5. De scholing: wordt gebruik gemaakt van de didactische nascholing in de toepassing van de kerndoelen?

Werkwijze

De inspecteurs, zowel vakinspecteurs als niet-vakinspecteurs, bezochten tijdens het regulier schoolbezoek lessen geschiedenis in de onderbouw en voerden gesprekken met de vaksecties. Aldus werd op 20% van alle vbo/avo scholen geobserveerd of de docenten reeds aspecten van de kerndoelen in praktijk brachten, terwijl binnen de vaksecties de centrale vraag door de inspectie aan de orde werd gesteld. De verkregen gegevens kunnen dan ook representatief worden geacht voor de stand van zaken.

De inspecteurs beschikten voor dit thema-bezoek over een aandachtspuntenlijst en achtergrondinformatie. Daarenboven vroegen in elk geval de drie vakinspecteurs op 45 scholen een aantal proefwerkvragen op om zich een beeld te vormen of naast de cognitieve aspecten ook de vakvaardigheden reeds enige aandacht kregen.

Bevindingen

1. Bekendheid met de kerndoelen en de consequenties

1.1 Stofinhoud

In het begin van het kalenderjaar bleef de bekendheid met de kerndoelen veelal beperkt tot een algemene indruk ervan.

De docenten hadden zich op dat moment nog maar zeer ten dele vergewist van de mogelijke consequenties die de in de kerndoelen omschreven stofinhoud met zich mee kon brengen. Deze situatie werd in veel mindere mate aangetroffen naargelang het moment van de invoering van de basisvorming nabij kwam. Hoe meer men zich erin had verdiept, des te kritischer bleken de vragen die rezen.

Enkele uitzonderingen daargelaten waarbij zelfs van aversie sprake was, bleken de docenten overigens welwillend te staan tegenover de kerndoelen. Over het algemeen zijn zij echter verre van gelukkig met het feit dat vertrouwde onderwerpen waarvoor jonge leerlingen blijkens een jarenlange opgedane ervaring belangstelling hebben, niet of nauwelijks meer in de kerndoelen voorkomen. Men mist bijvoorbeeld de prehistorie en oude beschavingen als Egypte en/of Mesopotamië, Griekenland en Rome. Dat geldt ook voor de leef- en denkwereld van de Middeleeuwen, de Renaissance, de Reformatie en de Franse Revolutie. Daarnaast worden aspecten uit de kunstgeschiedenis gemist.

Men is van oordeel dat hierdoor tekort wordt gedaan aan onderwerpen die essentieel zijn voor een goed begrip van de huidige cultuur, de 'historische continuïteit', het chronologisch inzicht en de vorming van de leerlingen. Dit werd gekenschetst als *'een niet geringe devaluatie van het vak'*.

Verwezen werd daarbij naar commentaren van dezelfde strekking in kranten en tijdschriften.

Daarnaast achtten docenten op deze wijze een onvoldoende basis gelegd voor het eind-examen, wanneer dergelijke onderwerpen opnieuw ter hand worden genomen en uitgewerkt. Men is dan ook van zins eigen accenten te blijven leggen.

De kerndoelen worden nogal eens als 'modieus', 'maatschappijachtig' en 'sociologisch' gekwalificeerd. Eén sectie verwoordde deze opvatting aldus: *'Wij willen geen dominantie van de sociaal-economische of machtspolitieke optiek'*.

Voorts bestaat er bij vrijwel alle docenten

ontevredenheid over de onevenwichtige verdeling van de stof: de 19e en 20e eeuw krijgen onevenredig veel aandacht.

Men spreekt van een overladen programma in verband met de beschikbare tijd. Heel luidst klonk deze kritiek bij die afdelingen van het havo waar één lesuur minder ter beschikking kwam. Men vraagt zich ook af hoe diepgaand een bepaald onderwerp - bijvoorbeeld de Tweede Wereldoorlog - moet worden behandeld.

Herhaaldelijk moesten docenten erop gewezen worden dat deze keuze aan de school zelf is.

Begrippen als liberalisme, socialisme, communisme, fascisme en christen-democratie acht men te abstract voor jonge leerlingen.

Doorgaans had men zich nog niet beraden op de vraag wat wel en wat niet van het huidige programma gehandhaafd zou worden. De vaksecties wensten eerst ervaring op te doen in de praktijk en conformeerden zich voorts nog aan de (nieuwe) methode. De voorbereiding had dan ook bijna altijd betrekking op het eerste leerjaar.

Te abstract ook vindt omstreeks 60% van de docenten de structuur en de functionering van onze staatsinrichting, op sommige vbo-scholen een nieuw vakgebied. Al staat men er doorgaans niet negatief tegenover, men is zich toch niet altijd bewust van de draagwijdte van de binnen dit domein genoemde kerndoelen en van de mogelijkheden die een minder juridische en meer historisch-politologische of actuele aanpak biedt.

Men is van zins dit onderdeel als een afzonderlijke cyclus in het derde leerjaar aan te (blijven) bieden. De historische aspecten van de staatsinrichting komen daarentegen geïntegreerd aan de orde.

Gemeten naar de totaal beschikbare tijd denkt men minder dan 20% daarvan aan staatsinrichting te zullen besteden. Incidenteel wordt melding gemaakt van afspraken met de collega(e) maatschappijleer.

De nieuwe aandachtsgebieden (de eigen omgeving, maatschappijtypen, natuur en milieu, primaire levensverbanden, emancipatieprocessen en de multiculturele samenleving) heeft men dikwijls niet of slechts ten dele onderkend. Des te opmerkelijker is het dat men op diverse scholen nu al een lessencyclus over de geschiedenis van de eigen omgeving inlast. Toch laat men ook hier wel mogelijkheden onbenut.

1.2 Vakvaardigheden

De benaderingswijzen (structuurbegrippen) en de daaraan gerelateerde vaardigheden - kortheidshalve tezamen genoemd de 'vakvaardigheden' - geven op die scholen weinig problemen, waar men reeds werkt met daarop ingestelde methoden. Op mavo- en vbo-scholen is dat in veel mindere mate het geval. Men beschikt juist hier over onvoldoende oefenmateriaal en wijst op de belemmerende factor van een gebrek aan culturele achtergrond en leesvaardigheid. Deze laatste moeilijkheid wordt ook aangetroffen bij allochtone leerlingen.

De inspectie kreeg nogal eens te horen, dat de vakvaardigheden, hoe zinvol ook, tijd kosten, terwijl men juist in minder tijd méér moet doen. Tevens werd de vrees geuit dat men te weinig tijd zou overhouden voor onderwerpen waaraan men zelf hechtte en dat het narratieve element teveel zou worden teruggedrongen. Het vak zou daardoor aan aantrekkelijkheid gaan inboeten.

Docenten merken op dat instructie, kennis en inzicht voorwaarden zijn voor het zinvol beoefenen van de vakvaardigheden.

In het nieuwe examenprogramma is het structuurbegrip 'feit en objectiviteit' opgenomen met de daarvan afgeleide vaardigheid 'feiten van meningen kunnen onderscheiden'. Het was nog maar weinig docenten opgevallen dat deze vaardigheid ontbreekt bij de kerndoelen van hun vakgebied.

Tijdens de bijgewoonde, dikwijls interessante lessen werden soms impliciet, maar toch ook expliciet vakvaardigheden geoefend. Minder vaak kwam de eigen betrokkenheid van de leerling en de relatie tot het heden tot uiting. Veel lessen werden weliswaar frontaal gegeven, maar de leerlingen waren toch actief bij de les betrokken door de beleving van het verleden.

Andere rapportages zijn negatiever, wanneer het ook aan deze activiteit ontbrak.

1.3 Onderzoeksvaardigheden

De onderzoeksvaardigheden worden soms te zwaarwichtig geïnterpreteerd. Het maken van een werkstukje is immers al een aanzet daartoe en daarmee is men op de meeste scholen vertrouwd. Een stapsgewijze leer-gang, opklimmend in moeilijkheidsgraad, is meestal echter nog niet ontwikkeld. Met name bij dit kerndoel kan de eigen omgeving rijke kansen bieden.

Vaak wordt opnieuw de klacht gehoord dat dit kerndoel tijdrovend is. Bovendien bestaat er behoefte aan meer materiaal in de vorm van bronnen en literatuur. Voor de

mavo en het vbo acht men de formulering wat te hoog gegrepen en zijn de mogelijkheden beperkt om de leerlingen te brengen tot zelfstandig werken.

Het aanleren van onderzoeksvaardigheden is overigens vakoverstijgend van aard. Een enkele keer bleek dit reeds geleid te hebben tot een voor alle relevante vakken gemeenschappelijke systematiek in aanpak en vormgeving.

1.4 Computergebruik

De computer wordt zelden gebruikt tenzij voor herhalingsprogramma's in verband met het centraal examen. Er is nog weinig geschikte software voorhanden.

Bestaande (lange) programma's vragen, gerelateerd aan het rendement, teveel tijd. Ook het aangewezen zijn op één lokaal vorm een belemmering. Er bestaat behoefte aan programma's met een duidelijk 'meerwaarde' die bovendien leerstofvervangend zijn.

1.5 Andere lesaanpak

Waar men reeds gewend is afwisseling in de didactische werkvormen en leeractiviteiten te brengen - en dat geldt voot ongeveer een derde deel van de bezochte scholen - wordt een andere lesaanpak uiteraard niet nagestreefd. Dikwijls kwam echter in de gesprekken met de sectie naar voren dat de zelfwerkzaamheid meer reliëf zal moeten krijgen en er meer ruimte geschapen moet worden voor de eigen oordeelsvorming van de leerling.

Een apart probleem vormen daarbij de soms te kleine en niet goed geoutilleerde lokalen. Vrijwel unaniem wenst men het kompas bij te stellen wat betreft de expliciete aandacht voor de (te toetsen) vakvaardigheden.

2. Doelmatigheid van de in gebruik zijnde methode

Op ruim 80% van de bezochte vbo-scholen acht men zich op pragmatische grond genoodzaakt om het nagenoeg onmogelijke toch mogelijk te maken, namelijk de afronding van geschiedenis en staatsinrichting na twee jaar in twee maal twee lesuren. Vanwege de structuur van de afdelingen en de te besteden uren aan de beroepsvoorbereidende vakken ziet men dikwijls immers geen kans geschiedenis en staatsinrichting te laten doorlopen tot in het derde leerjaar. Dien-teengevolge opteert men voor een nieuwe methode die de stof in twee jaar aanbiedt.

Bij de andere schooltypen is de keuze afhankelijk van de mate waarin de in gebruik

zijnde methode aan de kerndoelen voldoet. De verdeling van de stof over drie jaar vormt geen probleem, want men kiest hier voor een afronding van de basisvorming in een driejarig tijdsbestek. Meestal zijn dan drie maal twee lessen voor het vak ingeroosterd. Een enkele keer behield de havo-afdeling een extra uur in het derde leerjaar. Met name voor het gymnasium en het athe-neum is een herindeling van de stof onontkoombaar, hetgeen niet altijd in dank wordt afgenomen.

In het derde leerjaar mavo dreigt een spanningsveld te ontstaan omdat men enerzijds pas na drie jaar de kerndoelen wil afronden, en men anderzijds met de voorbereiding van het eindexamen moet beginnen.

Steeds weer klinkt de klacht dat de stof fors zal moeten worden besnoeid, wil men niet vervallen in oppervlakkigheid die nergens toe dient. Handhaaft men de bestaande methode, dan is soms aanvullend materiaal nodig om hiaten in verband met de kerndoelen op te vangen.

Meer dan 50% van de bezochte scholen acht de in gebruik zijnde methode onvoldoende toegesneden op de kerndoelen. Praktische problemen - boekenfonds en boekenbeurs - staan hier en daar de vervanging op korte termijn in de weg. Fusieplannen die nog geen vaste vorm hebben gekregen, plegen evenzeer een belemmerende factor te zijn. De keuze van een nieuwe methode wordt dan uitgesteld. Bovendien prevaleren in die situatie de rechtspositionele aspecten boven de onderwijsinhoudelijke.

3. Toetsing

In de landelijke eindtoetsen voor dit vakgebied zullen met name staatsinrichting en vaardigheden worden getoetst. De verdelingen bij deze onderdelen zullen dus ook in de klas tussentijds moeten worden onderzocht. Op 30% van de afdeling voor vwo krijgen de vakvaardigheden in de proefwerken expliciet aandacht, elders is dat nog maar sporadisch het geval.

De meeste scholen hadden op het moment van de peiling nog geen planning ten aanzien van de toetsing. Men wachtte de voorbeeldtoetsen (CITO) en die van de methode af.

4. Samenhang met andere vakken

Van meer dan incidentele samenwerking tussen docenten van verschillende vakdisciplines

is doorgaans geen sprake en ook deze samenwerking is vaker uitzondering dan regel. Benadrukt wordt dat een specifiek historische benadering door geen enkel ander vak kan worden overgenomen. Daarnaast is men beducht voor de positie van het eigen vak.

De 'samenhang' - voorzover aanwezig - beperkt zich vooralsnog tot afspraken over een gemeenschappelijke terminologie en het voorkomen van overlap. Wel wordt op circa 10% van de scholen op gezette tijden een gemeenschappelijk project opgezet, waarin verwante vakken participeren.

5. Scholing

De scholing ter voorbereiding op het nieuwe eindexamen, georganiseerd door de Werkgroep Implementatie Eindexamen Geschiedenis (WIEG), kreeg prioriteit, met als gevolg dat de didactische nascholing voor het geschiedenisonderwijs in de basisvorming niet sterk in de belangstelling stond. Minder dan 20% nam daaraan deel.

De inspectie inventariseerde het aanbod in deze bij de opleidingsinstituten en verstrekten dit ter stimulering aan de scholen tijdens het schoolbezoek en de voorjaarsvergadering met de schoolleiders.

De neiging om aan scholing deel te nemen was het minst op de mavo- en vbo-scholen. Op deze schooltypen zijn de docenten naast geschiedenis en staatsinrichting meestal tevens belast met andere vakken, zodat zowel de voorbereiding op de kerndoelen als de bijscholing op het betreffende vakgebied in het gedrang is gekomen. Bovendien is de vooropleiding van hen dikwijls een andere dan geschiedenis en staatsinrichting. Voor het vbo komt daar als extra belemmerende factor de status van het vak bij: het is maar heel zelden een examenvak.

Oordeel van de inspectie

Vaak had men wel globaal kennis genomen van de kerndoelen maar zich onvoldoende vergewist van de implicaties daarvan. Dit had tot gevolg dat men een afwachtende houding aannam en een nieuw in te voeren methode als 'de' oplossing beschouwde voor de realisering van de basisvorming.

Er waren echter ook vrij veel secties die zich terdege in de kerndoelen hadden verdiept. De kritiek op de onevenwichtige verdeling van de stof (inhoudelijk en chronologisch) en de omvang ervan acht de inspectie terecht. Dit signaal moet serieus worden genomen. Dat kan ook worden vastgesteld ten aanzien van de wens tot handhaving van de gereleveerde onderwerpen welke men node zegt te missen. Deze zijn immers van overwegend belang geweest voor de ontwikkeling van het huidige eigen cultuurpatroon.

Voorts ontkomen de docenten er niet aan vanwege de onvangrijke stof, sommige onderwerpen slechts vluchtig aan te roeren terwille van meer diepgang bij andere. Overigens zal in de aanvangsperiode de bijstelling van het programma op de scholen meer door ervaring dan door planning plaats vinden.

De situatie in het vbo baart zorgen. Een afronding van de kerndoelen, 'berekend' op

200 uur, na twee jaar in 160 uur lijks nauwelijks haalbaar zonder ingrijpend oop de kerndoelen af te dingen. Methoden die op deze complicatie inspelen moeten grotendeels nog worden ontwikkeld. Nascholing over een langere periode is noodzakelijk.

Over het algemeen is aan de her- en bijscholing voor de basisvorming in geringere mate deelgenomen dan gewenst was. De belangrijkste oorzaak is gelegen in de gelijktijdige bijscholing voor het nieuwe eindexamen. Overigens werden de docenten langs deze weg toch ook geconfronteerd met de toepassing van de vakvaardigheden. Er wordt dikwijls ten onrechte gemeend dat het narratieve (belevings)element uit de geschiedenis moet worden gebannen terwille hiervan.

Speciale aandacht dient het kerndoel staatsinrichting te krijgen. Het aanreiken van materiaal en suggesties hoe om te gaan met dit kerndoel is geen overbodige weelde. Tenslotte vereist de aansluiting onderbouwbovenbouw nadere aandacht.

Aanbevelingen

- Bij de herziening van de kerndoelen is het aan te bevelen aangaande de verdeling van de leerstof meer rekening te houden met de chronologie, de evenwichtigheid naar tijd en met de onderwerpen die van essentieel belang zijn geweest voor het huidige cultuurpatroon. Hierbij zou dan tevens een thematisch-chronologische opbouw van de stof kunnen worden betrokken. Voor de thema's zouden de diverse domeinen als invalshoek kunnen functioneren.
- Het is te overwegen hierover advies in te winnen bij instanties in het onderwijsveld en bij andere vakdeskundigen.
- Ter bevordering van de aansluiting op het eindexamen dient het structuurbegrip 'feit en objectiviteit' gekoppeld aan de vaardigheid 'feiten van meningen kunnen onderscheiden', in de kerndoelen te worden opgenomen.
- Bijscholing is in het vbo noodzaak en verder in het algemeen gewenst voor de toepassing van de vakvaardigheden en voor de planning binnen een vakwerkplan; dit geldt eens te meer voor de omgang met de kerndoelen uit het domein staatsinrichting.
- Er dient lijn te komen in een (concentrisch) curriculum geschiedenis en staatsinrichting van basisonderwijs tot en met de eindtermen voor de verschillende schoolsoorten in het voortgezet onderwijs.

kleio

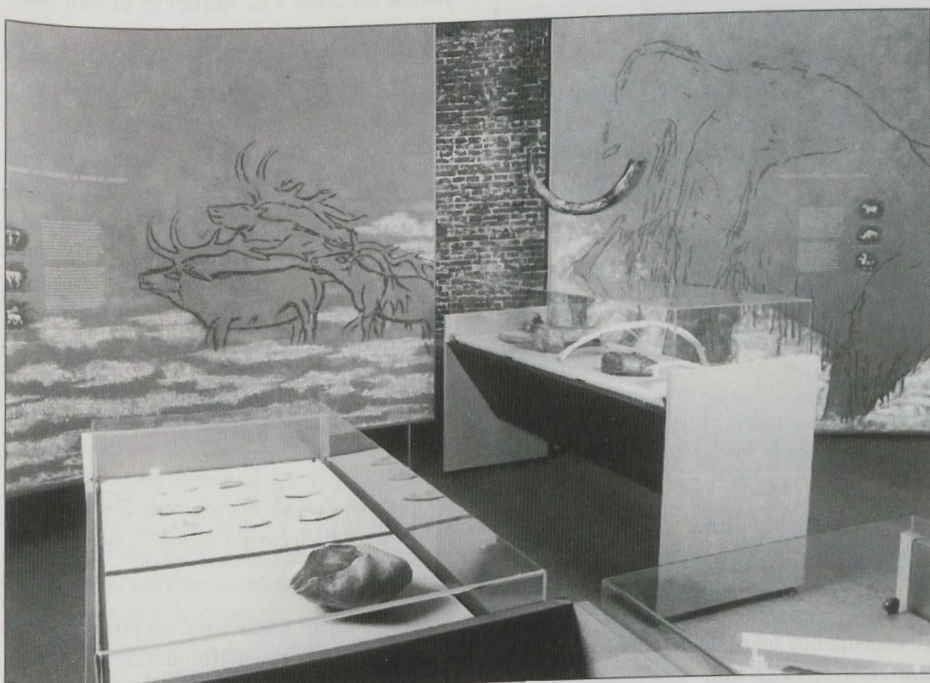
Een bezoek aan de nieuwe afdeling van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden

Archeologie van Nederland in een nieuw jasje

Jan van Oudheusden

Vijfendertigduizend leerlingen bezoeken jaarlijks in schoolverband het Rijksmuseum van Oudheden aan het Rapenburg te Leiden. Veelal is het de afdeling Egypte, met de fameuze mummie-verzameling, die het meest fascineert. Scholen die 'Leiden' op hun excursieprogramma hebben staan, doen er evenwel goed aan meer tijd dan voorheen uit te trekken voor de afdeling 'Archeologie van Nederland', die in 1993 een grondige reorganisatie heeft ondergaan.

KLEIO ging een kijkje nemen in de nieuwe afdeling op de tweede verdieping van het museum. De heer C.J. van Golen, hoofd presentatie van het museum en projectleider bij de reorganisatie van de afdeling, was zo vriendelijk ons rond te leiden.

Prehistorie: Vuurstenen en benen voorwerpen tegen een decor van rendieren en mammoeten.

De oude afdeling Archeologie van Nederland dateerde van 1968 en sloot niet meer aan bij de veranderde doelstellingen van archeologisch onderzoek. In 1968 ging het om objecten, om de materiële cultuur. Tegenwoordig gaat het echter primair om de reconstructie van de samenlevingen waarin

die voorwerpen werden vervaardigd en gebruikt.

De nieuwe presentatie vertelt een verhaal van 250.000 jaar bewoningsgeschiedenis van de Nederlanden. Dat wil zeggen: de relatie tussen de mens en zijn telkens veranderende woonomgeving. Die dwong hem steeds tot

nieuwe, creatieve aanpassingen van de manier waarop hij zijn bestaan inrichtte.

Dit verhaal wordt verteld aan de hand van vondsten, tegen de zichtbare achtergrond van het veranderende landschap.

Uit de ongeveer 65.000 voorwerpen van de Nederlandse collectie is een nieuwe selectie gemaakt van een kleine tweeduizend. De objecten staan zo opgesteld, dat de bezoeker achtereenvolgens door de prehistorie wandelt, door de Romeinse tijd en door de middeleeuwen.

Drie thema's komen steeds terug: economie, leven en dood en de materiële cultuur. Voor de fijnproever en de meer gespecialiseerde bezoeker zijn er in de hoeken bovendien drie 'kabinetten' ingericht met voorwerpen die niet in de algemene opzet passen.

In het voorgeborchte van de afdeling wordt onder meer met behulp van zelfbedienings-video-programma's in het kort uitgelegd wat archeologie inhoudt. Hoe oud is een voorwerp? Hoe bepaal je dat?

"Als je iets over vuursteen-technologie wilt vertellen, is dat op papier moeilijk, dan heb je een ellenlang verhaal nodig, maar als je het visueel kunt vertellen, is dat veel aantrekkelijker". legt Van Golen uit.

In de toekomst komen er nog meer van dat soort video-programma's bij.

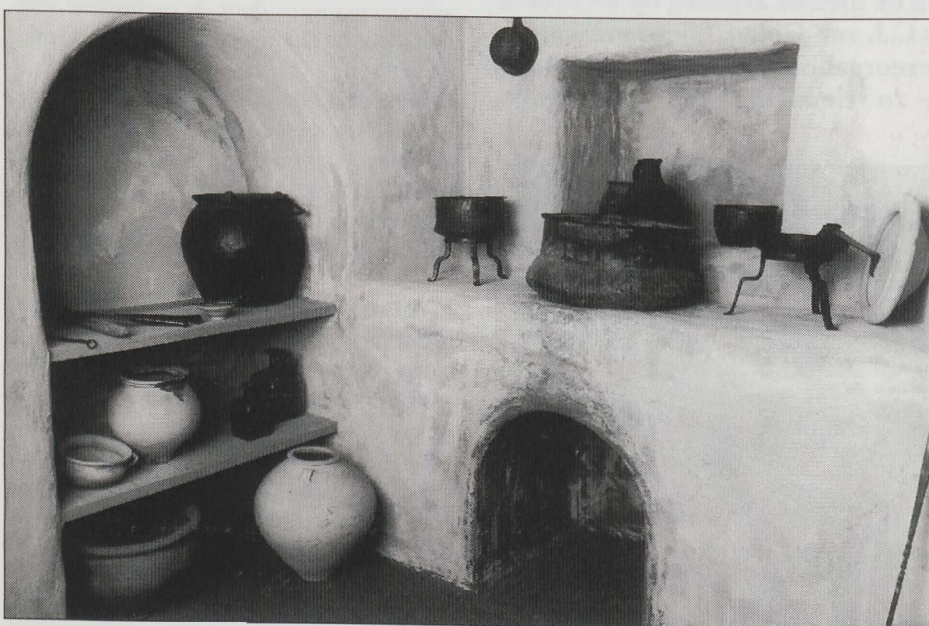
Vervolgens kom je in een ruimte waar schelds vanaf de vroegste mens tot de huidige op een rijtje staan opgesteld, ook als een soort introductie tot de afdeling.

Hier valt op, dat al het pleisterwerk van de binnenmuur van het oude museumgebouw is verwijderd. Ook daksanten en buizen voor klimaatbeheersing zijn open en bloot zichtbaar. Dit is gedaan, om de kijker de 'archeologie van het gebouw' te laten zien. Een ideeetje van de vormgever.

'Archeologie van Nederland' valt in drieën uiteen. Er zijn dan ook drie hoofdkleuren

gebruikt als ondergrond bij de fraaie panelen met teksten en tekeningen: groen-blauw voor de afdeling prehistorie (blauw staat voor de kou van het paleolithicum), donkerrood voor de Romeinen (naar het rood van de Pompeïaanse wanden) en geel voor de middeleeuwen (de kleur van het perkament van de oorkondes). De bezoeker-als-wandelaar-door-de-tijd beseft dat hij zich van de ene periode in de andere begeeft.

De grote tekeningen op die panelen dienen als sfeerscheppers. Zoveel mogelijk is daarbij gebruik gemaakt van voorstellingen uit de betreffende periode. Dus in de afdeling prehistorie is uitgegaan van wandschilderingen uit Lascaux en Altamira; bij de Romeinen van voorbeelden uit Pompeii; en bij de middeleeuwen van miniatures in handschriften en van het Tapijt van Bayeux. Er zijn geen slaafse kopieën van gemaakt, maar eigentijdse interpretaties. Daarnaast zijn er ook heel wat kleinere, gedetailleerde tekeningen.

Romeinse keuken.

Nergens hangen bordjes: de tekeningen en teksten - consequent in Nederlands en Engels - op de panelen spreken voor zich. Ze zijn gezeefdrukt, een tamelijk kwetsbaar resultaat: kwaadwillende leerlingen zouden ze zo kunnen voorzien van hun 'handtekening'. Uit esthetische overwegingen is door de vormgevers met opzet niet gekozen voor glanzende 'monkey-proof'-materialen.

Prehistorie

De rechterwand van de afdeling prehistorie toont ons 'droog Nederland', de linker 'nat

Nederland'. Dat betekent bijvoorbeeld, dat recht tegenover de verticaal opgestelde maquette van een landbouwdorp op de zandgronden er een - helaas piepkleine - maquette van een vissershut in Bergschenhoek is geplaatst, op dezelfde schaal 1:100. Dit om aan te geven, dat je in ons land twee soorten milieus en dus twee soorten samenlevingen had.

In speciaal ontworpen vitrines staan de eigenlijke voorwerpen opgesteld. Die worden afgewisseld door nagebouwde wooneenheden, maquettes e.d. Bij de jagers en verzamelaars wordt niet alleen aandacht besteed aan het milieu en de fauna van destijds; ook het voedselpakket en het leefpatroon van hedendaagse jagers/verzamelaars wordt getoond.

"Dit zijn echte rendierhuiden, het heeft me een half jaar gekost om ze uit Lapland te krijgen", vertelt Van Golen trots, staande bij een hut waarin mesjes, schrapertjes en boortjes liggen. Naast de oude gereedschappen liggen moderne, om de functie goed uit te laten komen.

Op deze afdeling komen we nog niet eerder geëxposeerde voorwerpen tegen, zoals een visfuk uit 3500 v.C. Verder is er een boot met peddels.

Naast de vele grafgiften, vuistbijlen, stukken aardewerk en andere gebruiksvoorwerpen treffen we bekende, maar geheel geres taureerde 'topics' aan als het Vorstengraf van Oss, dat dateert van ca. 700 v.C., met een ritueel kromgebogen zwaard.

Romeinen

"De Romeinse tijd is te zien als intermezzo. Dat hebben we in dit gebouw goed kunnen oplossen doordat je op het eind van de prehistorie rechtsaf de afdeling Romeinen in kunt schieten, en er op hetzelfde punt ook weer uit moet en dan als het ware via Zuid-Nederland de middeleeuwen oppikt", vertelt Van Golen.

Bekende topstukken waar we vroeger onze leerlingen op konden attenderen zijn gelukkig niet opgeofferd aan de nieuwe opzet. Bij de Romeinen zien we dus onder meer de glanzende helm uit de Peel, de Caesarkop en de altaren van Nehalennia. Laatstgenoemde voorwerpen komen goed tot hun recht: ze staan in een boog opgesteld onder een grote afbeelding van Nehalennia.

Aan de zijkanten tref je onder meer Romeinse dakpannen aan. In de vitrines zie je fraai opgesteld aardewerk, bronzen ge-

bruiksvorwerpen, godenbeeldjes en staaltjes van glasblaaskunst. Een deel van die vitrines moet nog met wat meer zorg worden ingericht. In een hoek valt een compleet keukentje achter glas te bewonderen.

Thematische opstellingen vertellen over lichaamsverzorging of eetmanieren. Er zijn fraaie wand-info's te lezen over de stad of over het badhuis. Alleen de bekende sarcofaag van Simpelveld is eenzaam achtergebleven op de benedenverdieping van het museum. Om die hier op de tweede etage op te stellen zou een extra investering van 50.000 gulden nodig zijn geweest. Met een bedrag van 3,3 miljoen gulden aan verbouwkosten (hoofdzakelijk gefinancierd uit d'Ancona's 'Deltaplan' voor de Nederlandse cultuur), plus nog eens 2,3 miljoen aan inrichtingskosten, was deze herinrichting al duur genoeg.

Bij de Romeinen is enigszins afgeweken van het strakke stramien. Er is gekozen voor een aantal subthema's die bij de prehistorie en de middeleeuwen niet voorkomen. Bijvoorbeeld de tegenstelling stad-platteland; religie; wetenschap en medische handelingen.

Middeleeuwen

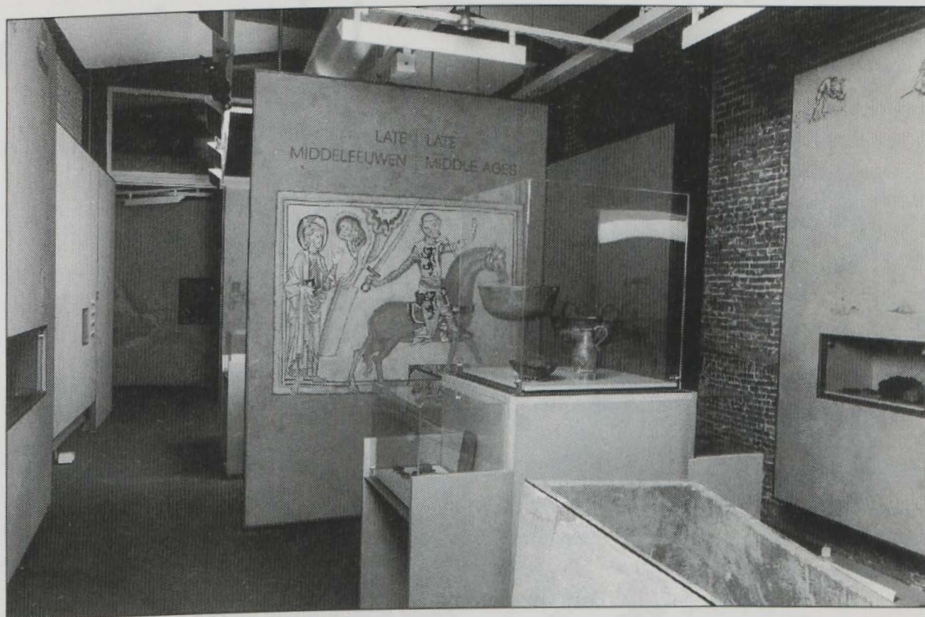
Met onze vraag waarom aan de kerstening vanuit het zuiden vrij weinig aandacht is besteed, weet de heer Van Golen niet goed raad.

"Dat komt een beetje door de middeleeuwse archeologie, die erg op 'sites' is gericht, dus op opgravingen, en niet zozeer op modellenbouw zoals je bij prehistorie hebt. De conservator is erg op materialen gericht."

Wel wordt op de overgangswand van Oudheid naar Middeleeuwen Maastricht behandeld als belangrijke plaats in de continuïteit bij de overgang van de vroeg-christelijke/Romeinse samenleving naar de vroeg-middeleeuwse.

Duidelijk wordt, dat niet alle delen van Nederland de Romeinse invloed hebben ondergaan. De hoofdzakelijk Friese bewoners van het noorden leidden een eigen leven op hun terpen. Inheemse gebruiken werden gecontinueerd. Daarnaast ontwikkelde zich een handelseconomie, wat goed te zien is aan de verzameling munten.

De Frankische tijd is vertegenwoordigd met onder meer fraai rood- en grijsgeblokt aardewerk, wapentuig, sieraden en grafvondsten. Zeer bezienswaardig is een maquette van een middeleeuwse stad, kennelijk Dorrestad, in een spiegelende diepte-vitrine, compleet met golvend water en afwisselend

Afdeling middeleeuwen. Op de voorgrond: sarcofaag met skelet.

in het daglicht en onder een duistere sterrenhemel.

Het jaar 1500 vormt een afsluiting. Er is met het Rijksmuseum in Amsterdam een overeenkomst, dat voorwerpen van na 1500 aldaar worden geëxposeerd. Maar eigenlijk is over de Bourgondisch-Habsburgse tijd al praktisch niets meer te zien.

Conclusie

Het Rijksmuseum van Oudheden heeft er een eigentijdse afdeling bijgekregen. Voorheen vormde de tweede verdieping van het museum een extraatje voor de ijverige bezoeker die na alle Egyptische en Grieks-Romeinse oudheden nog energie over had. Vanaf 1993 loont het de moeite voor de afdeling Nederland apart het museum te bezoeken. Dat is vooral een voordeel voor scholen in de buurt van Leiden.

De vormgevers zijn er zeer goed in geslaagd de juiste omgeving te scheppen voor de fraaie collectie. De presentatie is zonder meer uitnodigend, al volstaat één bezoek niet om alle teksten te lezen en alle voorwerpen te bekijken. Alleen voor de teksten zou je al vier tot vijf uur nodig hebben. Je moet dus selecteren, ook hier.

De heer Van Golen benadrukte, dat de afdeling niet primair ten bate van het onderwijs is ingericht, maar in het algemeen voor een breed publiek. Als onderwijsman was ik toch wel benieuwd naar de educatieve ondersteuning. Helaas was bij het schrijven van dit artikel de gedrukte rondleiding voor de afdeling 'Archeologie van Nederland' nog

niet klaar. Hopelijk zal dit boekje voldoende aanknopingspunten bieden om de excursie degelijk voor te bereiden. Het is namelijk niet aan te raden de leerlingen onvoorbereid of zonder begeleiding op deze afdeling los te laten; ze zouden die teksten uit eigen beweging nauwelijks lezen. Gerichte opdrachten zijn essentieel. De voorwerpen - hoe fraai ook - kunnen nu eenmaal moeilijk concurreren met de Taffeh-tempel, de mummiekisten en de grafstèles elders in het museum.

Ik hoop van harte dat de educatieve afdeling eindelijk ook eens enkele goede dia-reeksen zal samenstellen, met tekstboekje, om het museumbezoek vooraf in de klas te 'animeren'. Een even mooie en nuttige geste aan de scholen - immers de vaste klanten - zou kunnen zijn: het voor een zacht prijsje ter hand stellen van een videofilmje met een selectie van de vele ongelooflijk mooie kunstschatten die het Rijksmuseum van Oudheden herbergt.

Ideetje misschien ...?

José van Dooremalen-van Alphen

APPARAAT BIJ GESCHIEDENIS

Inleiding

Historie is van oorsprong een Grieks woord en betekent *onderzoek*. In plaats van het woord *historie* wordt ook wel het woord *geschiedenis* gebruikt. Beide woorden, *historie* en *geschiedenis*, hebben vier betekenissen:

1. het onderzoeken van het verleden aan de hand van bronnen;
2. het verhaal over wat er gebeurd is in het verleden;
3. het verleden zelf;
4. meer algemeen, bijvoorbeeld: 'Geschiedenis leert ons dat ...'

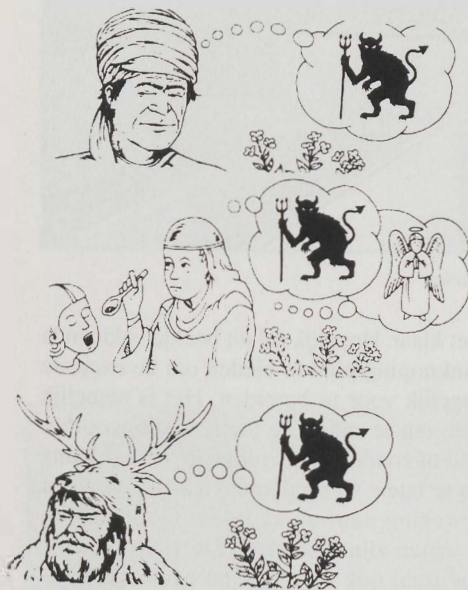
Om goed met het vak geschiedenis te kunnen werken moet je een aantal begrippen tot je beschikking hebben. Het 'apparaat' van de geschiedenis zou je kunnen zeggen. Deze begrippen komen regelmatig terug, in de lessen, in schoolonderzoeken, in de examens.

Een voorbeeld: als er staat: 'Zet in chronologische volgorde...', dan moet jij weten wat chronologisch is. Een ander voorbeeld: als gevraagd wordt: 'Geeft deze tekst een feit of een mening aan?', dan moet jij weten wat een feit en wat een mening is.

Je kunt dit vergelijken met de manier van werken bij wiskunde, of informatica. Daar hebben ze ook termen die regelmatig terugkomen en die je gewoon moet kennen wanneer je met het vak of met de computer bezig bent.

Denk maar aan een term als hyperbool, parabool, sinus en dergelijke bij wiskunde en aan directory, file, path enzovoorts bij informatica.

Met eenzelfde apparatuur werkt de geschiedwetenschap.

Subjectief of objectief?

Bij de nascholing over het nieuwe eindexamen ontvingen de deelnemers het boek *Geschiedenis: wat is dat?* (Uitg. Nijgh en Van Ditmar, Rijswijk, prijs f19,50 - verkrijgbaar in de boekhandel), waarin uitleg gegeven wordt over de veranderingen in het examen en vele proefopgaven zijn opgenomen.

Die veranderingen en opgaven blijken een eigen terminologie met zich mee te brengen en voor de duidelijkheid is dan ook hoofdstuk III, 'Belangrijke begrippen', opgenomen.

Nu is het uiteraard van belang dat u zelf duidelijk voor ogen staat wat in examenopgaven bedoeld wordt met bijvoorbeeld de betrouwbaarheid en representativiteit van een bron, met het verschil tussen een these en een hypothese en met waarden en waardeoordeel, maar essentieel is dat de leerlingen met dergelijke woorden overweg kunnen en weten wat van hen verwacht wordt bij de beantwoording van vragen.

Van José van Dooremalen-van Alphen ontvingen we het hier afgedrukte ideetje, waarmee zij haar leerlingen duidelijkheid biedt over de nieuwe, en met oog op basisvorming en herzien eindexamen belangrijke, termen die tegenwoordig aan de orde komen. Zij maakte een aan haar eigen lessen in Mavo 4 aangepaste versie van de 'belangrijke begrippen'.

Misschien wilt u zelf sommige termen anders definiëren. Dat kan. Met deze uitleg is het laatste woord natuurlijk niet gezegd. Maar wij vinden het werken met een leerlingenstencil 'Apparaat bij geschiedenis' een goed idee om na te volgen.

Heeft u een goede suggestie o.i.d. om aan collega's door te geven, schrijf of bel dan naar redactielid Bart Engbers, Klaverstraat 12, 3572 VD Utrecht. Tel. 030-713329.

Ideetjes ... zijn van harte welkom!

kleio

Register op Kleio

*Tijdschrift van de Vereniging van docenten in Geschiedenis en
Staatsinrichting in Nederland (VGN)*

Jaargang 34/1993

ARTIKELEN

	nr	/ pag
R. Aspeslagh, De goulash revolutie. Hongarijes lange weg naar de democratie	8	11
M. Croes, De nieuwe middeleeuwen. Over de kwaliteit van de geschiedenismethoden voor het voortgezet onderwijs	10	4
P. Csikós, Het rampjaar 1919	3	28
O. Dann, De eerste en tweede Duitse nationale staat. Een vergelijking van de historische dimensies van de nationale vereniging in 1870 en 1990	9	10
H.W. von der Dunk, Europa: historische realiteit of mythe?	7	4
T. Eidelman, De adem van de waarheid...	6	24
De Russische jeugd eind jaren 80 en de Gulag	6	33
A. Gerrits, Een eeuw joodse geschiedenis. Nationalisme en joodse minderheden in Centraal- en Oost-Europa vanaf de negentiende eeuw	3	23
G.H. van de Graaf, Het Hongaarse protestantisme	6	11
J. Havránek, Europa-beelden in Oost- en Midden-Europa	7	18
J. Hendriks, De wereld van gisteren vandaag beleven	4	12
M. van Hennik, De ontkenning van het verleden. Het revisionisme en de jodenvervolgning	8	4
P. van der Heiden en J. van Merriënboer, De minister-president in diachronisch perspectief.	8	21
Charles Ruys, Willem Drees, Ruud Lubbers	2	3
G. Hoogstraten en H. Ketelaars, Lesgeven op Curaçao	9	4
K. Klok, De tweede Macedonische kwestie	5	4
J. Koch, Friedrich Ebert, de eerste president van de Republiek van Weimar	9	15
J.W. Lok en P. Tuk, Moundville. Een ontdekkingsreis naar een Indianencultuur	3	17
R. Leusink en A. Ribberink, Een hecht bolwerk. Gezinspolitiek in de Bondsrepubliek Duitsland in de jaren vijftig	7	21
L. Marác, Taal, kunst en de oorsprong van de Hongaren	6	14
J van Oudheusden, De verzetsstrijder als primaire bron	1	9
J. Rothschild, Een overzicht in vogelvlicht. Nationalisme en staatsvorming in de moderne Europese geschiedenis vanuit een vergelijkend perspectief	6	20
E. van Royen, Beijersch bier uit de stoombierbrouwerij	5	10
J. Rupnik, De voortrekkersrol van Duitsland in Midden- en Oost-Europa	4	16
H. Schippers, Het Front National en de traditie van het rechts-radicalisme in Frankrijk	7	30
B. Schoenmaker, Exercities in de studeerkamer. De militaire geschiedschrijving in Nederland		
R. Schreuder, Maria van Hongarije. Koningin tussen keizers en kunstenaars		

	nr	/ pag
T. Stallinga, Aanval van boven. Nederlandse parachutisten en hun rol in het Nederlands-Indonesisch conflict 1945-1949	5	17
H. Stohr, R. Verstaen en Th. van Vugt, Limburg on-line. Omgevingsgericht onderwijs met de computer	7	26
D. Verkuil, Duizend jaar eenzaamheid	3	6
F. Vogelzang, Een succesvolle mislukking. De Ierse Paasopstand van 1916 en haar gevolgen	2	6
M. Zewald en J. Riksen, Judith Leyster: schilderes in een mannenwereld	4	23
A. Wilschut, Bewijsmateriaal, beelden, begrippen. De structuurbegrippen verklaard (1)	7	14
A. Wilschut, Bewijsmateriaal, vragen en feiten. De structuurbegrippen verklaard (2)	8	17
A. Wilschut, Vorm geven aan het beeld van het verleden. De structuurbegrippen verklaard (3) (Het vierde en laatste artikel van deze reeks over de structuurbegrippen staat in KLEIO 1994/1)	10	8

INTERVIEWS

T. Bogaerts en B. Engbers, In gesprek met Joke van der Leeuw en Hélène Budé, de organisatoren van het congres 'Grenzen Verleggen - Europa sinds 1815'	6	4
R. Slotboom, 1956 - Tussen de raderen van de geschiedenis. Gesprek met twee Hongaren in Nederland	3	33
D. Verkuil, De watersnood van 1953. Kleio-gesprek met Kees Slager	1	3

RECENSIE-ARTIKELEN

Didactiek

De CSE-katernen Mavo/Vbo over het onderwerp 'Nederland' in 1993 en 1994 (Commissie Mavo/Vbo)	5	23
---	---	----

Vakwetenschap

Peter te Boekhorst, Peter Burke en Willem Frijhof (red.), Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850. Een historisch-antropologisch perspectief (J. van Oudheusden)	10	15
Frits Boterman, Oswald Spengler en Der Untergang des Abendlandes. Cultuurpessimist en politiek activist (E.M. Janssen Perio)	5	27
Jürgen C. Hess en Friso Wielenga (red.), Duitsland en de democratie 1871-1990 (W. Rongen)	4	27

	nr / pag		nr / pag
Rudy Kousbroek, Het Oostindisch Kampsyndroom (G. Peek)	1 19	D. Verkuil, "Ik wilde dat mijn studenten dit snapten". Kleio-gesprek over de stofomschrijving bij het CE-onderwerp Duitsland	4 4
Passatempo mini-biografiën (Kleio-redactie, R. Slotboom e.a.)	1 13	E.M. Janssen Perio, De stofomschrijving Duitsland. Niet mijn idee	4 9
J.M. Schulte Nordholt, De Mythe van het Westen. Amerika als laatste wereldrijk (N. Maarsen)	10 32	J. de Vries, Van Stof en in Stof zult gij volledig zijn. Kritiek op de stofomschrijving 'Duitsland'	2 37
Fritz Stern, Goud en IJzer. Bismarck en Bleichröder en het ontstaan van het Duitse Rijk (J. Pekelder)	2 19		

BRONNENKATERNEN, OVERIG LESMATERIAAL EN TIPS

J. Onderwater en N. Schade, De oorlog die nooit uitbarstte. Koude Oorlog in beeld - Bronnenkatern 2	KLEIO 4
W. Rongen en R. Slotboom, Bondsrepubliek in bronnen - Bronnenkatern 3	KLEIO 9
M. Kropman, De Conferentie van München - Bronnenkatern 4	KLEIO 10
Computernieuws van Cliomatica	8 33
J. Hendriks, De wereld van gisteren vandaag beleven	7 18
J. van Oudheusden, De verzetsstrijder als primaire bron	7 21
H. Stohr, R. Verstaen en T. van Vugt, Limburg-online. Omgevingsgericht onderwijs met de computer	7 26

BASISONDERWIJS

C. van der Kooij, Kerndoelen voor geschiedenis in het basisonderwijs	5 33
--	------

BASISVORMING

P. Stuart, F. Beenen en K. Wamelink, Basisvorming ... En nu de praktijk	2 16
---	------

CENTRAAL EXAMEN

Examen 1993

K. van Kemenade, W. Schuringa, e.a., De examens van 1993	6 50
--	------

CITO-katern 'Rondom het examen'

- E. Roest en M. van den Dobbelsteen, Betrouwbaarheid en moeilijkheidsgraad van examens (p. 1-4)	KLEIO 8
- E. Roest en M. van den Dobbelsteen, De Vwo-enquête (p. 5-11)	
- A. Rood, Het CSE Vbo/Mavo 1993 in tabellen (p. 11-12)	

Examen 1994-1995

De ontwikkeling van de parlementaire democratie in Duitsland 1871-1990. Stofomschrijving van het CE-onderwerp in 1994 en 1995	2 27
---	------

VGN

VGN-katern

- Agenda van de jaarvergadering op 13 maart 1993
- De Huib de Ruijterprijs
- Jaarrede 1992 van de voorzitter van de VGN
- Notulen van de jaarvergadering op 14 maart 1992
- Jaarverslag van het bestuur 1992
- Beleidsplan 1993
- Jaarverslagen 1992 en plannen voor 1993 van de commissies
- Financieel Jaarverslag, jaarrekening 1992 en begroting 1993

J. van der Leeuw-Roord, Jaarrede 1993	5 30
---------------------------------------	------

KLEIO 1

RECENSIES

Media

Leven in de Vikingtijd (Commissie Cliomatica)	2 23
---	------

Onderwijs

C.V. Lafeber, Nederland naar een modern-industriële samenleving; economische, sociale en culturele verandering in Nederland 1948-1973. Een didactisch college-dictaat ten behoeve van geschiedenisdocenten (J. van Oudheusden)	3 42
C.V. Lafeber, De ontwikkeling van de parlementaire democratie in Duitsland 1871-1990 (J. van Oudheusden)	8 28
Het groot Opland Boek (T. Bogaerts)	9 20

Geschiedenis - wereld

Elisabeth en Robert Badinter, Markies de Condorcet 1743-1794. Een intellectueel in de politiek (E.M. Janssen Perio)	6 42
Michael R. Beschloss en Strobe Talbott, Op het hoogste niveau. Bush, Gorbatsjov en het einde van de Koude Oorlog (J. van Oudheusden)	9 21
Frits Boterman, Oswald Spengler en Der Untergang des Abendlandes. Cultuurpessimist en politiek activist (E.M. Janssen Perio)	5 27
Rondo Cameron, Economische wereldgeschiedenis, van de oudste steentijd tot heden (A.C.A.M. Bots)	4 33
Condorcet, Beschouwingen over de negerslavernij (E.M. Janssen Perio)	5 39

	nr / pag		nr / pag
Henk Dijkstra e.a., De wording van Europa. 'Zetels van de macht', 'Handel, ambacht en industrie', 'De ontwikkeling van de stad', 'Wetenschap in opmars', 'Sport, spel en ontspanning', 'De kracht van het geloof', 'Op zoek naar vernieuwing', 'De mens en het landschap', 'Zorg voor geest en lichaam', 'De mens in beweging', 'De Europese volkscultuur' en 'Oorlog door de eeuwen heen' (J.A. de Ruiter)	8 26	Oliver Taplin, Het Griekse Vuur. De hedendaagse invloed van de Griekse beschaving (J. van Oudheusden)	4 34
Jacqueline Doorn, Landvoogd Leicester Robert Dudley 1533-1588 (J.H.J. Geurts)	10 20	Jo Tollebeek en Tom Verschaffel, De vreugden van Houssaye. Apologie van de historische interesse (J. van Oudheusden)	1 25
M. El - Fers, Bob Marley (Kleio-redactie)	1 15	H.L. Wesseling, Oorlog lost nooit iets op. Opstellen over de Europese geschiedenis (J. van Oudheusden)	6 41
M. El - Fers, Columbus (Kleio-redactie)	1 17	Markus Wolf, De Trojka (R. Slotboom)	2 25
M. El - Fers, Oum Kalsoum (Kleio-redactie)	1 15	R. Zwaap, Wilhelm II (Kleio-redactie)	1 14
P.F.M. Fontaine, De onbekende Hitler (J. van Oudheusden)	1 24	<i>Geschiedenis - Nederland</i>	
Vito Fumagalli, Als de hemel zich verduistert. De geschiedenis van het middeleeuwse levensgevoel (A.L.H. Hage)	7 35	P. Bakker, Mediageschiedenis (R. Slotboom)	3 41
Jürgen C. Hess en Friso Wielenga, Duitsland en de democratie 1871-1990 (W. Rongen)	4 27	E. v.d. Berg, B. Besamusca (red.), De epische wereld. Middel nederlandse Karelromans in wisselend perspectief (P. Bange)	4 37
B. Hiddema, Malcolm X (Kleio-redactie)	1 13	Peter te Boekhorst, Peter Burke en Willem Frijhoff (red.), Cultuur en Maatschappij in Nederland 1500-1850 (J. van Oudheusden)	10 15
Raul Hilberg, Daders slachtoffers omstandigheden. De joodse catastrofe 1933-1945 (M. van Hennik)	9 20	Jan Breman, Koelies, planters en koloniale politiek. Het arbeidsregime op de grootlandbouw- ondernemingen aan Sumatra's Oostkust in het begin van de twintigste eeuw (C. Peucker)	4 36
Ernst W. Hoonakker, Geschiedenis van de contraceptie (A.J.L. van Hooff)	5 37	Ingrid S. Dillo, De nadagen van de Verenigde Oostindische Compagnie 1783-1795. Schepen en zeevarenden (R.C. Vos)	4 34
Boris Jeltsin, Het Alternatief. Onze weg naar de democratie (J. van Oudheusden)	1 23	Pierre H. en Simone Dubois, Zonder Vaandel. Belle van Zuylen 1740-1805, een biografie (E.M. Janssen Perio)	6 42
S. de Jong, Bob Dylan (Kleio-redactie)	1 14	T. Duffhues, Generaties en patronen. De katholieke beweging te Arnhem in de 19e en 20e eeuw (M. van de Locht)	7 37
S. de Jong, Marcel Proust (Kleio-redactie)	1 16	Inez van Eijk, Van Allerheiligen tot Sint Juttemis. Achtergronden van onze feestdagen (K. van Kemenade)	8 29
Nicole Lucas, In tijd van oorlog. Berichten van het Joegoslavische thuisfront (J. van Oudheusden)	7 37	Bob de Graaff, Spion in de tuin. King Kong voor en na zijn dood (H. Termeer)	10 20
A. Lammers, Franklin Delano Roosevelt: Koning van Amerika. Een biografie (J. van Oudheusden)	4 36	Léon E. Halkin, De biografie van Erasmus (L. Bogaers)	7 37
Evert Maréchal, De Russische Burgeroorlog en de Westerse Interventie 1917-1920 (J. van Oudheusden)	5 37	Madelon de Keizer, Het Parool 1940-1945.	1 23
K. Mittermaier, Niccolò Machiavelli, denker en cynicus. Biografie (H.M.G. Schrijnemakers)	4 35	Verzetsblad in oorlogstijd (H. Termeer)	
L. Panhuysen, Lord Byron (Kleio-redactie)	1 17	Kees van Kemenade en Paul Spapens, 365 Heiligendagen. Folklore, gebruiken, iconografie, legenden, namen, weerspreuken (J. van Oudheusden)	2 24
L. Panhuyzen, Rousseau (Kleio-redactie)	1 17	J.G. Kikkert, de wereld volgens Luns (D. Verkuil)	4 32
Inez Polak, Thomas Simon en Ina Friedman (red.). Israël in vredesnaam. De politiek van een geharnaste democratie (J. Ramakers)	5 38	Rudy Kousbroek, Het Oostindisch Kampsyndroom (G. Peek)	1 19
Krzystof Pomian, Europa en de Europese naties (J. van Oudheusden)	8 25	M.J. van Lieburg, Jelle Banga (1786-1877). Notulist van de 19e eeuwse genees- en verloskunde in een Friese provinciestad (M. van der Klein)	3 41
E. van Ree, Jezus van Nazaret (Kleio-redactie)	1 16	G.A. van der List, PG. van Schie (red.), Van Thorbecke tot Telders. Hoofdpersonen uit de geschiedenis van het Nederlandse liberalisme vóór 1940 (J. Walravens)	10 19
P.J. Reimer, Prisma van de klassieke oudheid. Namen begrippen uit de Griekse en Romeinse oudheid van A tot Z (A.J.L. van Hooff)	5 39	M.E. Monteiro en T.N. den Hartog, Vrouwengeschiedenis (Y. Klerks)	10 20
Willy-Paul Romain, Bonifatius. Grondlegger van Europa (A.L.H. Hage)	7 35	I.J.A. Nijenhuis, Een joodse filosofie. Isaac Pinto (1717-1787) en de ontwikkeling van de politieke economie in de Europese verlichting (A. Sens)	7 36
J.M. Schulte Nordholt, De Mythe van het Westen. Amerika als laatste wereldrijk (N. Maarsen)	7 32		
Jane B. Sellers, The Death of Gods in Ancient Egypt (K. Vermeeren)	4 31		
Fritz Stern, Goud en IJzer. Bismarck en Bleichröder en het ontstaan van het Duitse Rijk (J. Pekelder)	2 19		

	nr / pag			nr / pag	
Hans Olink (red.), Wat was de vrede mooi toen het nog oorlog was. Gesprekken over de wederopbouw (H. Termeer)	9	21	<i>Reizen</i>		
J. van Oudheusden e.a. (red.), Brabantse biografieën I. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Noordbrabanders (H. Termeer)	10	21	B.H.W. Esser, Langs kerken en catacomben.	8	27
J.C.N. Raadschelders, Lokale bestuursgeschiedenis (M. Harbers)	8	27	Een speurtocht in het oude Rome (H. Schrijnemakers)		
Jan Schulten, List of bedrog. Strategemen uit de krijgskunde en het zakenleven (H. Termeer)	4	31	Th. G. Oey, Prisma Toerisme Taalgids Indonesisch (H. Schrijnemakers)	8	27
Ed van Thijn, Democratie als Hartstocht.	6	41			
Commentaren en pleidooien, 1966-1991 (F. Rovers)					
J.J.A. Thomassen, M.P.C.M. van Schendelen en M.L. Zielonka-Goei (red.), De geachte afgevaardigde... Hoe kamerleden denken over het Nederlandse parlement (J. Ramakers)	5	39			
J. Trapma (sam.), De draagbare Erasmus (L. Bogaers)	7	37			

Verder bevat ieder nummer van KLEIO de rubrieken 'In 't kort', waarin Jan de Ruiter nieuw verschenen boeken signaleert, en 'Kleiokrant', samengesteld door Tineke Bogaerts, met verenigingsnieuws, actualiteiten, lesmateriaal en tentoonstellingen, en ingezonden brieven.

Bewaar dit stencil!

1. Analyseren

Betekent bij geschiedenis: het onderzoeken van bronnen.

2. Betrouwbaarheid (van een bron)

Is een bron geloofwaardig? Of is een bron bewust of onbewust misleidend?

Is een bron echt of vals?

3. Bewering

Opvatting, stelling.

4. Bron

Overblijfsel van het verleden, expres of toevallig bewaard gebleven. Je kunt er informatie uithalen over een gebeurtenis, een situatie, een ontwikkeling.

Een *geschreven* bron is een tekst. Met een *ongeschreven* bron bedoel je alles waar geen woorden bij te pas komen, bijvoorbeeld beeldmateriaal - een schilderij of een prent - of een voorwerp - als een speerpunt, een sten werktuig.

5. Chronologie

De tijdsvolgorde, waarin gebeurtenissen na elkaar hebben plaatsgevonden.

6. Conclusie

Het antwoord op een vraag of op een heel onderzoek.

7. Continuïteit

Letterlijk: doorgang, voortgang op dezelfde manier.

In de geschiedenis: een situatie die hetzelfde blijft, een ontwikkeling die blijft doorgaan.

8. Discontinuïteit

Letterlijk: niet doorgaan, onderbreking, breuk.

In de geschiedenis: een totaal nieuwe situatie, een breuk met het verleden, met de bestaande situatie.

9. Feit

Iets dat werkelijk gebeurd is of bestaat, dat met bewijzen kan worden gestaafd, bijvoorbeeld met meerdere, betrouwbare bronnen.

10. Historische ontwikkeling

Een proces, een verandering in de geschiedenis.

11. Historische parallel

Een overeenkomst tussen gebeurtenissen uit verschillende tijden.

12. Hypothese

Een veronderstelling, een voorlopig idee, een voorlopig antwoord.

13. Inleving

Je verplaatsen, je indenken in de gedachtenwereld en de omstandigheden van mensen die in een andere tijd leefden.

14. Interpretatie

Een verhaal of een betoog waarin antwoord wordt gegeven op een vraagstelling door verschillende gegevens (bronnen) te bestuderen, te vergelijken en met elkaar in verband te brengen.

15. Mening

Opvatting van iemand persoonlijk of van een groep.

16. Multicausaliteit

Letterlijk: veel oorzaken, veel redenen hebben.

In de geschiedenis: een ontwikkeling, een gebeurtenis, een situatie heeft vaak meerdere oorzaken, die elkaar ook weer kunnen beïnvloeden.

17. Objectiviteit

Volledige zekerheid.

In de geschiedenis: hoe het echt is geweest, is gebeurd. Ook hier is de betrouwbaarheid en het aantal bronnen belangrijk.

18. Oorzaak en gevolg

De reden waarom, en wat daar weer uit voortkomt.

In de geschiedenis: een gebeurtenis, een situatie, komt altijd voort uit een ontwikkeling in het verleden en leidt ook zelf weer tot nieuwe gebeurtenissen en ontwikkelingen.

19. Periodisering

Tijdperken en jaartallen aangeven, eventueel met kenmerken.

20. Probleemstelling/vraagstelling

Centrale vraag bij een thema, een schoolonderzoek, een examen.

21. Representativiteit (van een bron)

Voor hoeveel mensen geldt de inhoud van een bron?

22. Rubriceren

Onderverdelen in categorieën, verdelen in soorten.

In de geschiedenis bijvoorbeeld: economische, politieke en sociale oorzaken; of voor 1917 en na 1917 ...

23. Simplificatie

Letterlijk: makkelijk gemaakt.

De werkelijkheid eenvoudiger voorstellen om een ingewikkelde situatie begrijpelijk te maken.

24. Standplaatsgebondenheid

De eigen ervaringen van ieder mens, van elke groep, die van invloed zijn op het denken en handelen. Van invloed zijn: leeftijd, sekse, maatschappelijke laag waartoe iemand behoort, godsdienst of levensbeschouwing, het volk of de staat waartoe men behoort, de eigen politieke overtuiging.

Dit alles heeft sterke invloed op het denken en handelen van ieder mens en ook op zijn/haar oordeel over iets in het verleden.

25. Stereotype

Vaststaand beeld van een groep of een volk, bijvoorbeeld: Nederland - land van tulpen, molens en kaas.

26. Subjectiviteit

Iets bekijken vanuit een zuiver persoonlijk standpunt.

27. These/stelling

Bewering, standpunt, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek.

28. Verandering

Spreekt voor zich

29. Veronderstelling

Zie 'hypothese' - het is hetzelfde.

30. Vooroordeel

Oordeel over gebeurtenissen, en over mensen, zonder geldige redenen of bewijzen.

31. Waarden

Opvattingen over mooi en lelijk, goed en kwaad, belangrijk en onbelangrijk, die we voor onszelf en anderen dagelijks gebruiken.

32. Waardeoordeel

Mening of uitspraak over iets of iemand waarin een beoordeling zit, positief of negatief.

Boek van de Maand

Marieke Hellevoort bespreekt:

Marien van der Heijden, *Albert Hahn*
(Uitgeverij Thomas Rap, Amsterdam 1993) gebonden, 168 blz.,
ruim geïllustreerd grotendeels in kleur, prijs f45,-.

De gelijkenis treft me telkens weer. Albert Hahn zoals hij daar zit aan zijn tekenafel, pijp in de mond, tekenstift in de hand, en dan dat puntbaardje, de manier waarop hij in de lens kijkt en het rommelige atelier op de achtergrond.

Dezelfde foto's zijn er van Jan Toorop, van Jan Sluyters, en zelfs Piet Mondriaan, toch een heel ander kunstenaar, heeft in zijn jonge jaren wat van Hahn weg. Het zijn kunstenaars uit het begin van deze eeuw, de een bekender dan de ander, het werk zeer verschillend, de een politiek meer uitgesproken dan de ander, maar toch hetzelfde uiterlijk.

Het lijkt ook een beminnelijke man, daar op die foto.

"Een hartelijke, goedmoedige kerel; en dood-eenvoudig, op 't naïeve af", zo schreef M.J. Brusse al in 1911 in de NRC. Een tekenaar die vaak spotte, maar niet kwetste, zo wil de overlevering, een goed man die vanuit een onwankelbaar geloof in het socialisme streed voor de verheffing van de arbeidersklasse. En de man op de foto spreekt dat niet tegen.

Over de kunstenaar en propagandist van het socialisme Albert Hahn (1877-1918) heeft Marien van der Heijden een nieuw boek geschreven. Het is uitgegeven naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in het Nationaal Vakbondsmuseum in Amsterdam. Maar het boek is meer dan een tentoonstellingscatalogus. Van der Heijden wil met de

uitgave de veelzijdigheid van Hahns werk tot uiting laten komen en een aantal onjuistheden over zijn persoon rechtzetten.

Het boek is thematisch-chronologisch ingedeeld. Chronologisch zijn de hoofdstukken over Hahns leven: de jaren tot 1902, waarin zijn opleiding tot kunstenaar wordt belicht, zijn toetreding tot de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP) en zijn pogingen om artistieke en politieke opvattingen met elkaar te verbinden; de periode van 1902 tot 1914, Hahns bloeitijd, waarin hij vaste tekenaar van het *Zondagsblad* (vanaf 1907 *De Notenkraker*) wordt en landelijke erkenning krijgt; en de jaren tot aan zijn dood in 1918, die worden overschaduwd door de Eerste Wereldoorlog.

Hiernaast zijn er hoofdstukken, en dat zijn de meest verrassende, over het gebruik van symbolen in Hahns werk, over zijn decoratieve werk voor de sociaal-democratische beweging en over zijn niet-politieke grafische activiteiten. Het boek sluit af met een hoofdstuk over de waardering voor en de invloed van Albert Hahn.

Gemeenschapskunst

De verdienste van Van der Heijden is dat hij laat zien dat Hahns betekenis niet alleen ligt in zijn scherpe commentaren op de politieke verwickelingen van de eerste twee decennia van deze eeuw. De manier waarop

kleio

nummer 4/94
pagina's 22 en 23

Hahn zijn opvattingen over de rol van kunst en kunstenaar in zijn werk tot uiting bracht is minstens zo belangrijk.

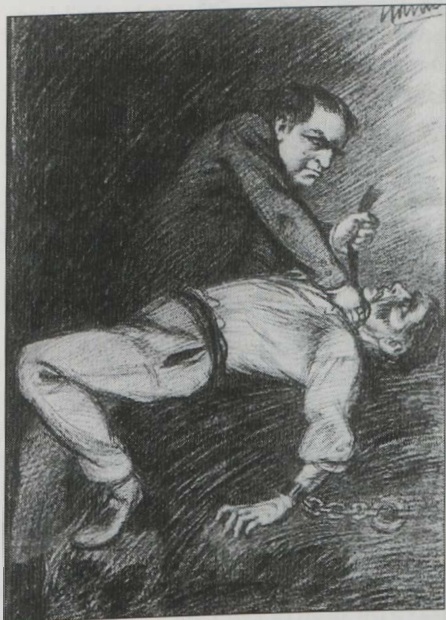
Hahns artistieke ideeën kregen gestalte in de laatste jaren van de negentiende eeuw tijdens zijn opleiding aan de Rijksschool voor de Kunstnijverheid en de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam. Het waren de jaren waarin een jonge generatie schilders, schrijvers en architecten nieuwe denkbeelden omtrent de rol van kunst in de maatschappij ontwikkelden.

De pioniers van wat 'Gemeenschapskunst' zou gaan heten, Richard Roland Holst en Antoon Derkinderen, zagen de kunstenaar als een hoogstaand wezen. Zijn ethische en morele taak was het wezen achter de dingen te laten zien, mensen te bezielen en te beschaven en op een hoger geestelijk plan te brengen. Kunst kwam voort uit de samenleving en moest ook in die samenleving betekenis krijgen. Het was daarom vooral *openbare kunst*, bedoeld voor een groter publiek dan alleen de rijke kenners.

De toegepaste kunsten werden, samen met openbare gebouwen, door de Gemeenschapskunstenaars als de ideale kunstvormen beschouwd om dat publiek te bereiken. Prenten, affiches en al die andere produkten van de toegepaste kunst konden immers tot in het oneindige vermenigvuldigd worden en in grote oplagen verspreid worden. De kunstenaar was in de optiek van de Gemeenschapskunstenaars voor alles dienstbaar.

Derkinderens dienstbaarheid was vooral verbonden met de Middeleeuwse gemeenschap, waar zeer sterk algemeen maatschappelijke en religieuze gevoelens leefde. Hij ontwikkelde zich in mystiek-religieuze richting en legde zich toe op het maken van monumentale wandschilderingen. De dienstbaarheid van Roland Holst was direct verbonden met de maatschappij. Uit het Gemeenschapsconcept trok hij de conclusie dat alleen socialistische kunst de ware kunst kon zijn. Spoedig werd hij socialist, schreef een groot aantal betogen over het verband tussen socialisme en kunst en trachtte dit in zijn werk toe te passen.

Albert Hahn ging die weg van het socialisme volledig af. Hij was misschien wel een van de meest radicale vertegenwoordigers van de Gemeenschapskunst. Zelf maakte hij weinig woorden aan kunstopvattingen vuil. Pas in de laatste jaren van zijn leven zou hij zijn ideeën op schrift stellen. Maar waar iemand als Roland Holst zijn geloof in het verband tussen socialisme en kunst vooral in geschriften beleeft, deed Hahn dat in zijn werk.

De worgprent, uitgave van het Comité van Verweer, maart 1903.

Roland Holst kon die twee grootheden in zijn artistieke bezigheden nooit echt laten rijmen. Het bleef meer gelijken op het decoratieve en monumentale van de mystieke-religieuze Gemeenschapskunst van Derkinderen dan op de ware socialistische kunst die hij uitdroeg.

Albert Hahn daarentegen beoefende consequent de toegepaste kunst, verbond deze met een zeer directe politieke boodschap, en bracht in een uitputtend ritme van vier prenten per week zijn boodschap en beschaving over aan het publiek waar het voor bedoeld was: de arbeidersklasse.

Rolmodel

Tijdens zijn leven werd Hahn door de sociaal-democratische beweging op handen gedragen en beschouwd als de absolute vormgever van de emancipatie en het nieuwe zelfbewustzijn van de arbeidersklasse. Na zijn dood werd hij het rolmodel voor de sociaal-democratie van de kunstenaar: een nobel mens, die gedreven vanuit een intens medeleven met de zwakere in de samenleving dat in schone vormen voor een breed publiek begrijpelijk maakt. Van der Heijden

spreekt dat niet tegen. Hahn voldeed in grote mate aan dat ideaal, zegt hij. De gegevens waarop dat beeld is gestoeld zijn volgens hem echter niet altijd juist.

Van der Heijden laat zien dat Hahn niet alleen nobel was, maar dat hij, althans in zijn werk, ook zeer beledigend kon zijn, en niet in de laatste plaats voor personen. Dat hij niet voor een vriendenprijsje werkte, maar wel degelijk onderhandelde over een goede prijs voor zijn prenten. En dat de prentkunst, tenminste aan het eind van zijn leven, minder centraal stond dan altijd is aangenomen. Soms verlangde Hahn naar het decoratieve en monumentale werk van Roland Holst en Derkinderen. Hij had dat in zijn jonge jaren al eens uitprobeerde op de muren van Gerzons Modemagazijnen in Amsterdam.

Hahn was meer dan een politiek tekenaar, zoveel maakt het boek wel duidelijk. Hij ontwierp vlaggen en vaandels voor de beweging, verzorgde de aankleding van demonstraties en manifestaties, en regisseerde diverse tableaux-vivants. Ook maakte hij reclame-materiaal voor bedrijven, boekomslagen en -illustraties.

Toch is het jammer dat ook Van der Heijden zich heeft neergelegd bij het ideaalbeeld van Hahn. Hij buit de tegenstrijdigheden in Hahns werk en leven niet volledig uit. Wat bijvoorbeeld te denken van zijn commerciële ontwerpen? Was dat niet wat vreemd voor een socialistisch propagandist? Volgens Van der Heijden niet. Reclame, zo zegt hij, had in het begin van de eeuw nog niet die kapitalistische connotatie die het later kreeg. Reclame en politieke propaganda waren van hetzelfde laken een pak; politieke prenten werden soms zelfs onder reclame geschaard. Nu zal dat wel zo zijn, maar het betekent nog niet dat alle bedrijven even socialistisch gezind waren.

Voor welke bedrijven wilde Hahn wel ontwerpen, voor welke niet en welke rol speel-

Ontwerp doek of paneel voor kiesrechtmanifestatie, 1913.

Affiche Verkade's Beschuit, datum onbekend.

den zijn politieke opvattingen hierbij? Een antwoord op die vragen zou wat meer licht kunnen werpen op de afwegingen die Hahn maakte. Het zou kunnen laten zien dat hij ook eigen keuzes maakte en zich niet slechts geruisloos voegde in het model dat de SDAP voor hem had opgericht.

Hahns commercieel werk is één van die paradoxen die golden voor meer uitingen van de Gemeenschapskunst. Neem de Beurs van Berlage aan het Amsterdams Rokin, volgens van der Heijden de verwezenlijking van de droom van de Gemeenschapskunstenaars. Het was een openbaar gebouw, waar onder leiding van de architectuur alle andere kunstvormen werden toegepast, merendeels gedragen door socialistische kunstenaars. Maar was het vooral ook niet een gebouw voor handelaars, een in wezen kapitalistisch gebouw?

Het signaleren van die paradoxen zou meer reliëf aan de Gemeenschapskunst en haar kunstenaars kunnen geven, maar dat heeft Van der Heijden te weinig gedaan. Hahn blijft daardoor ook in dit boek nogal vlak en komt niet echt tot leven. Hij blijft het SDAP-model, dat zich rechtlijnig ontwikkelde volgens het vaste socialistische stramien van armoede, ziekte en roem, van ellende, strijd en overwinning.

De tentoonstelling

Voor een tentoonstelling over Albert Hahn is een betere plaats dan het Vakbondsmuseum nauwelijks te bedenken. Het museum is gevestigd in het vroegere hoofdkantoor van de Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkers Bond (ANDB). Hier vonden belangrijke gebeurtenissen uit de geschiedenis van de vakbeweging plaats, naast de gebruikelijke vergaderingen van de ANDB. Het was de centrale plaats voor samenkomsten in de tijd van de spoorwegstaking van 1903. Hahns getekende commentaren op de ontwikkelingen rondom de staking gaf zijn bekendheid als politiek tekenaar een grote vlucht. Zijn prent *Gansch het Raderwerk staat stil, als uw machtige arm dat wil* is tot op de dag van vandaag bekend. Ook beschilde hij hier in opdracht van de vakbeweging een groot doek, dat in andere gebouwen werd gebruikt ter opluistering van openbare vergaderingen. Het was een uitvergroting van de zeer populaire prent bekend onder de naam "worgprent". Hierin gaf Hahn zijn zouteloze mening over de wetten die het kabinet Kuyper had uitgevaardigd om de stakingen te verbieden. Het was een zeer plas-

tische en opruiende verbeelding van de wetten: Abraham Kuyper wurgt met duivelse blik een geketende arbeider.

En er is meer dat Hahn aan deze omgeving bindt. In de ANDB, de rijkste en machtigste bond van het land, was net als bij Hahn, de wil om arbeiders in contact te brengen met de bezielende en beschavende werking van kunst en cultuur enorm groot. Het bestuur had zich onder leiding van Henri Polak tot doel gesteld de diamantbewerders eigen te maken met het leven van kunst en cultuur. Hen werd geleerd belang te stellen in literatuur en muziek, wetenschap, beeldende kunst en woninginrichting.

Het gebouw is de uitdrukking van die wens, één van de kunstzinnige paradepaardjes van de sociaal-democratische beweging. H.P. Berlage ontwierp het, Richard Roland Holst maakte de wandschilderingen over heden, verleden en toekomst van de arbeidersbeweging, geheel volgens de inzichten van de Gemeenschapskunst. Het verbond tussen socialisme en kunst vond in die Burcht van Berlage zijn monument.

Tenslotte

Het boek kan ik aanbevelen voor gebruik in de klas. Het is prachtig vormgegeven en geschreven in een zeer toegankelijke stijl. Met de prenten kunnen leuke lessen gemaakt worden over de arbeidersbeweging en de politieke ontwikkelingen van het begin van deze eeuw. Bovendien kunnen leerlingen op deze manier kennis maken met de kunstzinnige kant van het socialisme, aanschouwelijk af te sluiten met een bezoek aan de Burcht van Berlage.

De tentoonstelling is wegens succes tot 14 augustus verlengd.

TENTOONSTELLING ALBERT HAHN

Verlengd t/m zondag 14 augustus

Nationaal Vakbondsmuseum,
Henri Polaklaan 9, Amsterdam.

Geopend:

dinsdag - vrijdag 11.00-17.00 uur
zondag 13.00-17.00 uur
(op officiële feestdagen gesloten)

kleio

Kosmos Historisch

Sinds kort liggen op de plank 'nieuwe aanwinsten' enkele boeken in pocketformaat, die er al doorbladerend op het eerste oog aantrekkelijk uitzien. Ze behandelen onderwerpen uit de Nederlandse geschiedenis; 'goude, oude', Romeinen in Nederland bijvoorbeeld en de ontdekkingsreizen, of zaken die meer recent in de mode zijn geraakt als gezinsgeschiedenis of de geschiedenis van Nederland en het water.

Bij nadere informatie blijkt dit het begin te zijn van de reeks Kosmos Historisch, waarin, aldus de uitgever, deskundige auteurs ernaar streven op een toegankelijke en heldere manier geschiedschrijving te bedrijven op basis van de meest actuele gegevens.

Reden voor de redactie om wat dieper in te gaan op de afzonderlijke deeltjes en uit te zoeken wat deze het onderwijs te bieden hebben.

Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water

Heel het buitenland weet van de strijd van de Nederlanders tegen het water. Maar wat weten Nederlanders er zelf van? Eens in de paar jaar zien we op de televisie de beelden van overstromingen van de rivierdalen van Rijn, Maas of Schelde, of van alledrie tegelijk. De watersnoodramp van 1953 is de meeste landgenoten van boven de vijftig in het geheugen gegrift door de radio en het bioscoopjournaal. Veel Nederlanders zijn naar de Deltawerken geweest. En dat onze twaalfde provincie - Flevoland - pas in de twintigste eeuw is ontstaan door de inpoldering van de Zuiderzee zal een betrekkelijk groot aantal landgenoten ook nog wel weten. Maar veel verder zal de historische kennis wel niet reiken.

Wassend water, dalend land kan die kennis wat opvijzelen. De auteur is verbonden aan de vakgroep sociale geografie van de UvA en publiceerde eerder over het Nederlandse landschap.

De worsteling tegen met het water is in de lage landen al heel oud. Ze begon rond 500 voor Christus met de aanleg van terpen, vluchtheuvels tegen het water, in de kuststrook van Noord-Holland tot Denemarken.

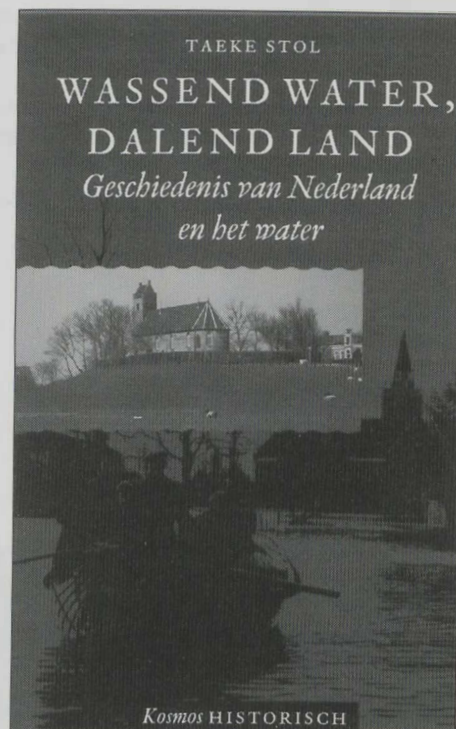
Het aanleggen van dijken geschiedde vanaf ongeveer 1000, aanvankelijk om door de zee zelf opgehoogde gebieden (de bekende schorren, slikken of kwelders) bij hoog water tegen overstroming te beschermen, later, meer offensief, om nieuw land te winnen. De Friese Middelzee is daar een mooi voorbeeld van.

De dijk aanleg leidde tot de instelling van waterschappen. Tot in de negentiende eeuw was het opwerpen en in stand houden van dijken een particuliere aangelegenheid: 'wie water deert, die water keert'.

Om te controleren of de dijken door de boeren goed 'bewaakt' werden, werden zogenaamde 'verhoefslagboeken' opgesteld waarin stond welke hoeve welk gedeelte van de dijk ('slag') moest onderhouden. De waterschappen controleerden dan of het goed gebeurde was. In de 16e en 17e eeuw namen de waterschappen het onderhoud steeds meer zelf over.

Inpoldering van langs natuurlijke weg drooggevallen grond leidde tot waterbeheersing door middel van sluizen. Vanaf de vijftiende eeuw kwamen er ook droogmakerijen, plassen en meren, werden door middel van molens drooggemalen.

In de negentiende eeuw ging de overheid zich in toenemende mate met de waterbeheersing bezighouden. De opkomst van de gecentraliseerde eenheidsstaat en kostbare

investeringen door allerlei technische vernieuwingen - zoals het gebruik van stoomgemalen en later elektrische gemalen - waren hiervan de voornaamste oorzaken. Grote overheidsprojecten werden in de twintigste eeuw uitgevoerd, de Zuiderzeewerken de Deltawerken.

Evaluerend moet ik zeggen dat ik best wel dingen mis in het boekje van Stol. De naam 'Kinderdijk' bijvoorbeeld, nu nog hét voorbeeld van een molengang bij een droogmakerij, tref ik er niet in aan. Is dat een ramp? Het lijkt me niet. Naast het hierboven vermelde biedt het boek voldoende interessante informatie om er een leuke ecologische geschiedenisles mee te vullen. De illustraties bestaan uit kaartjes en tekeningen en een aantal kleine foto's.

Het peil van het boek is niet wetenschappelijk, echter wel boven NAP.

(Harry Jansen)

Bespreking van:

V.D. Roeper, G.J.D. Wildeman, *Ontdekkingsreizen van Nederlanders (1590 - 1650)*;

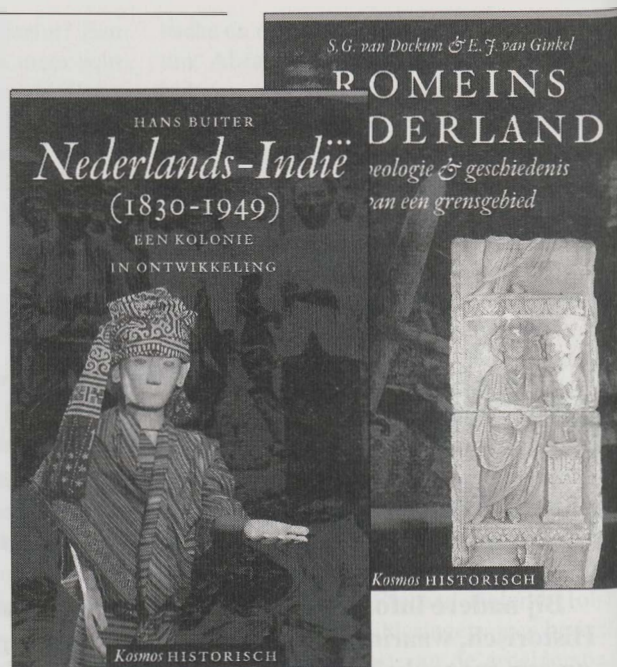
Dirk Damsma, *Het Hollandse huisgezin (1560 - heden)*;

S.G. van Dockum, E.J. van Ginkel, *Romeins Nederland, archeologie en geschiedenis van een grensgebied*;

Hans Buiters, *Nederlands-Indië (1830-1949), een kolonie in ontwikkeling*;
Taeke Stol, *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*.

De boeken zijn uitgegeven als paperback door Kosmos-Z&K Uitgevers in Utrecht, 160 blz., geïllustreerd, voorzien van literatuurlijst en register. Prijs f24,90 per stuk.

Voor KLEIO-lezers van 15 mei t/m 14 augustus f19,90. Lever voor deze korting bij uw boekhandel de bon(nen) in, die bij dit artikel is(zijn) afgedrukt.

Het Hollandse huisgezin (1560 - heden)

'Kinderen zijn hinderen' schreef Cats in de zeventiende eeuw.

Dat zijn mening niet algemeen werd gedeeld blijkt uit dit deel van de historische reeks.

Dirk Damsma, die eerder publiceerde over het gezinsleven in de 19e en 20e eeuw en verbonden is aan de UvA, schetst een beeld van de opvoedingspatronen in Nederland vanaf het einde van de middeleeuwen tot heden. Hij concludeert dat Nederlanders door de eeuwen heen veel waarde hebben gehecht aan hun gezinsleven en dat in de toekomst ook nog wel zullen doen.

Damsma heeft zijn boekje chronologisch ingedeeld, en als rode draad de spanning tussen de autonomie van het gezin en de eisen die de maatschappij eraan stelde, gekozen.

In het eerste hoofdstuk laat hij zien hoe Reformatie, Contrareformatie, Humanisme en Calvinisme hun stempel trachtten te drukken op het gezin, maar uiteindelijk een evenwicht ontstond tussen soms tegenstrijdige belangen.

In hoofdstuk twee komt aan de orde hoe tijdens de Gouden Eeuw de emotionele banden tussen man en vrouw gestalte kregen en een meer naar binnen gekeerd gezinsleven ontstond.

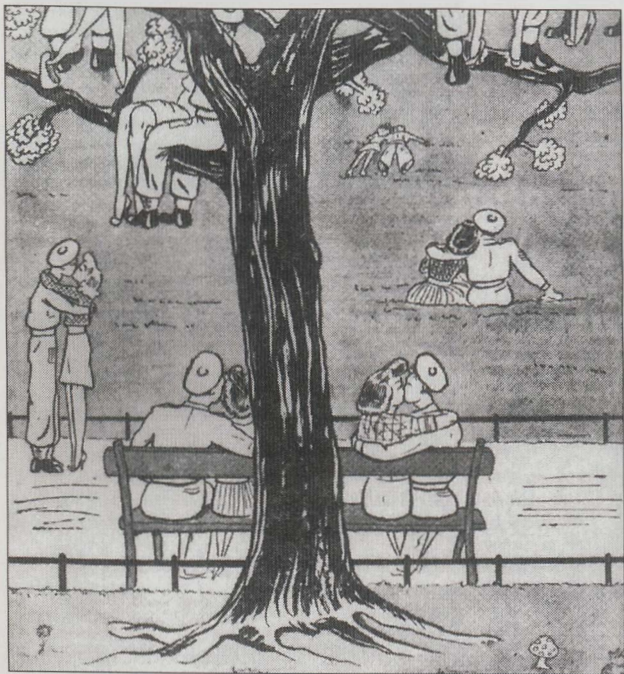
De sociaal-economische omstandigheden in de periode 1750-1850 zouden een grote invloed hebben gehad op een mate van onzedelijkheid. Dit zou aanleiding zijn geweest voor de huwelijkswetgeving, welk een versterking van het patriarchaal gezag betekende, en een versterking van de invloed van de kerken via de sanctiëring van het 'christelijk gezin'. In dit derde hoofdstuk komen o.a. Betje Wolff en Hieronymus van Alphen 'op bezoek'.

In hoofdstuk vier, tenslotte, wil Damsma aantonen dat ondanks de industrialisatie Nederland ook na 1850 een morele natie bleef. Volgens Damsma behoeven we als gevolg van een voortschrijdende individualisering op grond van de door hem beschreven historie niet bang te zijn voor de teloorgang van het gezin.

Los van het feit of de lezer daar al bang voor was, valt natuurlijk sterk te betwijfelen of een boek als dit een dergelijke voorspellende waarde mag hebben. Daar ligt ook niet het aantrekkelijke van Damsma's studie. Het is een aardig, niet te hoogdravend boekje, dat ook door een leerling uit de bovenbouw zelfstandig bestudeerd kan worden. Daarmee is het niet alleen waardevol voor de leraar als achtergrondinformatie bij het thema 'de geschiedenis van het gezin', maar ook als informatie voor een werkstuk over gezinsgeschiedenis.

(Jan de Ruiter)

'Trees en haar Canadees'.
De morele paniek direct na de oorlog.

KLEIO

nummer 4/94
pagina's 26 en 27

Romeins Nederland, Archeologie & geschiedenis van een grensgebied

De afgelopen jaren is de kennis van Nederland in de Romeinse tijd sterk toegenomen. Nieuwe vondsten en langdurig onderzoek zoals in Nijmegen hebben daarvoor gezorgd. Dit boekje wil een overzicht geven van wat op dit moment bekend is van Nederland in die tijd.

We spreken dan over de tijd tussen het einde van de eerste eeuw n. Chr. tot het einde van de derde eeuw n. Chr. Dat is de periode waarin de Romeinen hun grensgebied nog stevig in hun greep hadden en hun stempel op dit land drukten.

Julius Caesar was de gene die voor het eerst (omstreeks 55 v. Chr.) Romeinse troepen naar ons land voerde. Toen hij echter in 51 v. Chr. Nederland verliet, had hij hier geen beveiligde grens of een gevestigd Romeins gezag achtergelaten, maar een verwoest en ontregeld land. Pas na het aanleggen van stellingen achter de Rijn en het onderdrukken van de opstand van de Bataven (70 n. Chr.), begint een langdurige periode van niet alleen permanente bezetting maar ook van orde en rust, die tot ongeveer 250 duurt.

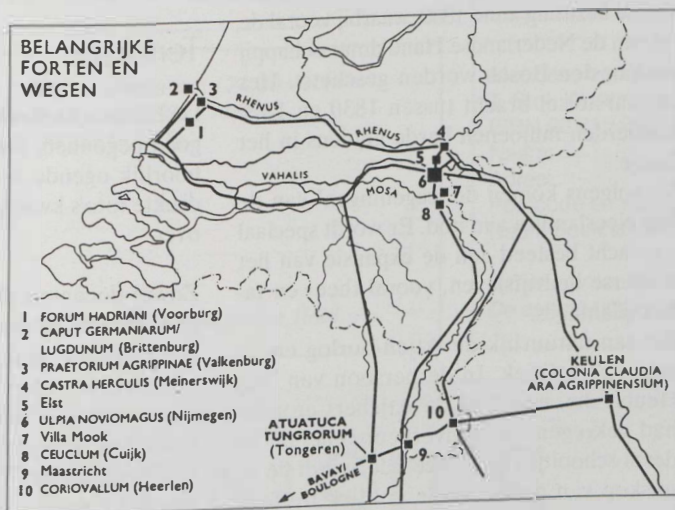
De auteurs, - Saskia van Dockum, archeoloog bij de ROB, en Evert van Ginkel, archeoloog en publicist, die diverse zeer toegankelijke publicaties over Nederlandse archeologie op zijn naam heeft staan, - hebben zich als doel gesteld om via de recente vondsten en onderzoeken een beeld te geven van het dagelijks leven in Romeins Nederland tijdens deze lange periode van rust. Waar geloofde men in, wat at men, hoe zag een normale dag van een Romeins soldaat eruit, wat kwam een reiziger tegen onderweg?

Zo komen we aan de hand van de grafzerk van Lucius Cassius Clemens te weten dat de meeste soldaten tussen de 18 en 23 jaar oud waren als ze in dienst traden en niet veel ouder dan 35 jaar werden.

Het soldatenleven had zondermeer attrac-

tieve kanten: geld, voedsel en behuizing was geregeld, er waren goede loopbaanperspectieven en je zag nog eens wat van de wereld. Ook dit is weer uit de namen op de grafstenen af te leiden. Een groot deel van de dag besteedden de soldaten aan oefeningen, maar daarnaast waren ze ook betrokken bij het vervaardigen van uitrustingsstukken zoals schoenen, aardewerk, glas en dakpannen. Uit opgegraven latrines kon de samenstelling van het soldatenvoedsel worden vastgesteld: graan, tuinbonen, pruimen, wilde uien, noten, appels, veel vis, veel rundvlees en gevogelte. Gevarieerd, behoorlijk gezond maar ook overvloedig.

Dit soort voorbeelden van het gebruik van vondsten en onderzoeken maken dit boek uiterst leesbaar.

Omstreeks 270 n. Chr. stort de Rijnsgrens eindelijk in en komt er een einde aan de rust in Nederland.

Het verdwijnen van de Rijnsgrens luidt ook het einde van Romeins Nederland in, dat door de auteurs in 406 geplaatst wordt. Deze streek werd later het kerngebied van waaruit de Merovingen hun Frankisch koninkrijk, dat in veel aspecten de herinnering levend hield aan de Romeinen, opbouwden.

(Wim Rongen)

Ontdekkingsreizen van Nederlanders (1590-1650)

Dit boekje beschrijft de 24 belangrijkste Nederlandse ontdekkingsreizen in de jaren 1590-1650.

Eigenlijk is de tijdspanne waarin de reizen gehouden werden nog tien jaar korter dan de titel suggereert. Tussen de eerste reis in 1594 en de laatste in 1644 lag precies een halve eeuw. Die jaartallen wijzen al op een van de

doelen van de reizen, namelijk de Spaanse vijand aanvallen. De auteurs schrijven dat de reizen begonnen nadat de Noordelijke Nederlanden in 1581 Filips II officieel hadden afgezworen. Het lijkt me nauwkeuriger te wijzen op de omslag in het strijdverloop. Tot 1588 zaten de Nederlanden in de verdrukking, na de ondergang van de Armada kon de Republiek in de aanval gaan.

En aanvallen deed zij. Veel expedities gingen op weg met de opdracht onderweg zoveel mogelijk Spaanse koopvaarders te plunderen en Spaanse kolonies te veroveren. De zilvermijnen in Zuid-Amerika werden beschouwd als de hoofdprijs. Als die buit binnen was, zou Spanje de oorlog niet meer kunnen betalen.

Zoals bekend kregen de Nederlanders in Zuid-Amerika echter geen poot aan de grond. Alle pogingen allianties met de indianen aan te gaan om de Spanjaarden eruit te gooien, liepen op niets uit.

Daarmee waren de expedities nog niet mislukt. Het hoofddoel was namelijk niet oorlog voeren, maar geld verdienen. Dat heilige ideaal werd met ongekend ongegeneerde gretigheid nagestreefd. Het doel heiligde alle middelen.

De ontdekkingsreizigers zochten in de eerste plaats kortere en betere routes naar Oost-Azië en nieuwe gebieden om handel mee te drijven of grondstoffen uit te winnen. Vanuit dat oogpunt waren de reizen om Kaap de Goede Hoop buitengewoon succesvol. De pogingen om een korte route naar Azië om Noord-Rusland heen te vinden mislukten, maar waren wel de aanzet tot de lucratieve walvisvaart, en de zoektochten onder Zuid-Amerika en Oost-Azië naar het onbekende Zuidland (Terra Australis Incognita) en ten oosten van Japan naar de (niet-bestaande, maar de gretigheid symboliserende) Gouden Zilvereilanden leverden eigenlijk alleen geografische en andere wetenschappelijke kennis op.

Dat soort kennis was niet meer dan een neveneffect van de reizen, hoezeer het de tijdgenoten ook tot de verbeelding schijnt te hebben gesproken.

De auteurs hebben de 24 reizen in een vlot en aangenaam lezend boekje bevredigend op een rijtje gezet. Op sommige plaatsen in het verhaal waren betere landkaarten geen overbodige luxe geweest, vooral waar de auteurs omslachtig uitleggen welk beeld Willem Barentsz c.s van de Noordpool en omstreken hadden. Verder blijf je als lezer met veel vragen zitten: wie reisden er mee op de schepen, wat vond men van de enorme verliezen aan mensenlevens die de expedities met zich

Gouverneur-generaal Antonio van Diemen, de drijvende kracht achter de ontdekkingsreizen naar het Onbekende Zuidland.

meebrachten, in hoeverre werden de reizen gevolgd door het publiek en waren ze aanleiding tot nationale trots?

Dergelijke vragen zijn in 150 bladzijden natuurlijk niet bevredigend te beantwoorden. Het is de verdienste van dit boekje dat het de dorst naar meer kennis oproept. (Dik Verkuil)

Nederlands-Indië (1830-1949). Een kolonie in ontwikkeling

In kort bestek behandelt de historicus Hans Bouter de geschiedenis van Nederlands-Indië. Hij begint met een historiografisch overzicht. Vervolgens wijdt hij aandacht aan onze koloniale bezitting anno 1830, waarbij vooral de rol van de Nederlandse Handelsmaatschappij en Van den Bosch worden geschetst. Het cultuurstelsel bracht tussen 1830 en 1870 honderden miljoenen harde guldens in het laadje.

Vervolgens komen de 'zegeningen' van de Pax Neerlandica aan bod. Er wordt speciaal aandacht besteed aan de expansie van het westerse bedrijfsleven, vooral thee- en tabaksplantages.

En dan natuurlijk de Atjeh-oorlog en de ethische politiek. In de persoon van Van Heutsz die, nadat hij de Atjehers eronder had gekregen, als gouverneur-generaal de dessa-schooltjes introduceerde, wordt de jankop van de koloniale politiek treffend geïllustreerd.

De opkomst van het nationalisme, de hausse van de jaren twintig, de depressie van de jaren dertig, de Japanse bezetting en de worsteling van Nederland met de republiek Indonesië vormen de rest van het verhaal. In een epiloog wordt tenslotte ingegaan op de

kwesties Zuid-Molukken en Nieuw-Guinea en het wel en wee van de Indische Nederlanders.

Wat je als lezer opvalt, is dat de eigenlijke 'glorietijd' van Nederlands-Oost-Indië maar zo kort heeft geduurd: amper enkele tientallen jaren, waarin je kon zeggen 'daar werd wat groots verricht'.

De auteur hanteert een vlotte schrijfstijl. Elk hoofdstuk begint met een kort inleidend stukje.

Voor geschiedenisdocenten lijkt me dit korte overzicht van de geschiedenis van Indië een aanwinst, en ook leerlingen zullen er met vrucht informatie uit kunnen halen. (Jan van Oudheusden)

Tenslotte

De Historische Reeks is met deze vijf deeltjes goed begonnen. Het zijn handzame en behoorlijk ogende boekjes, al laten de afgedrukte foto's kwalitatief wel eens te wensen over.

Zowel docenten als leerlingen kunnen er goed mee uit de voeten. De overzichten zijn wel beknopt, maar zeer toegankelijk geschreven. Registers maken het mogelijk snel informatie op te zoeken en de bibliografie bij ieder deel vergemakkelijkt voor super-geïnteresseerden het verder lezen. Wij vinden de reeks dan ook een aanwinst voor de schoolbibliotheek.

In oktober verschijnen nog twee titels: *Nederlandse slavenhandel (1621-1803)* en *Volks-cultuur in de late Middeleeuwen*.

kleio

nummer 4/94
pagina's 28 en 29

Korting voor KLEIO-lezers op KOSMOS HISTORISCH

Lever om gebruik te maken van de korting één of meer bonnen in bij de boekhandel!

Met deze bon betaal ik f19,90 in plaats van f24,90 voor:
V.D. Roeper en G.J.D. Wildeman, *Ontdekkingsreizen van Nederlanders (1590-1650)* (Kosmos Historisch, ISBN 90 215 2061 3)
Naam: _____
Adres: _____
Postcode en woonplaats: _____
Naam boekhandel: _____

Actienummer BB 061-074
De aanbieding is geldig van 15 mei t/m 14 augustus 1994

Met deze bon betaal ik f19,90 in plaats van f24,90 voor:
D. Damsma, *Het Hollands huisgezin (1560 - heden)* (Kosmos Historisch, ISBN 90 215 2079 6)
Naam: _____
Adres: _____
Postcode en woonplaats: _____
Naam boekhandel: _____

Actienummer BB 061-075
De aanbieding is geldig van 15 mei t/m 14 augustus 1994.

Met deze bon betaal ik f19,90 in plaats van f24,90 voor:
S.G. van Dockum en E.J. van Ginkel, *Romeins Nederland, archeologie en geschiedenis van een grensgebied* (Kosmos Historisch, ISBN 90 215 2063 X).

Naam: _____
Adres: _____
Postcode en woonplaats: _____
Naam boekhandel: _____

Actienummer BB 061-076
De aanbieding is geldig van 15 mei t/m 14 augustus 1994.

Met deze bon betaal ik f19,90 in plaats van f24,90 voor:
H. Buitter, *Nederlands-Indië (1830-1949), een kolonie in ontwikkeling* (Kosmos Historisch, ISBN 90 215 2062 1).

Naam: _____
Adres: _____
Postcode en woonplaats: _____
Naam boekhandel: _____

Actienummer BB 061-077
De aanbieding is geldig van 15 mei t/m 14 augustus 1994.

Met deze bon betaal ik f19,90 in plaats van f24,90 voor:
T. Stol, *Wassend water, dalend land* (Kosmos Historisch, ISBN 90 215 2183 0)

Naam: _____
Adres: _____
Postcode en woonplaats: _____
Naam boekhandel: _____

Actienummer BB 061-078
De aanbieding is geldig van 15 mei t/m 14 augustus 1994.

RECENSIES

In 't kort

In 't kort is een rubriek waarin maandelijks de uitgaven die bij de redactie zijn ontvangen worden aangekondigd. Een selectie uit deze boeken wordt in een later nummer van *Kleio* besproken.

Bij Uitgeverij AGON verschenen de volgende drie titels: *Geschiedenis van de vrouw. De Twintigste Eeuw, Het Europese denken in de achttiende eeuw en Frankrijk, Fin-de-Siècle.*

Onder redactie van Francoise Thebaud verscheen het vijfde en laatste deel van de reeks 'Geschiedenis van de vrouw'. In deze Nederlandse versie, de serie kwam eerder uit in het Italiaans (1992), zijn twee artikelen toegevoegd, 'Gewapend met het gewicht van het verleden: enige resultaten van vrouwen-geschiedenis in België' en 'Moederschap: van springplank tot obstakel. Vrouwen, natie en burgerschap in twintigste-eeuws Nederland'. Een keur van historici uit diverse Europese landen hebben de artikelen van het boek aangeleverd. De 627 pagina's zijn geïllustreerd met een aantal fraaie foto's (z/w), de artikelen zijn

voorzien van noten en het boek eindigt met een uitgebreide bibliografie en een register. Prijs f85,- (gebonden), ISBN 905157128 3.

Van de hand van Paul Hazard (1878-1944), hoogleraar in de vergelijkende literatuurwetenschap aan de Sorbonne is het boek *Het Europese denken in de achttiende eeuw: van Montesquieu tot Lessing*. Het werk stamt al uit 1946, kreeg in 1963 een Franse herdruk en is nu dan eindelijk in een Nederlandse vertaling op de markt.

Het boek bestaat uit drie delen: het proces tegen het Christendom, de stad der mensen, en ontbinding. Elk deel is opgebouwd uit een aantal hoofdstukken, die in de inhoudsopgave uitgebreid worden toegelicht. Notulen, aantekeningen, verwijzingen en een register zijn aanwezig in de in totaal 641 bladzijden. Ook deze uitgave is fraai gebonden, prijs f69,90. ISBN 905157145 3.

Frankrijk, fin-de-siècle van Eugen Weber, hoogleraar moderne geschiedenis aan de University of California (LA), is een vertaling van een in 1986 bij Harvard University Press verschenen studie. In twaalf hoofdstukken schetst Weber een beeld van het alledaagse leven gedurende de laatste twee decennia van de 19e eeuw.

Het boek, ingebonden, 315 pagina's, is voorzien van illustraties en een register.

Prijs f59,90. ISBN 905157132 1.

Bij de Walburg Pers verscheen *30 april 1945, raadsels rond de dood van Hitler*. Auteurs zijn Maarten-Jan Dongelmans en Renee in 't Veld. Met behulp van onder andere recent vrijgekomen archiefmateriaal uit Oost-Europa trachten zij de mythes rond de dood van Hitler weg te nemen. Hun conclusie luidt dat Trevor-Rooper al in 1946 een voortreffelijke studie schreef. Nieuw materiaal heeft in latere jaren niet tot meer opheldering geleid.

In 120 bladzijden geven de auteurs achtergronden van speculaties van met name Russische zijde omtrent de dood van Hitler en een beeld van de laatste paar dagen van hem en zijn getrouwen. Het boek bevat foto's, maar mist een verantwoording van bronnen en literatuur en dat is jammer, want daar gaat het toch eigenlijk om. Prijs f34,50. ISBN 9060118561.

Onder redactie van S. Groenveld, J.P. Jacobszoon en S.L. Verheus verscheen bij de Walburg Pers *Wederdopers, menisten, doopsgezinden in Nederland 1530-1980*. In dertien artikelen wordt de geschiedenis van deze groeperingen in beeld gebracht.

Zoals gebruikelijk bij de Walburg Pers is ook dit boek zeer verzorgd uitgegeven. De 288 bladzijden zijn met 200 afbeeldingen ruim geïllustreerd. Er is een uitgebreide literatuuropgave en een personenregister opgenomen. Prijs f39,50, ISBN 9060118464.

Jan de Ruiter

HANDBOEK

H.M.Beliën, M.Müller, J. van Osta, W.H. Roobol (m.m.v. D. van der Horst en G.J. van Setten), *Europa in de wereld, een geschiedenis vanaf 1815* (Nijgh & Van Ditmar, Rijswijk 1993), 416 blz., prijs f 67,-.

Sinds een jaar of tien hoeven studenten geschiedenis aan universiteiten, hoger beroepsonderwijs en MO-opleidingen voor hun basiskennis van de wereldgeschiedenis niet meer te grijpen naar louter Engelstalige (laat staan Frans- of Duitstalige) literatuur. Er bestaan Nederlandstalige handboeken, zoals het hier besproken meerdelige overzichtelijke handboek onder redactie van H.Beliën e.a., dat de 'hele' geschiedenis behandelt. Van het deel dat handelt over de negentiende en twintigste eeuw, *Europa in de wereld*, verscheen in 1993 de vierde, geactualiseerde, druk.

Het boek is ingedeeld in drie hoofdstukken: De grondvesting van het Europese overwicht (1815-1870); Het hoogtij van de Europese macht (1870-1914); De neergang en het herstel van Europa (1914-1993).

Elk hoofdstuk opent met een overzicht van sociaal-economische ontwikkelingen en ideeëngeschiedenis. Hoewel de nadruk op Europa ligt, gaan de auteurs ook in op ontwikkelingen en gebeurtenissen in de rest van de wereld, met name die in Amerika en Oost-Azië. Er is aandacht voor internationale tendenties, maar daarnaast is ook veel plaats ingeruimd voor binnenlandse ontwikkelingen in met name Engeland, Frankrijk, Duitsland, Italië, Rusland en de 'Lage Landen'. De gedeelten over de negentiende eeuw zou men traditioneel kunnen noemen: de restauratie, de revoluties van 1848, de Krimoorlog, de Frans-Duitse oorlog van 1870, het moderne imperialisme en tal van andere bekende thema's worden op heldere wijze uiteengezet.

Het hoofdstuk over de geschiedenis van de twintigste eeuw vult met zijn tweehonderd bladzijden de helft van het totale boek. Mij lijkt, dat uit oogpunt van compositie dit gedeelte beter gesplitst had kunnen worden. Nu doet het enigszins vreemd aan om eerst een relaas over de economie te lezen dat begint met de kosten van de Eerste Wereldoorlog en eindigt met EEG en oliecrisis, om dan vervolgens weer terug te gaan naar het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog voor het politieke verhaal.

Het probleem van de splitsing tussen binnenlandse en internationale kwesties is door de auteurs in de meeste gevallen bekwaam

opgelost, maar soms blijkt dat doublures moeilijk te vermijden zijn. Een voorbeeld van zo'n doublure vormt de Praagse Lente, die zowel onder het kopje 'Oost-Europa sedert 1919' als onder 'Tussen Koude Oorlog en ontspanning' uiteengezet wordt.

De ingrijpende veranderingen in de wereld omstreeks 1989 hebben hun plaats gekregen in het laatste gedeelte, 'Het einde van de Koude Oorlog 1973-1993'. Hierin staan onder meer vermeld de omwenteling in Oost-Europa en de Golfoorlog van 1991. De indruk wordt gewekt dat de auteurs hier door plaatsgebrek werden gehinderd, want sommige thema's worden bepaald afgeraffeld. De ondergang van de Sovjetunie, toch een gebeurtenis van de eerste orde, wordt haast terloops vermeld. In dit gedeelte trof ik ook de meeste slordigheden aan, zoals foutieve data (Joegoslavië viel pas in 1991 uiteen) en foutieve spelling (Mitterand i.p.v. Mitterrand). Griekenland wordt op blz. 353 in het jaar 1979 EEG-lid (onjuist), op blz. 385 in 1981 (juist).

De auteurs handhaven gedurende heel het boek de zakelijk-afstandelijke stijl die voor een handboek vereist is. De tekst wordt zo min mogelijk onderbroken door kopjes. Citaten komen ook nauwelijks voor, evenmin als historiografische uitweidingen. Steekwoorden in de kantlijn vormen handige wegwijzers en steunpunten. Een personenregister is opgenomen, compleet met geboorte- en sterfdata. Helaas ontbreken een zakenregister en een bibliografie. Hierdoor is wordt de bruikbaarheid van dit handboek naar mijn mening beperkt. Niettemin is het boek een aanwinst. Het lijkt me behalve voor de doelgroep, het tertiair onderwijs, ook van nut voor geschiedenisdocenten die eens willen nalezen of hun standaardverhalen nog wel up-to-date zijn. Als naslagwerk in de schoolbibliotheek kan het boek ook voor leerlingen in het secundair onderwijs goede diensten bewijzen.

Jan van Oudheusden

KENNEDY-MYTHE

Hans Veldman en Willem Post, *John F. Kennedy. De mythe - de ontluistering. Het veranderende beeld van JFK* (Uitgeverij BZZTôH, 's-Gravenhage 1993), 263 blz., prijs f 34,50.

Al dertig jaar houdt de mythe-Kennedy stand; ook in de toekomst zal die nog wel blijven voortleven. Met die constatering besluiten de historici Hans Veltman en Willem Post hun zeer lezenswaardige beschouwing

kleio

nummer 4/94
pagina's 30 en 31

over de meest betreunde president van de twintigste eeuw. Het boek verscheen aan de vooravond van de dertigste verjaardag van de moord in Dallas. Het vormt geen huldebetoen, maar een kritische benadering van de figuur-Kennedy en bovenal een inventarisatie van de talloze publikaties over de man en de mythe.

De auteurs waren in 1963 net oud genoeg om van de verslagenheid over die moord getuige te zijn. Dat gegeven zet wel een beetje de toon van hun betoog, dat begint met een terugblik op de rouw en verslagenheid in die novemberdagen van 1963, ook in Nederland.

Van de Kennedy-verering en -nabootsing kan de lezer frappante staaltjes aantreffen. Van de droom van 'one brief shining moment, that was known as Camelot', tot en met Bill Clinton, die aan de vooravond van zijn inauguratie neerknielde voor het graf op Arlington.

De ontlustering van de mythe heeft in feite al vroeg ingezet, bij het boek van Victor Laszlo, *JFK, the Man and the Myth*. Sindsdien is tegenover het beeld van de stijlvolle, innemende, humoristische Kennedy een contrasterend beeld komen te staan: dat van een koele pragmaticus, behept met een winnaars-mentaliteit en met een ziekelijk macho-gedrag. Over dit laatste aspect heeft Thomas Reeves enkele jaren geleden een boekje opengedaan in *A Question of Character*. Recht tegen die tendens naar ontmythologisering in portretteerde Oliver Stone in zijn film *JFK* uit 1991 de president weer als een sprookjesprins, als een profeet van de ontspanning.

Veldman en Post doen hun best aan de hand van enkele themata een evenwichtig oordeel te vellen. Allereerst de New Frontier, waarbij de vraag gesteld wordt of Kennedy een even groot hervormer was als zijn retoriek deed vermoeden - nee, oordelen de auteurs, er was sprake van een minimum aan sociale verandering. Vervolgens komt de burgerrechtbeweging aan bod, i.c. de relatie van de pragmatische Kennedy's tot de bevlogen Martin Luther King; tegen wil en dank werd de president de held van veel zwarte mensen. Dan de buitenlandse politiek. Het oordeel over Kennedy's beslissing om in de Cuba-crisis over te gaan tot 'quarantaine' van Castro's eiland valt positief uit, met de recente wetenschap dat er inderdaad raketten met kernkoppen startklaar op Cuba stonden. Kennedy heeft de aarde dus behoed voor een catastrofe. Wat Vietnam betreft kan de president helaas niet van soortgelijke 'credits' worden voorzien. Overwegingen van prestige en van strategie deden hem te lang overhellen naar steun aan het impopulaire Diem-

bewind, met alle rampzalige gevolgen van dien.

Aan de moord in Dallas worden maar liefst vijftig bladzijden gewijd. Dat het Warren-rapport niet deugde wisten we al, maar de overstelpende hoeveelheid feiten die hier nog eens op een rijtje wordt gezet doet de lezer duizelen en huiveren tegelijk. De suggestie dat de echte moordenaars nooit zijn gepakt en dat de FBI van Hoover er iets mee te maken had, lijkt onweerstaanbaar. Veldman en Post pretenderen niet het laatste woord over Kennedy en het mysterie van de moord gesproken te hebben. Als tussenbalans is hun boek zeer acceptabel. Wel zijn de auteurs hier en daar wat te wijdlopieg, bijvoorbeeld daar waar ze de briefwisseling tussen Choesjtsjow en Kennedy in oktober 1962 in extenso weergeven. Hier en daar zie je sporen van haast ("Choesjtsjow leidde een nederlaag") maar de vlotte, journalistieke schrijfstijl wordt er niet echt nadelig door beïnvloed.

Het boek lijkt me geschikt voor de schoolbibliotheek.

Jan van Oudheusden

BIOGRAFIE

Salvador Bloemgarten, Henri Polak. Sociaal Democraat 1868-1943 (SDU, 's Gravenhage 1993) 755 pagina's, prijs f.49,50.

Wie tegenwoordig langs landhuis De Heidaal in Laren loopt, kan zich nauwelijks onttrekken aan het geraas van de zo ongeveer in de achtertuin gelegen A1. Henri Polak, die de prachtige woning in 1905 door Berlage liet ontwerpen, zou zich er dood aan geërgd hebben. Hij ervoer het wonen in de rust en de schoonheid van het Gooi als zijn persoonlijke verwezenlijking van het socialistisch ideaal.

De biografie van Salvador Bloemgarten maakt duidelijk dat Polak met zijn mond en verstand het socialisme van Marx beleed, maar in zijn hart een aanhanger was van de Engelse kunstenaar William Morris, wiens socialisme naar mijn idee haaks stond op dat van Marx. Morris veroordeelde het kapitalisme in de eerste plaats vanwege zijn alomvattende lelijkheid. Het kapitalisme werkte volgens Morris smaakbedervend en was verantwoordelijk voor de produktie van commerciële kitsch en prullaria. Het socialisme zou de anonieme massaproductie vervangen door individuele ambachtelijke gildenijverheid. De uitbuiting van de natuur en de bouw van karakterloze en grijze steden zou-

den ophouden en de mens zou in harmonie met de natuur leven in met vakmanschap gebouwde huizen.

In Polaks publieke optreden hebben 'Morris' en 'Marx' steeds naast elkaar gefigureerd. Telkens probeerde Polak twee doelen te combineren: meer welvaart voor het proletariaat en opvoeding van de arbeiders tot cultuurdragers.

Het eerste heeft hem de meeste bekendheid en populariteit opgeleverd. Polak was de grote man achter de eerste 'moderne' vakbond, de Algemeene Nederlandsche Diamantbewerkers Bond (ANDB) en de moderne vakbeweging in het algemeen, die vorm kreeg in het NVV. Verder was hij een van de grote bonzen van de SDAP, die hij mede-oprichtte en waarvan hij een aantal jaren voorzitter was. Vanaf het begin was hij echter ook volksoepvoeder en gaf hij uitdrukking aan zijn esthetische idealen. Een geslaagd resultaat daarvan is het huidige vakbondsmuseum in Amsterdam, dat Polak voor de ANDB liet ontwerpen door Berlage en inrichten door de beeldend kunstenaar Richard Roland Holst. In het ANDB-weekblad schreef hij honderden artikelen om de smaak van de arbeiders te ontwikkelen en hun instinct voor een goed en gezond leven bij te brengen.

Typerend voor Polaks activiteiten was een lezingencyclus voor arbeiders die hij in februari 1913 gaf over muziek. De eerste avond gaf hij een overzicht van basisbegrippen in de muziek, de tweede avond ging hij in op de operamuziek van Wagner, Debussy en Richard Strauss, terwijl hij in de slotlezing op de derde avond het symfonische werk van Beethoven tot en met Mahler behandelde. Bij de drie lezingen verschenen respectievelijk 76, 145 en 387 vakbondsleden en in totaal 608 bezoekers, onder wie 228 diamantbewerkers. Kom daar nu eens om! Bij het lezen hierover drong mij onontkoombaar de gedachte op dat het ontbreken van een cultuuredeale precies is wat de huidige sociaal-democratie mankeert.

Het jaar 1913 mag wel in alle opzichten het hoogtepunt van Polaks leven en van de Nederlandse sociaal-democratie in het algemeen worden genoemd. Er was in materieel opzicht heel wat bereikt en het leek in de toekomst alleen maar beter te kunnen worden.

Het tweede deel van Polaks leven kwam echter in het teken te staan van de strijd tegen de in zijn ogen alzijdige verslechtering. Op materieel gebied voerde hij een hopeloos gevecht tegen het verlies aan werkgelegenheid en koopkracht van de Nederlandse dia-

mantsbewerker, op politiek terrein moest hij de onstuitbare opkomst van fascisme en stalinisme aanschouwen en ook op esthetisch gebied zag hij alleen maar achteruitgang. Verbitterd vocht hij tegen onstuitbare ontwikkelingen als de modernisering van de spelling - volgens hem kwam die neer op verloedering van de Nederlandse taal - en de opkomst van de nieuwe zakelijkheid in de architectuur. Verder keerde hij zich met hart en ziel tegen de aantasting van de natuur en de verloedering van het landschap. Enkele malen had hij succes, zoals bij zijn actie voor het behoud van de windmolens en zijn strijd tegen de aanleg van een tweede spoorlijn door het Gooi. Die zaak, door Bloemgarten uitgebreid beschreven, vertoont wel heel opmerkelijke parallellen met de huidige kwestie van de Betuwelijn. Polak won zijn gevecht met de verantwoordelijke minister, maar kon de aantasting van het Gooi niet tegenhouden. Enkele jaren later werd er dwars over de heide een autoweg tussen Hilversum en Laren gebouwd. De aanleg van de A1 en de A27 heeft Polak natuurlijk niet meer mee hoeven te maken.

Bloemgarten heeft in zijn biografie het accent gelegd op het publieke optreden van Polak. Vooral zijn duizenden artikelen krijgen heel veel aandacht. In een aantal opzichten is dat aardig. Het nodigt uit tot bladeren en af en toe lezen van grotere stukken. De biografie is typisch een boek dat je later nog eens ter hand neemt. Maar het nadeel van deze aanpak is dat het boek ondanks Bloemgartens goede stijl niet het soort biografie geworden is dat je in één ruk ademloos uitleest. Daar aan is ook debet dat de schrijver te weinig accent legt op Polaks persoonlijke leven en te weinig probeert de man psychologisch te doorgronden. Polak als mens blijft daardoor naar mijn gevoel te veel in het vage. Dik Verkuil

DISCRIMINATIE

Jean Kommers, *Kinderroof of zigeunerroof? Zigeuners in kinderboeken* (Jan van Arkel, Utrecht 1993) 112 blz., f 24,50.

'Zigeuners stelen als de raven, raken regelmatig betrokken bij vechtpartijen, drinken zich dagelijks een delirium, wassen zich nooit en maken zich schuldig aan misschien wel de allergrootste misdaad: het ontvoeren van het eerbare burgerkindje ...'

Dit is althans het beeld dat in veel kinderboeken in de periode 1880-1990 van de zigeuner wordt geschetst. Zelfs enkele stichtelijke kinderboekjes uit onze tijd maken

onbeschaamd gebruik van deze stigmatisering. De antropoloog Jean Kommers onderzoekt in *Kinderroof of zigeunerroof* waarom zigeuners zo zwart afgeschilderd worden in de kinderlectuur. Hij gaat met name in op de kinderroof waarvan de zigeuner regelmatig beticht wordt.

Het absurde thema van de kinderroof heeft in de kinderboeken een tweeledig doel. In de eerste plaats heeft het een opvoedkundige functie. Door het dreigen met kinderroof kan een kind gehoorzaam gemaakt worden. De hoofdpersoon, vaak een ondeugend kind, wordt ontvoerd door zigeuners en komt dan in een slechte verdorven wereld terecht. Aan het einde van het verhaal wordt het kind weer opgenomen in de burgermaatschappij en leert hij de waarden en normen van deze samenleving respecteren. Deze didactische functie zien we vooral in de oudere jeugdboeken terugkomen.

Ten tweede heeft het kinderroof-thema tot doel om de tegenstelling tussen 'wij' (de burgers) en 'de anderen' (de zigeuners) aan te scherpen. De zigeunersamenleving wordt niet alleen beschreven als totaal verschillend van de onze, maar ook als minderwaardig. De kinderboeken houden hiermee de vooroordelen die de burgermaatschappij heeft ten opzichte van het zigeunerbestaan in stand. Het allerbelangrijkste is het besef dat er een onoverbrugbare kloof bestaat tussen het burgerbestaan en het zigeunerleven. Natuurlijk is er in de loop van de tijd wel iets veranderd in de beschrijving over de zigeuners. Zo verschenen in de jaren zeventig verscheidene boekjes die het zigeunerbestaan positief beschreven. Deze uitgaven, hoe sympathiek van opzet ook, blijven echter uitgaan van de gedachte dat de burgerij en de zigeuners totaal verschillende entiteiten zijn.

Kinderroof of zigeunerroof geeft een aardig inzicht in de wijze waarop processen als stigmatisering en discriminatie werken. Het boek is door het gebruik van vele citaten onthullend. De zeer uitgebreide bibliografie die Kommers aan zijn studie toevoegt, is voor leraren die iets met dit onderwerp willen doen uiterst nuttig.

Martin Gebraad

kleio

KLEIO KRANT

Nieuws van het

VGN

bestuur

Op 28 maart vergaderde het bestuur voor het eerst in een vernieuwde samenstelling. Zoals Tineke Perdeck-Schimmel in haar laatste bijdrage vermeldde heeft zij met Joke van der Leeuw en Frits Kat het bestuur verlaten.

De vrijgekomen plaatsen zijn ingenomen door Margriet Hielkema, Ellen Marrenga en Huub Kurstjens. In het colofon op bladzijde 2 van

KLEIO is te zien hoe de werkzaamheden intern zijn verdeeld.

Ik heb de taak op me genomen de leden voortaan te voorzien van nieuws uit het bestuur. Ik zal mijn best doen een waardige opvolger van Tineke te zijn. Voor haar bijdragen tot nu toe dank ik haar, mede namens het bestuur, hartelijk.

Suriname

Inmiddels is de Suriname-werkgroep, aangekondigd in KLEIO 1994/2, van start gegaan. Suriname kan op allerlei manieren hulp gebruiken op ons vakgebied. Een simpel voorbeeld: het toesturen van historische tijdschriften.

Van onze kant is gevraagd in Suriname zelf een werkgroep in te stellen.

Zakelijke gegevens

Aan het KPC is gevraagd een rapport op te stellen waarin de stand van zaken in het geschiedenisonderwijs wordt weergegeven. Het gaat om kwantitatieve gegevens: hoeveel leraars zijn er, hoeveel werken er onbevoegd, in welke leeftijdsgroep werkt het grootste percentage, welke kansen op een baan hebben net afgestudeerde historici?

Dit soort vragen zullen in het rapport worden beantwoord. Op basis van de uitkomst kan het bestuur gerichte actie ondernemen.

Joegoslavië

Christine Schunck, voormalig bestuurslid, heeft het voorstel gelanceerd aandacht te besteden aan het voormalige Joegoslavië. Het bestuur vindt dit een goed plan. De redactie

van KLEIO denkt daar net zo over en zal een themanummer aan Joegoslavië wijden.

Het is de bedoeling dat dit nummer samen met bijbehorend lesmateriaal dat vervaardigd wordt door Pax Christi, ruim vóór de Vredesweek, eind september, verzonden wordt.

Basisvorming en Vbo/Mavo

Binnen het bestuur is bezorgdheid ontstaan over het feit dat veel Vbo-scholen de basisvorming geschiedenis en staatsinrichting na twee jaar willen afsluiten. Er verschijnen zelfs al nieuwe Vbo/Mavo-methoden die zich op twee jaar basisvorming richten. Wat is het effect daarvan als er Mavo/Vbo-klassen zijn gevormd op het onderwijs in de derde klas Mavo? En in grote scholengemeenschappen met brugklassen Mavo/Havo op de lessen in de derde Havo?

Een brief over deze problematiek (hierna afgedrukt) is verzonden naar politici, inspectie, PMB, e.d. Op een grote scholengemaenschap heeft de brief al als effect gesorteerd dat zowel aardrijkskunde als geschiedenis in Mavo 3 verplicht zijn gesteld.

Varia

In de rubriek 'Nascholing' vraag ik uw aandacht voor de stand van zaken met betrekking tot de nascholing. Hélène en ik zijn naar een bijeenkomst daarover geweest.

Er is een regeling getroffen voor vergoeding van internationale reizen door leden van de VGN. Wie daarvoor belangstelling heeft kan zich tot de penningmeester, Jan Schopman, wenden.

De maximumtermijn van het lidmaatschap van een VGN-commissie is ter sprake gekomen. Het bestuur hecht eraan deze termijn, net als in het geval van het lidmaatschap van het bestuur, op zes jaar te houden.

Louis Nolet

CSE-besprekingen 1994

MAVO/LBO woensdag 25 mei

PLAATSEN MAVO/LBO

Afdeling Alkmaar: J. Postma
Mavo, Gording 124, Hoorn
(16.00 u.)

Afdeling Amsterdam:
SG MDGO, Gaasterland 5,
Amsterdam (16.30 u.)

Afdeling Arnhem:
Marnixcollege, Gildestraat 1,
Ede (15.30 u.)

Afdeling Den Bosch:
St. Janslyceum, Sweelinckplein 3,
Den Bosch (16.00 u.)

Afdeling Den Haag:
SG Westhage, Mient 351,
Den Haag (16.30 u.)

Afdeling Leeuwarden:
Slauerhoffcollege, Douwe Kalma
Leane 2, Leeuwarden
(Westeinde) (16.30 u.)

Afdeling Rotterdam:
Roncallimavo, Tattistraat 3-5,
Rotterdam Alexanderpolder
(16.30 u.)

Afdeling Utrecht: College
Blaucafel, Winklerlaan 373,
Utrecht (16.00 u.)

Afdeling Zwolle: Van Capellen
SG, Lassuslaan 230, Zwolle
Noord (16.30 u.)

HAVO/VWO donderdag 26 mei

PLAATSEN HAVO/VWO

Aanvang tenzij anders vermeld:
VWO 16.30 u. en
HAVO 17.45 u.

Afdeling Alkmaar: Openbare
SG West-Friesland,
Bontekoestraat 3, Hoorn.

Afdeling Amsterdam:
SG MDGO, Gaasterland 5,
Amsterdam.

Afdeling Arnhem:
Chr. Streeklyceum,
Bovenbuurtweg 1, Ede.

Afdeling Nijmegen:
Canisiuscollege Mater Dei,
Berg en Dalseweg 207, Nijmegen
(VWO en HAVO 16.30 u.)

Afdeling Den Bosch:
St. Janslyceum, Sweelinckplein 3,
Den Bosch.

Afdeling Breda:
OL Vrouwelyceum, Paul
Windhausenweg 11, Breda.

Afdeling Eindhoven: Anton van
Duinkerkencollege, Loch 117,
Veldhoven.

Afdeling Goes:
Willibrordcollege, Fruitlaan 3,
Goes.

Afdeling Groningen:
Zernikecollege, Helperbrink 30,
Groningen.

Afdeling Den Haag:
1e VCL, Van Stolkweg 35,
Den Haag.

Afdeling Haarlem:
Spaarnelyceum, Zwemmerslaan
2, Haarlem.

Afdeling Heerlen:
RK Gymnasium Rolduc, Graaf
Saffenburgweg 15, Kerkrade
(16.00 u. VWO en 17.00 u.
HAVO).

Afdeling Hengelo:
Twickelcollege, Woolderesweg
130, Hengelo.

Afdeling Leeuwarden:
Slauerhoffcollege, Douwe Kalma
Leane 2, Leeuwarden
(Westeinde).

Afdeling Rotterdam:
St. Laurenscollege, Voorhout
100, Rotterdam.

Afdeling Utrecht:
OSG Schoonoord,
Driebergseweg 10, Zeist.

Afdeling Zutphen:
Baudartiuscollege,
Isendoornstraat 1, Zutphen.

Afdeling Zwolle:
Thorbecke SG, Dokter van
Heesweg 1, Zwolle.

BRIEF VAN HET VGN-BESTUUR OVER PROBLEMEN IN VERBAND MET DE INVOERING VAN DE BASISVORMING GESCHIEDENIS EN STAATSIINRICHTING

Aan: het Ministerie van O&W
de onderwijsspecialisten van de fracties in de Tweede Kamer
de inspectie
het Proces Management Basisvorming
De Commissie van Veen
de onderwijsvakbonden

Leidschendam 19 april 1994

Gaarne wil de Vereniging van docenten in geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (VGN) Uw aandacht vragen voor het volgende.

Uit verschillende bronnen heeft het bestuur van de VGN vernomen dat zich op scholen problemen voordoen die voorheen wellicht onbekend of onderbelicht zijn gebleven.

Problemen t.a.v. basisvorming, urentabel en keuzevak

Het eerste probleem doet zich met name voor bij brede scholengemeenschappen waar dakpansgewijs het beroepsonderwijs aansluiting krijgt met het algemeen vormend onderwijs. Deze scholen gaan als gevolg van de harmonisering van de lessentabellen steeds meer over tot het afsluiten van de basisvorming voor de meeste vakken na twee jaar. Voor deze vakken, waaronder ook geschiedenis en staatsinrichting, komt dat dan vaak neer op 160 uur. Vervolgens ontstaat het gevaar dat een V/M-dakpan invloed heeft op de Mavo-afdeling in de M/H-dakpan en die op haar beurt weer op de H/V-dakpan.

Dat betekent dan dat men in veel gevallen 160 lesuren geschiedenis en staatsinrichting aan de leerlingen aanbiedt.

De kerndoelen kunnen in deze 160 uur nooit serieus afgesloten worden. Ook de Onderwijsraad achtte het halen van de kerndoelen geschiedenis en staatsinrichting in 200 uur al een probleem. De adviestabel voor de basisvorming kwam voor het vak geschiedenis en staatsinrichting uit op 200 uur. Aangezien adviestabellen slechts als leidraad dienen en er voor een groot aantal vakken geen minimumtabel meer geldt, dreigt het urenaantal voor het vak geschiedenis en staatsinrichting voor de afsluiting van de basisvorming op scholengemeenschappen te worden teruggebracht naar 160 uur in het AVO.

Kortom, het aantal lesuren is in veel gevallen minder dan geadviseerd wordt in de adviestabel. Dit is een probleem dat voor alle leerlingen op elk niveau speelt.

Het tweede probleem is een afgeleide van het eerste, maar niet minder ernstig. Als gevolg van de bovengenoemde constructie bereiken ons berichten dat steeds meer brede scholengemeenschappen ertoe overgaan de meeste schoolvakken in Mavo-3 tot keuzevak te maken. Indien de gegevens met betrekking tot de keuze van het vak geschiedenis en staatsinrichting in Mavo-4 als uitgangspunt genomen worden, namelijk tussen de 27 en 29% van alle Mavo-kandidaten de afgelopen jaren, dreigt zich een voorafschuifend opschuif-effect af te tekenen naar Mavo-3.

Met andere woorden: meer dan de helft van de Mavo-leerlingen zal na het tweede leerjaar geen geschiedenis en staatsinrichting meer krijgen in deze brede scholengemeenschappen.

Deze ontwikkeling baart ons ernstige zorgen en wel om de volgende redenen.

* Het vervroegen van een moment om een keuzepakket te moeten maken, van het derde leerjaar naar halverwege het tweede leerjaar, lijkt ons in flagrante tegenspraak met de opzet en de geest van de basisvorming. De basisvorming is erop gericht om leerlingen zo lang mogelijk een brede ontwikkeling mee te geven om pas op een later tijdstip tot een weloverwogen keuzepakket te kunnen komen. Nu doet zich precies het omgekeerde verschijnsel voor en dat leidt tot ongewenste en onbedoelde gevolgen. Een verwijzen naar de autonomie van de scholen lijkt het bestuur van de VGN in deze niet opportuun.

* Als gevolg van het niet verplicht opnemen van uren geschiedenis en staatsinrichting in Mavo-3 zal de situatie zich voordoen dat grote onderdelen van de 20e eeuwse geschiedenis en staatsinrichting nauwelijks aan de orde kunnen komen. Een goede voorbereiding op een toekomstig (wereld)burgerschap, met onder andere aandacht voor ieders rechten en plichten en het belang van stemrecht, kan in het gedrang komen. Uit diverse onderzoeken blijkt dat deze voorbereiding het best kan geschieden in het derde leerjaar, zoals ook duidelijk wordt in de tot nu toe gehanteerde curricula.

* Door de invloed van de V/M-dakpan op de H/V-dakpan en een eventuele afsluiting van de basisvorming over de hele linie na het tweede leerjaar, ontstaat nog een ander probleem. Weliswaar is er voorzien in V/M-lesmethoden geschiedenis en staatsinrichting die de basisvorming na twee jaar afsluiten (alhoewel de keuzemogelijkheden op dit moment nog zeer gering zijn), echter, voor H/V bestaat er geen enkele lesmethode die de basisvorming na twee jaar afsluit. Zowel uitgeverijen als docenten geschiedenis en staatsinrichting zijn ervan uitgegaan dat de basisvorming in het AVO overwegend in het derde leerjaar afgesloten wordt.

* Niet alleen de terugloop van het aantal uren geschiedenis en staatsinrichting is zorgwekkend (deze ontwikkeling zou in de toekomst kunnen leiden tot ernstige werkgelegenheidseffecten binnen het corps van geschiedenisdocenten), maar ook de gevolgen hiervan voor wat betreft het kunnen voldoen aan de kerndoelen van de basisvorming. Bij het vaststellen van de eindtermen en het maken van toetsen is uitgegaan van meer lesuren dan er nu aan het vak geschiedenis en staatsinrichting besteed zullen gaan worden.

Tenslotte

Politici klagen de laatste jaren steeds meer over een tanende interesse onder jongeren voor polit-

ieke zaken. Men maakt zich ook steeds meer zorgen over het gevaar van toenemende vreemdelingenhaat. Vaak verwijst men dan naar het onderwijs als een panacee voor alle kwalen.

In het onderwijs is men zeker bereid jongeren voor te bereiden op hun taak als toekomstig (wereld)burger, maar door bovengenoemde ontwikkelingen wordt dat steeds moeilijker. Indien jongeren in het Vbo en Mavo na het tweede leerjaar verstoken blijven van een vak als geschiedenis en staatsinrichting, dreigen de in onze ogen terecht signaleerde maatschappelijke problemen alleen maar groter te worden. Er zal immers te weinig tijd beschikbaar zijn om voldoende aandacht te besteden aan de wording én werking van de staatsinrichting in Nederland.

Voor de huidige politici ligt daar een verantwoordelijkheid.

Tegen de achtergrond van bovengenoemde problematiek zien wij met spanning de rapportage van de Commissie van Veen ten aanzien van de profilering in de bovenbouw van het Mavo tegemoet.

De commissie heeft onder andere de opdracht gekregen rekening te houden met de profielontwikkelingen in het Havo en Vwo. In zijn brief aan de Tweede Kamer, getiteld 'Profiel Tweede Fase' (d.d.27-1-1994), zegt de minister in een toelichting op de profielproblematiek in de bovenbouw van Havo en Vwo het volgende:

'Het lijkt me voor alle leerlingen gewenst dat zij én maatschappijleer (met een landelijk vastgesteld programma) én geschiedenis als afzonderlijke deelvakken volgen. Daarvoor zijn duidelijke signalen uit de samenleving gegeven. Ook in de relevante profielspecifieke delen moet sprake zijn van (aanvullende) deelvakken maatschappijleer en geschiedenis'.

Wij hopen dat het hier afgegeven signaal niet tevergeefs is en dat de docenten geschiedenis en staatsinrichting in staat gesteld worden jongeren vertrouwd te maken met de historische ontwikkelingen die ten grondslag liggen aan onze huidige rechtsstaat.

Derhalve zijn wij de mening toegedaan dat het vak geschiedenis en staatsinrichting in alle of vrijwel alle profielen een plaats dient te krijgen. Dat zou in het licht van het bovenstaande al een aanzienlijke bijdrage kunnen leveren aan de oplossing van de aangesneden problematiek. Geschiedenis en staatsinrichting verdient het niet een rudimentair vak te worden in het Vbo/Mavo-onderwijs. Daarvoor is het, gezien de grote veranderingen in de huidige samenleving, ons inziens een te waardevol vak.

Hoogachtend,

Drs. Hélène Budé-Janssens
voorzitter VGN

OOST-EUROPA FONDS

Door Joke van der Leeuw-Roord werd tijdens de jaarvergadering aangekondigd dat het bestuur een fonds heeft ingesteld voor onze collega's in Oost-Europa.

Wij zijn van mening dat teveel mensen en instanties zich achter elkaar verschuilen om weinig of niets te hoeven doen voor Oost-Europa. Daarom denkt het bestuur dat het een goed gebaar is om als VGN-leden te laten zien dat wij wel bereid zijn te helpen. Als elk VGN-lid nu f5,- over zou maken dan kunnen wij voldoen aan verzoeken van onze collega's, bijvoorbeeld om handboeken te sturen, en kunnen zij conferenties, zoals die in Glasgow bijwonen. Kortom: dan kunnen wij helpen!

Daarom vraag ik u allen om f5,- (meer mag ook) over te maken naar
postgiro 368156
t.n.v. Oost-Europa Fonds VGN
te Nijmegen.

Bedankt

Hélène Budé-Janssens
voorzitter VGN

WIEG

Werkgroep Implementatie
Eindexamen Geschiedenis

Enquete WIEG, CITO, CEVO

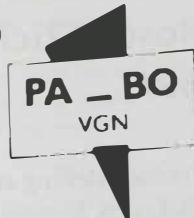
De voorbereiding op het examen 1994 en het examen zelf (eerste tijdvak) zullen door WIEG, CITO en CEVO geëvalueerd worden. De organisaties willen daarmee zoveel mogelijk inzicht krijgen in de verschillende aspecten van de nieuwe examenregeling. Aan de hand van de conclusies zullen aanbevelingen voor de toekomst gedaan worden.

De enquête wordt daags voor het examen verzonden. Voor alle schooltypen is er een algemeen gedeelte, voor VBO C/D, MAVO C/D en HAVO komt daarbij een vakspecifiek gedeelte. (Voor het VWO is dit onderdeel het afgelopen jaar reeds onderzocht.)

Wij verzoeken u, ondanks de drukte, in het belang van het vak deze enquête voor 10 juni terug te sturen naar het CITO. Wanneer uw school de formulieren niet heeft ontvangen op 25 mei kunt u met mij contact opnemen.

Joke van der Leeuw-Roord,
voorzitter WIEG

Commissie PA-BO

De afgelopen maanden heeft de Commissie Pa-Bo zich intensief bezig gehouden met de resultaten van de Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON) aangaande geschiedenis. Ook het rapport van de inspectie *Commissie Evaluatie Basisonderwijs* is de revue gepasseerd. De commissie heeft een klankbordfunctie voor de inspectie gehad door concepten voortvloeiend uit de domeinbeschrijvingen van het PPON in een pril stadium van commentaar te voorzien.

Er verschijnen voor de lerarenopleidingen primair onderwijs momenteel interessante publicaties. Van de hand van J. Voorbij is de didactische publicatie *Wat denk je dat Columbus toen ging doen? Geschiedenis op de basisschool tussen traditie en vernieuwing* (Stichting Onderwijsbegeleidingsdienst West-Utrecht, Vleuten 1993). En deze maand verschijnt een volledig herziene uitgave van C. van der Kooij's didactische handboek *Verleden Heden Toekomst* (Wolters Noordhoff, Groningen 1994) en het nieuwe leerstofinhoudelijke Pabokatern *Geschiedenis I* van R. Verstaen (De Ruiter/Educatieve Partners, Houten 1994).

De Commissie PA-BO is vertegenwoordigd in de landelijke groep van Pabo-netwerken. De verdere opbouw van deze netwerken staat onder druk doordat de subsidie van de HBO-raad op de tocht staat. Andere netwerken, die veelal zelfstandig opereren, worden ernstig in hun voortbestaan bedreigd. De verankering van de Commissie PA-BO in de VGN betekent dat onze positie niet zal worden aangetast, maar de op gang komende pogingen tot overleg en samenwerking worden

door dit zwalkende beleid gedwarsboomd.

Op dit moment legt de commissie de laatste hand aan de Nieuwsbrief 1994, die aan alle geschiedenisdocenten verbonden aan de lerarenopleidingen primair onderwijs in juni zal worden toegezonden met onder andere bijdragen over lokale geschiedenis, het PPON en de regen van rapporten die het onderwijs teistert.

Sjef Schmiermann

Commissie Internationalisering

De Europese dimensie in de onderwijspraktijk van geschiedenis en staatsinrichting

In het najaar van 1993 organiseerde de Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg in Bad Urach een conferentie over de Europese dimensie in de onderwijspraktijk van geschiedenis en staatsinrichting. Een Europese dimensie vanuit Duits perspectief, zo bleek de circa 20 deelnemers uit de Elzas, Vlaanderen, Nederland en Baden-Württemberg zelf. Verklaarde de voertaal Duits de geringe aanwezigheid van deelnemers uit andere EG-landen?

Het verdrag van Maastricht spreekt in artikel 126 over de implementatie van de Europese dimensie in het onderwijs in de Europese Unie: vier dagen lang dus gespreksonderwerp voor wat betreft ons vak. Inventariserend en analyserend spraken wij dankzij de inspiratie van de ijle Bauhaus-esthetiek van ons gasthuis, stimulerend en aanbevelend dankzij het flamboyante coloriet van de herfstinten van de Swäbische Alm waarop wij van grote hoogte uitkeken.

De conclusies zijn duidelijk. Ten eerste blijkt deze befaamde Europese dimensie vanuit onze schoolboeken meer aanvulling dan uitgangspunt. Ten tweede doceren grote landen vanuit nationaal perspectief en cultureel erfgoed over de gezamenlijke Europese dimensie. Ten derde zijn het 'de kleintjes' die zich nogal eens moeten conformeren aan de grote taal- en cultuurgebieden. Ten vierde blijkt telkens dat wij onze nationale geschiedenis marginaal behandelen in vergelijking met de ons omringende landen.

Aanbevelingen zijn voor onszelf: meer aandacht besteden aan de eigen historie en ons nationaal erfgoed zonder Nederland in de vaart der volken tekort te doen. Voor de grote mogelijkheden: meer oog voor de kleinere cultuurgebieden der EU hebben. Voor Duitsland hopen wij op een vervolgonferentie met de Europese lingua franca Engels als voertaal. Als thema bevelen wij aan: 'Duitsland en haar negen burens: een ontmoeting', met als achtergrondgedachte 'het gezamenlijke Duitslandbeeld'.

Maria J. Dijkshoorn-Struijk

Commissie Volwassenen- educatie

In 1989 en 1991 organiseerde de commissie het symposium 'Kleio en de markt', waarbij ook historici aanwezig waren, die door middel van een eigen historisch onderzoeksbureau aan de kost kwamen. Dat vond de commissie een interessante ontwikkeling nu vrijwel iedere mogelijkheid om met geschiedenis aan de slag te gaan voor afgestudeerden is afgesloten. Wetenschap, onderwijs, bibliotheek, museum zitten immers 'vol'.

Er werd afgesproken verder contact te houden en dit heeft nu geresulteerd in de oprichting van de Nederlandse Vereniging van Historische Onderzoeksbureaus.

Op 20 november 1993 werd de NVHO opgericht met als doel meer bekendheid te geven aan 'verantwoord historisch onderzoek op commerciële grondslag' in kringen van bedrijfsleven, overheidsinstellingen, stichtingen en verenigingen. Door een professionele aanpak blijkt het mogelijk op deze manier met geschiedenis 'de markt op te gaan'.

Voor meer informatie:
Reinhilde van der Kroef, voorzitter/woordvoerder NVHO, tel. 050-131273/fax. 050-131778.

Vakgroep Geschiedenis Rijksuniversiteit Leiden

Historische scriptieprijs voor VWO-leerlingen

De Vakgroep Geschiedenis van de RU Leiden heeft het initiatief genomen tot het instellen van de 'Leidse Historische scriptieprijs' voor leerlingen van de twee hoogste klassen van het VWO. De prijs, f500,-, wordt uitgelooft voor de beste geschiedenisscriptie in het komende schooljaar 1994-1995.

Een jury, bestaande uit prof.dr. J.Th.M. Bank, prof.dr. A. Lammers, prof.dr. M.E.H.N. Mout en prof.dr. H.L. Wesseling zal de inzendingen beoordelen en de winnaar aanwijzen. Tijdens de prijsuitreiking zal de jury haar oordeel toelichten en de beste inzendingen becommentariëren.

Als thema is gekozen voor:

'De Balkanconflicten in de 19e en 20e eeuw'

Dit thema roept, zo hopen de initiatiefnemers, vanuit de actualiteit tal van vragen op die de historische nieuwsgierigheid bij middelbare scholieren kunnen aanscherpen.

'Wat was de verhouding tussen communisme en nationalisme?'

'Hoe belangrijk waren de religieuze scheidslijnen in het Ottomaanse en het Habsburgse Rijk?'

'Waar komen de etnische identiteiten in het voormalige Joegoslavië vandaan, hoelang bestaan ze al en in welke vorm?'

'Kennen de Balkanoorlogen in heden en verleden een eigen dynamiek, welke rol spelen militaire leiders daarin?'

Een praktisch voordeel van het thema is dat er voldoende, recent verschenen, Nederlandstalige literatuur voorhanden is.

Als docenten geschiedenis wordt u uitgenodigd deze prijs onder de aandacht te brengen van uw leerlingen in de vijfde en zesde klas. Ook wordt uw medewerking gevraagd bij het voorselecteren en het insturen van de scripties. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat leerlingen zelf hun scripties inzenden.

Indien u geïnteresseerd bent, kunt u een informatiepakket aanvragen bij het Studietoelichtingsbureau van de Vakgroep. Dit pakket, waarin u een nadere toelichting aantreft op het thema, alsmede literatuurverwijzingen en de beoordelingscriteria, krijgt u in september a.s. toegezonden. De scripties dienen vóór 1 mei 1995 te worden ingestuurd.

Na een eerste selectie van de inzendingen volgt dan de uitslag binnen twee maanden. De officiële prijsuitreiking vindt plaats in september 1995 in het Groot-Auditorium van het Academiegebouw.

Alle inzenders die tot de tweede selectieronde zijn doorgedrongen zullen samen met hun begeleidende docenten worden uitgenodigd deze prijsuitreiking bij te wonen. Voor de vijf beste inzenders zijn er eervolle vermeldingen en boeken, geschreven en gesignd door leden van de jury, de winnaar ontvangt bovendien het geldbedrag en een oorkonde.

Het informatiepakket is aan te vragen bij:
Studietoelichtingsbureau van de Vakgroep Geschiedenis
Rijksuniversiteit Leiden
Postbus 9515
2300 RA Leiden
Tel. 071 - 272661.

Vanwege de werkbaarheid en het grote belang dat gehecht wordt aan informele contacten is het aantal deelnemers beperkt tot dertig. Inschrijving staat open voor leden en niet-leden, leden genieten echter bij plaatsing voorrang.

Collega's die niet tot deze doelgroep behoren, maar wel mensen kennen, voor wie de conferentie bedoeld is, worden verzocht deze op dit nuttige gebeuren attent te maken.

In een komend nummer van KLEIO volgen nadere mededelingen over het programma.

Mocht u zich nu al op willen geven, of als u nadere informatie wilt, stuur dan een briefje naar het secretariaat van de VGN-commissie 'Starters' t.n.v. W. Bouwman, Kloosterstraat 47, 5708 GM Helmond (Stiphout). U ontvangt dan zo spoedig mogelijk een reactie.

Noordbrabants Museum Den Bosch/Stichting BRG

Tentoonstelling en lesbrieven 'Bataven, boeren en bondgenoten'

Van 22 april t/m 17 juli is een tentoonstelling te zien over de Romeinse tijd in het gebied langs de Maas in het Noordbrabants Museum (Verderstraat, Den Bosch). Aan de hand van opgravingen en losse vondsten wordt duidelijk gemaakt welke betekenis de komst van de Romeinen heeft gehad. Aan de orde komen zaken als de inheemse materiële cultuur, de romanisering en de positie van de Bataven als strijdkrachten van de Romeinen. In de presentatie zijn ook computers aanwezig, deels om informatie over voorwerpen en vindplaatsen op te zoeken, deels om door middel van animatie niet meer zichtbare zaken te laten zien.

Bij de tentoonstelling, en ook los daarvan te gebruiken, maakte de Stichting Brabantse Regionale Geschiedbeoefening het lespakket:

'Aan de rand van het Romeinse rijk. Stammen en soldaten in Romeins Noord-Brabant'

Het is bestemd voor de hoogste groepen van de basisschool en voor leerlingen in de basisvorming. Hoofdstukthema's zijn: 'Oude verhalen en gevonden voorwerpen: wat vertellen ze over vroeger?', 'Hoe dachten de Bataven en de Romeinen over elkaar?', 'Wat leerden de Bataven van de Romeinen?'. Het centrale thema is de romanisering.

De lesbrieven hebben vragen en opdrachten op drie niveaus: 20 blz., geïllustreerd, prijs f3,-. Bij afname van 25 of meer voor onderwijsdoeleinden f2,50 per stuk. Er hoort een docentenhandleiding bij. U kunt de lesbrieven en docentenhandleiding bestellen bij: Stichting BRG, Postbus 1104, 5200 BD 's-Hertogenbosch. Tel. 073-146193.

Sebastiaan, martelaar of mythe

Deze tentoonstelling is van Venlo verhuurd naar Den Haag. Vanaf 28 mei t/m 17 juli is hij te bezoeken in het Haags Historisch Museum in een iets gewijzigde opstelling. Meer over de tentoonstelling las u in de Kleiokrant in KLEIO 1994/2.

Haags Historisch Museum
Korte Vijverberg 7
Den Haag

Omgevings- geschiedenis

Handreiking voor het ontwerpen van lessen

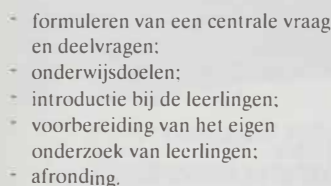
De SLO en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg hebben een brochure uitgegeven om o.a. leraren, die zich met omgevingsgeschiedenis bezig willen houden, ondersteuning te bieden. De brochure richt zich op de eisen van de basisvorming.

Aan de hand van zes stappen wordt uiteengezet hoe lesmateriaal te vervaardigen is. Het boekje is heel praktisch en doelgericht geschreven. Aan de hand van korte voorbeelden wordt aangegeven wat er bedoeld wordt.

De behandelde stappen zijn:
- onderwerpkeuze;

Starters- conferentie 3

Op 10 en 11 november 1994 wordt voor de derde maal door de VGN de tweedaagse conferentie voor 'jonge' leraren geschiedenis en staatsinrichting georganiseerd. De conferentie richt zich op beginnende docenten en anderen, die in de nabije toekomst als docent geschiedenis en staatsinrichting werkzaam willen zijn.

Weerzien met Indië

Een wetenschappelijke redactie is verantwoordelijk voor de inhoud van de serie en trekt deskundige auteurs aan. Het is hun bedoeling een verantwoorde tekst te bieden, op een toegankelijk niveau geschreven, waarbij de illustrering, - uit het rijke archief van het Tropenmuseum -, een bron van informatie op zichzelf zal zijn. De serie bestaat uit 52 delen, waarin thematisch wordt ingegaan op allerlei aspecten van 'Indië'. De tijd voor de komst van de Hollanders, de koloniale tijd en de geschiedenis en huidige toestand van Indonesië zullen in de thema's een rol spelen.

De serie wordt verspreid door Media-expressie. Een los nummer

God, Nederland en Oranje?

Een keur van historici houdt zich bezig met deelaspecten van deze vraag. De redactie heeft in dit nummer een breed scala van standpunten gerepresenteerd. Men wilde zich uitdrukkelijk niet opstellen als voorvechters

Bijbel, geschiedenis en archeologie

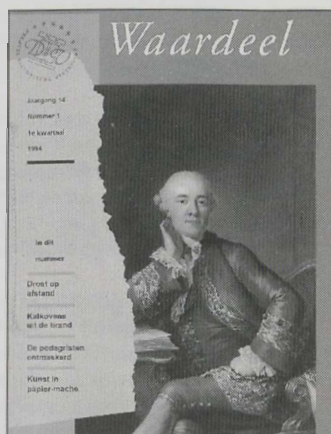
Het blad wordt uitgegeven vanuit de bijbelse visie en zal kritisch ingaan op alle meningen die de betrouwbaarheid van de bijbel aantasten. Verder biedt het boekbesprekingen en houdt het de lezer op de hoogte van de resultaten van recente opgravingen. Artikelen in dit eerste nummer zijn 'Het aantal Israëlieten tijdens het oude testament', n.a.v. de onwaarschijnlijk hoge getallen in de bijbel

Het nummer heeft 16 blz., prijs f3,50.
U kunt het bestellen door dit bedrag
over te maken op giro 1374415 van
de Werkgroep Bijbel en
Geschiedenis in Barneveld o.v.v.
eerste nummer.
Een jaarabonnement kost f15,-.

Drenthe en omgevings- geschiedenis

Waardeel
Drents Historisch
Tijdschrift

De Drentse Historische Vereniging gaf tot voor kort het tijdschrift *Ons*

Waardeel uit, een op de wetenschap gericht blad voor haar leden. Vanaf dit jaar, de veertiende jaargang, is het blad van naam en opzet veranderd. Het richt zich op een breder publiek. In goed leesbare artikelen en aantrekkelijk geïllustreerd, wordt ingegaan op aspecten van de Drentse geschiedenis in al haar breedte, in tijd - van prehistorie tot nu - en in onderwerp. Daarnaast is met oog op de regionale geschiedenis, voor gebruik op school een nieuw aantrekkelijk tijdschrift op de markt verschenen. Het is verkrijgbaar in de boekhandel, een postabonnement kost f27,50 per jaar.

Voor een abonnement, of een lid-
maatschap van de Drentse
Historische Vereniging, kunt u
terecht bij:
DHV, Postbus 243, 9400 AE Assen.

Nascholing

Het recht op vakinhoudelijke nascholing

Heeft u daar recht op?

Jazeker! En hoe dat zit zal ik u hier uit de doeken doen!

Op 30 maart organiseerde het ministerie een bijeenkomst over vakinhoudelijke nascholing met het doel de vakinhoudelijke verenigingen te informeren over de huidige stand van zaken. De inleider, Pieter Leenheer, begon zijn verhaal met enkele artikelen uit de Raamovereenkomst. Het overgrote deel van de scholen heeft deze overeenkomst inmiddels getekend.

Artikel 20 begint als volgt:

'Het bevoegde gezag hanteert te behoeve van zijn scholingsbeleid een, jaarlijks te actualiseren, meerjaren scholingsplan.'

Dit plan is gebaseerd op het personeelsbeleid, de kosten van de scholing worden betaald door het bevoegd gezag. Scholing vindt plaats binnen de omvang van de weektaak tenzij het belang van de onbelemmerde voortgang van het onderwijs zich daartegen verzet.

Wie in een Fb-functie is geplaatst raad ik aan artikel 10 van de Raamovereenkomst en artikel I-P86 van het rechtspositiebesluit onderwijs (RPBO) te lezen.

Bij het opstellen van het nascholingsbeleid moeten de behoeften worden geïnventariseerd en stelt het bevoegd gezag prioriteiten vast. Daaruit volgt een nascholingsjaarplan. Een school moet dus scholingsbeleid maken op grond van een formele verplichting (de Raamovereenkomst), de noodzaak in te spelen op toekomstige ontwikkelingen en de noodzaak tot verdeling van schaarse middelen.

Men had een aantal tijdschriften van beroepsorganisaties nagelopen op de nascholing. Daarbij zat ook KLEIO.

Herhaaldelijk werd de VGN genoemd als organisatie die in haar beleidsplan uitdrukkelijk nascholing vermeldt. Het merendeel van de periodieken besteedt wel aandacht aan het vak en wetenschappelijke ontwikkelingen, aan examens en toetsing, aan havo en tweede fase, etcetera, en nascholing wordt wel vermeld in het kader van de aankondigingenrubrieken, maar zelden als beleidsaspect.

Wat u uit het bovenstaande moet destilleren om profijt te kunnen trekken uit de nascholingspot zal u duidelijk zijn.

Maar nog andere informatie is nodig: de minister heeft dit jaar per volledige docent f700,- beschikbaar gesteld, die uw school voor minstens 80% moet besteden bij de bekende nascholingsinstellingen. Dat bedrag zal de komende jaren groeien en de school krijgt steeds meer een vrije keus uit de aanbiedingen van allerlei nascholers. Hebt u belangstelling voor vakinhoudelijk nascholing dan doet u er verstandig aan dat aan de schoolleiding te laten weten. In KLEIO vindt u de aankondigingen van conferenties e.d.

Het is mijn taak binnen het bestuur om ervoor te zorgen dat op het gebied van de vakinhoudelijke nascholing vraag en aanbod op elkaar worden afgestemd. Vooralsnog probeer ik via de diverse commissies van de VGN erachter te komen waaraan precies behoefte bestaat. Ik hoop daar later meer over te kunnen melden.

Louis Nolet

Conferentie Hannover

De VGN organiseert, in samenwerking met het Europees Platform, het Kultusministerium van Niedersachsen en de Dr. Konrad Adenauer Stiftung, op

10.30 uur Koffiepauze
11.00 uur Inleiding door een Nederlander - discussie
12.30 uur Lunch
14.00 uur Gespreksgroepen
15.30 uur Koffie/thee
16.00 uur Terugreis naar Nederland

15 en 16 september

een conferentie voor zo'n 100 docenten geschiedenis en staatsinrichting en maatschappijleer uit Nederland en Niedersachsen. De bedoeling is om door middel van rechtstreekse contacten Nederlandse en Duitse docenten meer begrip voor elkaar en elkaars heden en verleden te laten krijgen.

Voorlopig programma

donderdag 15 september
12.00 uur Vertrek uit Utrecht per bus
18.00 uur Aankomst in Hannover
19.00 uur Inleiding
19.15 uur Diner

vrijdag 16 september
9.00 uur Inleiding door Dr. H. Lademacher - discussie

Kosten

DM 20 bij overnachting in een tweepersoons kamer;
DM 50 bij overnachting in een eenpersoonskamer.

Van Nederlandse zijde kunnen ongeveer 25 docenten geschiedenis en staatsinrichting en 25 docenten maatschappijleer aan de conferentie deelnemen.

Schriftelijke opgave bij ondergetekende voor 20 juni!
Bij teveel aanmeldingen wordt uitgegaan van de datum van uw inschrijving.

Hélène Budé-Janssens,
voorzitter VGN,
Patrijslaan 12A
2261 ED Leidschendam

Didactiekconferentie 1994

Op 25 en 26 november wordt in Vught de jaarlijkse Didactiekconferentie gehouden. Na het succes van afgelopen jaar is ook nu weer gekozen voor het thema:

Structuurbegrippen en vaardigheden

Met het oog op het examen van 1995 worden deze natuurlijk toegepast op het onderwerp 'De Opstand in de Nederlanden 1555-1588'. Het aantal plaatsen is beperkt tot 90. De prijs is f245,- (inclusief overnachting).

In een volgend nummer van KLEIO leest u meer over het programma.

Mocht u inlichtingen willen hebben of zich nu al op willen geven, dan kan dat bij: H. Kummerer, Jan van Eyckgracht 79, 5643 TD Eindhoven. Tel. 040-118590. Uw inschrijving wordt overigens pas definitief na overschrijving van het conferentiebedrag op postgiro 128701 t.n.v. Penningmeester VGN in Den Haag. De volgorde van betaling bepaalt de plaatsing!

NASCHOLINGSAANBOD GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING

In het cursusjaar 1994/1995 biedt de Opleiding Geschiedenis van de Faculteit Onderwijs en Opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam de volgende cursussen aan:

1. De Nederlandse Opstand in het CSE-1995

De leverbare examenkaternen voor het onderwerp worden vakinhoudelijk en vakdidactisch kritisch doorgelicht. Tot het cursusmateriaal behoort een verzameling bronnenmateriaal, dat geschikt is voor het gebruik in de klas, met name bij het oefenen van vaardigheden bij de structuurbegrippen.

- Doelgroep** : docenten van eindexamenklassen MAVO, HAVO en VWO
- Data en tijd** : 21 en 28 september, 5, 12 en 19 oktober 1994
15.00 - 17.00 uur
- Kosten** : f 200,-

2. 'De verzorgingsstaat - beleid en belangen'

I.s.m. de Vakgroep Algemene Politicologie van de Faculteit der Politieke en Sociaal-culturele Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Aan de hand van het thema 'De verzorgingsstaat in de jaren '70 en '80' wordt een theoretische inleiding gegeven in verschillende benaderingswijzen, die kunnen worden gehanteerd bij het analyseren van beleidsprocessen.

Ook didactische uitwerkingen van het thema zullen in deze cursus aan de orde komen.

Als begeleidend materiaal wordt een reader

samengesteld, die enerzijds kort samengevat enige theoretische hoofdlijnen zal bevatten en anderzijds voorbeeldmateriaal op inhoudelijk terrein.

- Doelgroep** : docenten geschiedenis/staatsinrichting die lesgeven in de hoogste leerjaren van het VWO, HAVO en MAVO.
- Duur en data** : zes bijeenkomsten van twee uur in januari/februari/maart 1995
- Kosten** : f 250,-

3. Onderzoeksvaardigheden in de basisvorming

De cursus richt zich met name op de uitwerking in de praktijk van kerndoel 1. Tijdens de cursus wordt een cursusbundel uitgereikt met veel praktijkvoorbeelden.

- Doelgroep** : docenten geschiedenis, die lesgeven in de basisvorming.
- Duur en data** : vier bijeenkomsten van twee uur, data nader vast te stellen.
- Kosten** : f 175,-

Vraag voor meer informatie de brochure aan bij:
Hogeschool van Amsterdam
Faculteit Onderwijs en Opvoeding
Afdeling Externe Contacten
Herengracht 266
1016 BV Amsterdam
Tel.nr. 020 - 550 1676

Hogeschool van Amsterdam

LIJST VAN COMMISSIES

• Commissie PABO

F. Kolen, *voorzitter*, Van Renesseborch 69, 3341 RC Hendrik Ido Ambacht. Tel. 01858-12913.
J. Schmiermann, *secretaris*, Mooksebaan 8b, 6562 ZS Groesbeek. Tel. 08891-71636.
A. van Zeyl, *penningmeester*, Verhoevenstraat 37, 2291 RN Wateringen. Tel. 01742-3809.
Th. Beker, Singelstraat 28, 4331 SV Middelburg. Tel. 01180-27981.
Mw. M. du Jour, Dibbetstraat 41, 2518 PN Den Haag. Tel. 070-3651027.
Mw. F. van der Meer, Grevelingen 90, 1826 AP Alkmaar. Tel. 072-611297.

• Commissie Havo/Vwo

Mw. A. Biezen-Hurkmans, *voorzitter*, Genderweg 1, 5521 NX Eersel. Tel. 04970-13578.
J. van Ginkel, *secretaris*, Schoonenburg 116, 6714 GE Ede. Tel. 08380-35543.
L. Dalhuisen, Kortenaerlaan 18, 2121 XK Bennebroek. Tel. 02502-49441.
E. Roest, Molengaarde 6, 6983 BG Doesdurg. Tel. 08334-76937.
T.J. Dankert, Swarte Ryth 3, 9354 XE Zevenhuizen. Tel. 05943-2207.
Mw. K. Wamelink, Prins Hendrikstraat 158, 7571 BW Oldenzaal. Tel. 05410-22289.
E.B.E.M. Ruesen, Zwaluw 12, 8103 AR Raalte. Tel. 05720-57388.

• Commissie Mavo/Vbo

G. Twickler, *voorzitter*, Debussylaan 9, 4941 WD Raamsdonkveer. Tel. 01621-14191.
P. Stuart, *secretaris*, Archipel 16-20, 8224 GH Lelystad. Tel. 03200-30891.
J. de Vries, Röntgenlaan 8, 3553 GM Utrecht. Tel. 030-422693.
Mw. J. Daalmans, Olympialaan 6, 4625 CT Bergen op Zoom. Tel. 01640-37998.
R. Hendriks, Middenweg 83, 1098 AG Amsterdam. Tel. 020-6682237.
E.W.L. Schenk, Fokke Simonszstraat 20, 1017 TG Amsterdam. Tel. 020-6234213.
H. Groothuis, Bollenhofsestraat 17, 3572 VH Utrecht. Tel. 030-713204.
Mw. M. Meuwissen, Van Bijkershoeklaan 287, 3527 XH Utrecht. Tel. 030-965769.

• Commissie Bavo

Annemieke Hijink, *voorzitter*, Gasthuisstraat 52, 4811 MH Breda. Tel. 076-201887.
Dirk van der Meer, *secretaris*, Bolstraat 9bis, 3581 WS Utrecht. Tel. 030-521126.
Marie-jes Boonekamp-Wingen, Notgerusweg 23, 6212 BJ Maastricht. Tel. 043-211534.
Piet Niemeijer, Sperwerstraat 92, 3362 ER Sliedrecht. Tel. 01840-16226.
Loek Jansen, Ananasstraat 1, 6543 ZH Nijmegen. Tel. 080-786877.
Pieter Vlaanderen, Duivenkamp 661, 3607 VA Maarsen. Tel. 03465-71354.
Kerstin Wamelink, Prins Hendrikstraat 158, 7571 BW Oldenzaal. Tel. 05410-22289.

• Didactiek- en activiteitencommissie

Mw. H.A.M. Mulkens-Harmeijer, *voorzitter*, Hoofdweg 116, 9484 TB Oudemolen. Tel. 05923-1424.
H. Kummerer, *secretaris*, Jan van Eyckgracht 79, 5643 TD Eindhoven. Tel. 040-118590.
J.G. Raven, Kinkoarn 8, 9501 MJ Stiens. Tel. 05109-4050.
W. Bouwman, Kloosterstraat 47, 5708 GM Helmond. Tel. 04920-34709.
R. Soeter, Cayennedreef 23, 3563 SB Utrecht. Tel. 030-612710.
Mw. T. de Danschutter, Van Deyssellaan 40, 9721 WV Groningen. Tel. 050-251298.
Mw. M. Braams, Parelvisserpad 35, 3816 EP Amersfoort. Tel. 033-758702.

• Commissie Volwasseneneducatie

Mw. J.M.L. van Bekkum, *voorzitter*, Molvense erven 102, 5672 HN Nuenen. Tel. 040-834364.
Mw. A.M. Vencken-Martens, *secretaris/penningmeester*, Haareneweg 4a, 5061 VL Oisterwijk. Tel. 04242-84297.
Mw. J. vander Meer, Linnaeusparkweg 34, 1098 EC Amsterdam. Tel. 020-6923423.
Mw. M.L. Teunissen, Postbus 31, 9989 ZG Warffum. Tel. 05950-3082.
Mw. B. Beenackers-Heeren, Adm. Helfrichstraat 10, 9801 EM Zuidhorn. Tel. 05940-3365.
Mw. I.A. Attema, Transvaalkade 29 II, 1092 JL Amsterdam. Tel. 020-6931572.
Mw. C.H. Mentink-Zuiderweg, De Wuurde 7, 6662 ZE Elst. Tel. 08818-72233.
J.J.G.A.M. Timmermans, Wolwevershaven 14, 3311 AV Dordrecht. Tel. 078-312408.
Mw. R. Schreuder, Normandië 164, 3524 RM Utrecht. Tel. 030-802130.

• Commissie Internationalisering

Marja Kaptein, *voorzitter*, Tijgerstraat 207, 6531 ME Nijmegen. Tel. 080-541553.
Harald Buskop, *secretaris*, Sportlaan 370, 2566 LP Den Haag. Tel. 070-3648946.
Maria Dijkshoorn-Struijk, A. van Houwelingenplantsoen 6, 5263 EK Vught. Tel. 073-565960.
Carla Franssen, Zangvogelweg 9, 3815 DA Amersfoort. Tel. 033-759267.
Chris Jansen, Grevengoedlaan 68, 7009 DX Doetinchem. Tel. 08340-41308.
Geert van Nieuwenhuizen, Oranjelaan 3, 3062 BN Rotterdam. Tel. 010-4521742.
Chris Nigten, Phloxplein 9, 2555 PS Den Haag. Tel. 070-3255315.

• Onderwijsadviescommissie

P. van Leeuwen, *voorzitter*, Everdrift 4, 5431 LV Cuyk. Tel. 08850-14598.
W. van Waardhuizen, *secretaris*, Poortersveld 309, 7327 AK Apeldoorn. Tel. 055-423832.
W. Bouwman, Kloosterstraat 47, 5708 GM Helmond. Tel. 04920-34709.
Mw. I. Rutgers, Lokeren 105, 5235 DC Den Bosch. Tel. 073-417822.
Mw. P. van Aken-Rens, Hoogwerflaan 19, 2594 BH Den Haag. Tel. 070-385974.
C. Weltevrede, Driehoek 72, 3328 KJ Dordrecht. Tel. 078-178288.

• Commissie Vrouwengeschiedenis

Bregje Pel, *voorzitter*, Breedstraat 123, 1601 KC Enkhuizen. Tel. 02280-18538.
Janneke Riksen, *secretaris*, Schepenenlaan 79, 8014 JC Zwolle. Tel. 038-660935.
Renée Schreuder, *penningmeester*, Normandië 164, 3524 RM Utrecht. Tel. 030-802130.
Marianne Zewald, Vijverlaan 2, 2012 RC Haarlem. Tel. 023-283325.
Zonneke Mathee, Heivlinder 53, 2317 JT Leiden. Tel. 071-215873.
Riemke Leusink, Dr. J.P. Heyelaan 4, 3818 GT Amersfoort. Tel. 033-630996.
Anneke Ribberink, J.S. Bachstraat 20, 3533 XC Utrecht. Tel. 030-945573.

• Commissie Cliomatica

J. Snijders, *voorzitter*, Churchillaan 13, 5571 AR Bergeyk. Tel. 04975-72972.
P.H.A. van Drunen, *secretaris*, Bruykersstraat 32, 3237 AB Vierpolders. Tel. 01810-16591.
M.G. Harreman, Bezuidenhoutseweg 129, 2594 AE Den Haag. Tel. 070-3853612.
Mw. H.E. Hey, Naarderweg 4, 3891 DK Zeewolde. Tel. 03242-3633.
A. van de Kaap, Weemhoffhorst 40, 7531 GG Enschede. Tel. 053-337280.
A. Mens, Vaartdreef 94, 2724 GH Zoetermeer. Tel. 079-412379.
A.J. Meijer, Ruysdaelstraat 53 A, 1701 EV Heerhugowaard. Tel. 2207-41953.
P. Luckert, Graaf Johanlaan 8, 3434 SG Nieuwegein. Tel. 03402-64710.

• Redactie KLEIO

Wim Rongen, *voorzitter*, Antillen 4, 3524 EZ Utrecht. Tel. 030-892580.
Jan de Ruiter, *secretaris*, Parkweg 5, 7602 JC Almelo. Tel. 05490-60987.
Tineke Bogaerts-Stoopman, *eindredacteur*, Omloop-West 9, 3402 XM IJsselstein. Tel. 03408-83576.
Bart Engbers, Klaverstraat 12, 3572 VD Utrecht. Tel. 030-713329.
Dik Verkuil, Eemnesserweg 35, 1221 CS Hilversum. Tel. 035-857499.
Rud Slotboom, Walcheren 137, 3524 ZS Utrecht. Tel. 030-895982.
Jan van Oudheusden, Masseneststraat 21, 5144 WP Waalwijk. Tel. 04160-37430.
Carla Peucker-Martin, Broederplein 35, 3703 CD Zeist. Tel. 03404-22769.
Harry Jansen, Hatertseweg 463, 6533 GH Nijmegen. Tel. 080-553484.

• VGN-vertegenwoordigers in de Onderwijscommissie NHG/VGN

Mw. C.E.M. Veldhuis-Meester, Quintuslaan 4, 9722 RV Groningen. Tel. 050-270099/635997.
Mw. J. van der Meer, Linnaeusparkweg 34, 1098 EC Amsterdam. Tel. 020-6923423.
N. Koek, Van Oldenbarneveldstraat 31, 2334 AD Leiden. Tel. 071-172818.
R. Donk, Wijnmanlaan 32, 8014 KA Zwolle. Tel. 038-652523.